GÂND ROMÂNESC

No. 11—12

ANUL V. NOEMVRIE—DECEMVRIE 1937

©BCUCLUJ

LUCIAN BLAGA ENERGIE ROMÂNEASCĂ

V. FILOSOFIA PRACTICĂ.

E în cea mai mare parte prematur să se vorbească de filozofia practică a lui Blaga, fiindcă deşi aceasta e puternic angajată în opera sa, dar nu e tratată în chip direct şi formal. Ea va face obiectul unei trilogii, care deocamdată e secretul şi privilegiul viitorului. Filozofia lui Blaga se desvoltă organic şi nu poate sări etapele. Acesta e motivul, pentru care nici noi nu vom zăbovi asupra filozofiei practice a autorului nostru în aceeaş măsură, în care am făcut-o pentru filozofia teoretică. Pe de altă parte, vom utiliza mai mult decât până acum unele accente din opera sa poetcă. Se înţelege însă că umblând printr'un domeniu, în care nu odată întâlnim chipurile vagi şi totuş inconvertibile ale virtualităţilor, riscurile întreprinderii noastre se măresc mai mult decât până acum. Caracterul personal al interpretării şi plasticizării prospective va fi în chip fatal mai accentuat. Dar socotim că tocmai aici apar şi justificările, la cari încercarea noastră are dreptul. Mai e însă un motiv pentru care nu putem da acestei părţi o extenziune corespunzătoare: e psihologia etnicului însuş, situaţia fundalului pe care proectăm mereu concepţia lui Blaga. Filozofia practică ţărănească e foarte bogată, mult mai bogată decât cea teoretică, ceeace e cât se poate de firesc, şi ar însemna să schiţăm o lume întreagă de forme şi consideraţii, dacă ne-am ocupa de un număr mai mare de probleme filozofice practice. Deaceea alegem una singură, care de altfel e fundamentală: problema răului.

Filozofia însăş s'a născut, atunci când n'a fost un joc grav ori o manifestare a imperialismului personal, din conştiinţa răului. Dar tocmai aici s'a vădit mai mult subiectivitatea omenească. Lăsând la o parte atitudinile pur religioase, trei sunt soluţiile mai cunoscute, cari s'au dat în problema răului: pesimismul, optimismul şi meliorismul. Atitudinea pesimistă a apărut desigur cea dintâiu, celelalte fiind reacţiuni sau corectări. Ea este o invazie a psihologiei în metafizică şi se bazează, ca metodă, pe o bizară aritmetică a calităţilor, declarând că răul depăşeşte cantitativ binele şi că nefiinţa e preferabilă pentru

©BCUCLUJ

om. Optimismul, când nu e o platitudine radioasă, e mai critic, fiindcă încearcă o motivare mai adâncă și mai obiectivă a lucrurilor, deși nu merge până la capăt. Meliorismul sau progresismul rămâne el însuș ceva în fond suspect, oricât s'ar învălui în aburii unui eticism generos ori în tehnică de știință pozitivă redutabilă. Instalarea într'un excelsior care poate duce până la toartele cerului ori într'un viitor de perfecționare care, eventual, ne-ar putea zeifica pe noi înșine, denotă iluzionismul uman, necesar din punct de vedere biologic, dar curios, din punct de vedere logic, fiindcă implică un finalism hotărît, pe care științismul epocii moderne, în care a înflorit larg doctrina progresistă, l-a bănuit aproape întotdeauna și l-a combătut cu ardoare adeseaori.

La aceste trei soluții, se adaogă în timpul din urmă o atitudine mai subtilă, dar care e mai mult un „aboutissement" decât o soluție și care ar putea fi indicată, în lipsă de altceva, cu termenul incert de „tragism". Intelectualul evoluat de astăzi se îndoiește atât de pesimism cât și de optimism și de progresism. In experiența sa multiplă s'au sedimentat multe îndoieli și multe rețineri, pe un fond, adesea, de oboseală biologică și morală și, aproape întotdeauna, de criticism metafizic exagerat. In fondul său intră destul de des o disperare constituțională, alta decât cea oarecum naivă din pesimism, o disperare fără afirmație nici măcar față de sine însuș, un sentiment inefabil al dificultății metafizice și morale a vieții, care își refuză chiar sportul contabilizării răului și binelui. Amestec de artificializare și de subtilitate, intelectualul actual trăiește cu o durere lăuntrică, pe care o toarce însă în fire de amabilitate față de el și de alții. Acest tragism, care e altceva decât tragicul propriu zis, tragicul clasic, de care ne vom ocupa ceva mai târziu, ia înfățișări diferite, dar se formulează filozofic foarte rar. Două asemenea formulări precis filozofice sunt următoarele: întâiu, ni se spune, să primim lucrurile așa cum sunt, atât neputința de a cunoaște sensul metafizic al lucrurilor, cât și neajunsurile practice ale vieții și să nu ne refugiem în niciun fel de construcție mitologică, dar nici în scepticism și disperare demonstrativă. E ceva amar aici însă, adaogă cei ce împărtășesc această teză, e și ceva reconfortant, fiindcă e o atitudine critică, bărbătească, tare, care își are frumusețea ei strict umană. Numai că această tărie, de care ni se vorbește, se împacă greu cu artificializarea modernilor și în practică ea lipsește tocmai când ar fi mai mare nevoie de ea. A doua formulare constă în a spune că e greșit „să totalizăm experiența" pentru a vedea dacă ea e rațională sau nu, bună sau rea. Realitatea ne apare ca ceva neunificat, ca un joc în care absurdul alternează cu raționalul, binele cu răul, totul pe un fond de gratuitate. Această atitudine, care e un eclectism deghizat ce vrea să înlocuiască religia și morala

©BCUCLUJ

cu o artă de a trăi, centrul fiind în om, duce în cele din urmă, dealtfel caşi formularea precedentă ce se înrudeşte cu pozitivismul, la anularea filozofiei însăş, aceasta constând în primul rând tocmai din totalizarea experienţei, fără a mai insista asupra faptului că recomndarea de a nu „totaliza" experienţa n'ar fi fost cu putinţă, dacă nu s'ar fi privit mai întâiu experienţa în totalitatea ei... Fără spiritul de sistem, de unificare, de mit, nu există filozofie sau poate exista cel mult o înţelepciune practică, o artă a vieţii. Primordialitatea creiatoare a vieţii nu poate renunţa la construcţie, la metafizică, la mitologizare, pentru motivul că nu se poate întâlni cu adevărul absolut, căci „adevărul" e o dimensiune secundară a creiaţiei. Recomandările, pe cari le-am văzut, dovedesc deci tocmai artificializarea sau începutul de artificializare a spiritului modern.

Faţă de aceste soluţii sau stări sufleteşti, cu ce atitudine vine spiritualitatea ţărănească? E de observat că ea nu se va fixa în niciuna din atitudinile de mai sus. Ţăranul român are sentimentul răului adânc din lumea aceasta, sentiment pe care i l-au dat atât creştinismul cât şi propria lui experienţă multiseculară. Nimeni nu-şi dă seama mai mult ca oamenii din popor de existenţa şi blestemul răului pentru om. Afară de aceasta, viziunea populară românească s'a complăcut să creieze o întreagă mitologie infernală vibratilă, să exagereze lumea diavolilor, fiindcă Românul are fantezie şi o anume maliţiozitate comică, fiindcă a moştenit o parte din lumea greco-romană şi orientală cu demonologia ori sugestiile ei demonologice şi fiindcă a găsit oarecare sprijin pentru fantezia sa demonologică în însăş biserica creştină. Pentru ţăran răul e aproape o normă a lumii, pe care o simte în înseşi fibrele lui organice. S'ar crede deci că exagerează realitatea răului ori că o pune mai mult pe seama demonilor. De fapt, nu e aşa. Pentru el, răul există în chip masiv, dar ori are un rol de ispăşire fie a păcatelor proprii, fie a păcatelor altora — acesta e rolul cel mai însemnat al răului după ţăran —; ori apare fiindcă aşa vrea Dumnezeu fără să ştim de ce, Dumnezeu având însă scopurile lui întotdeauna legitime, sau fiindcă Dumnezeul ţărănesc mai liber poate să-şi îngăduie şi gesturi cari pentru noi apar ca „rău"; ori, însfârşit, are un fel de relativă autonomie, acesta fiind tocmai răul reprezentat de demoni, dar şi răul acesta intră în ultima analiză în economia generalului, în rosturile tainice ale Fiinţei. Ţăranul admite deci răul şi îl trăieşte intim, însă îl încadrează şi-i dă semnificaţii ontologice. Prin aceasta el e adâncit, dar e totodată şi atenuat. Iar dacă luăm în seamă că ţăranul are vitalitate şi un fel de evlavie universală, vedem că existenţa apare pentru el şi ca o idilă serioasă, vrăjită, înfiorată, în care dacă optimismul pur şi simplu nu-şi are loc, dar e permis un optimism

©BCUCLUJ

când de simplă vitalitate biologică, când de convingere etic-religioasă, înconjurat de acele melancolii platonice cari abundă câteodată la oamenii noștri dela țară.

Aplicând la Blaga, vedem înainte de toate că la el răul are o realitate profundă și felurită. Putem spune că în opera sa răul apare cu o înfățișare împătrită și anume: răul biologic, răul gnoseologic, răul cultural și răul metafizic sau ontologic. Dintre acestea, desigur, cel mai puțin interesant e răul biologic, deși cele mai multe din litaniile omului cât timp trece prin această lume sunt prilejuite de loviturile nemiloase, pe cari i le dă acest fel de rău. Doctrina pesimistă însăș e produsă mai cu seamă de aspectele și acuitatea relelor cu caracter biologic, ceeace și face din pesimism o filozofie ușor de înțeles, aproape orice om fiind din când în când pesimist în viața sa... Viața obișnuită se desfășoară colorată de chiote și de gemete, dar filmul acesta biografic dacă prezintă interes din punct de vedere moral, biologic și politic, e departe de a egala interesul filozofic al celorlalte feluri de rău, prin excelență spirituale. Deaceea ceeace vom găsi în opera de până acum a lui Blaga vor fi mai ales ecourile sau implicațiile răului gnoseologic, cultural și metafizic.

Cunoașterea e o funcție fericită, dar ea nu este intactă în această fericire, decât dacă rămâne în domeniul concret și paradisiac. Oamenii de știință pură și simplii eruditi ignorează drama cunoașterii. Pentru un om de adevărată gândire și de trăire în duh, e cu neputință însă să se păstreze exclusiv între frontierele concretului și paradisiacului. El va căuta, aproape continuu sau intermitent, absolutul, și cu aceasta se deslănțuie drama cunoașterii. Lucifericul va descoperi misterul absolutului și va căuta să și-l reveleze în chip pozitiv, adică să treacă dincolo de condiția umană. Omul spiritual a făcut descoperirea acestui toxic de mari consecințe: ideia de absolut. Deaici înainte, sufletul său e împărțit între două realități contrarii: tendința de a cunoaște absolutul și neputința de a-l poseda pur și simplu. Eul luciferic „tânjește după adevăr pradă unui elan adânc înrădăcinat", dar Marele Anonim opune complexul frânelor transcendente, cari ascund acest adevăr în nuditatea lui ultimă. Suntem astfel în prezența unei antinomii ce duce la o încordare chinuitoare, la o crucificare spirituală în locul de intersecție al celor două forțe: elanul către absolut și interzicerea cu caracter tabuistic. E aici o tortură tantalică transpusă și sublimată pe planul spiritului. Blaga precizează chiar faptul „tragic" al acestei situații: „Incercările luciferice de a converti un mister în non-mister, au un caracter tragic, deoarece după infinite eforturi toate sunt osândite să se prăbușească". Viața omului structurat

©BCUCLUJ

de tensiunea căutării adevărului adânc începe să realizeze cadențele dureroase, pe cari numai un tratat de dramaturgie metafizică le poate reda în patetismul lor înalt și fatal.

Răul cultural sau, mai precis, răul adus de nevoia de a creia cultură, e în legătură cu structura cunoașterii sau cu răul gnoseologic. Omul neputând ajunge în chip pozitiv până la adevărul absolut, nu se dă bătut, ci încearcă să-și instrumenteze și să-și reprezinte taina acestui absolut prin ajutorul plăsmuirilor. In lumea acestor plăsmuiri, ființa adevărului ultim își găsește o gravă și variată intonare, o prezență ademenitoare și prestigioasă, plăsmuirile fiind ca o sirenă ce captează și revelează ceva din sunetul adânc al lucrurilor, din taina existenței ca atare, ori ca un compromis, tot atât de felurit cât și mătcile stilistice, între absolut și sufletul uman. Așa cum quasicunoașterea e o echivalență valabilă în domeniul paradisiacului și concretului, plăsmuirile sunt un fel de echivalență mai adâncă, valabilă în domeniul absolutului. Plăsmuirile la cari recurge spiritul omenesc pentru a-și revela misterele, cel puțin în măsura și forma permise de categoriile abisale, alcătuiesc un lung și impresionant izvod istoric, cu adâncimi amețitoare și cu atitudini foarte numeroase, și ele nu sunt altceva decât ceeace numim cultură. Creiația pentru revelarea mai mult sau mai puțin mitică a misterului existenței este creiația culturală.

După Blaga, a spune „creiație culturală" e însă un pleonasm. Căci potrivit filozofiei lui nu există decât un singur fel autentic de creiație, cea culturală. Animalele produc mișcări, reacții, mai mult sau mai puțin stereotipe, iar știința și tehnica au ca scop securitatea, conservarea ori cel mult explicarea în cadrul lumii fenomenale, iar nu revelarea adâncului. De aceea ele nu sunt cultură, nu sunt fapte reale de creiație. Și aici Blaga aruncă o lumină sigură asupra importanței metafizicei, în perfectă concordanță cu spiritul sistemului său. Adevărata cultură este metafizica și metafizica este esența sau sâmburele oricărei culturi adevărate! Căci plăsmuirea tipică și cea mai efectivă pentru a revela, fie numai pentru un timp ori un loc limitat, misterul ultim refuzat cunoașterii pozitive, este metafizica. In funcția ei teoretică și practică și în măsura în care pătrunde celelalte discipline omenești sau în care acestea se rapoartă la ea, metafizica formează ființa fără comparație a culturii.

Aceste considerații ne introduc în natura specifică a omului. Ceeace face caracteristica ființei umane în raport cu tot restul existenței, este preocuparea metafizică sau creiația culturală. Destinul omului este un destin creiator și omenia este realizată în gradul, în care cineva produce cultură ori participă real la viața culturii. Aici Blaga

©BCUCLUJ

vine cu una din acele afirmații vizionare și fundamentale ale universului său filozofic, cu o nouă dimensiune a sistemului său: cultura este rezultanta măreață și singulară a unei mutații ontologice. „Un mod de existență, o *mutațiune ontologică*, izbucnește în felul său, nu se știe cum și de ce; e vorba aci de un fapt ireductibil, care se declară pur și simplu. *Așa cum în natură admitem mutațiuni biologice de apariție subită prin salturi a unor noui specii, trebuie să admitem în cosmos și mutațiuni ontologice de noui moduri de a exista ca atare.* Cultura este semnul vizibil al unei asemenea *mutațiuni ontologice*". Iată o afirmație cu urmări foarte însemnate! In natură, spune Blaga, sunt nenumărate mutații biologice, însă în toată existența ca atare sunt foarte puține mutații ontologice sau de sensuri de a fi. Omul ca om este urmarea unei mutații speciale, care schimbă ordinea însăși a lumii ori înțelesul ei, mutație făcută pentru el ori al cărei rod este el. Căci în om s'au întâlnit două mutații: una biologică și alta ontologică. Ar fi greșit însă să vedem specificul și noutatea adâncă a omului în aspectul său biologic, oricât ar fi de importantă mutația, care a dus la acest rezultat și care de altfel n'a introdus nimic radical nou în existență. Dar tocmai greșeala aceasta o fac cei cari caută în anatomia omului și în natură explicarea spiritului și a culturii. Ei nu înțeleg noutatea revoluționară adusă în lume, ca într'o a doua geneză, de mutația ontologică a culturii. Creiația culturală este urmarea fatală a acestei mutații, care s'a impus omului. Am spus că omul neputând cunoaște absolutul în chip pozitiv, a inițiat calea de vis și de otravă a plăsmuirilor culturale. S'ar crede deci că cultura are un mecanism de compensație sau de refugiu. In fond însă nu e așa. Ci omului nu i s'a dat cunoașterea deplină a absolutului tocmai pentrucă aceasta era una din condițiile ca el să creieze cultura. Aici e sensul și motivația ontologică a culturii. Fără mutația ontologică, omul ar fi rămas neputincios, steril, în fața absolutului, chiar dacă într'o bună zi l-ar fi bănuit și ar fi vrut să-l cunoască. Omul necunoscând absolutul dar bănuindu-l, având ideia lui, a început seria plăsmuirilor pentru a și-l figura, acest fapt fiind, probabil, la originea religiilor. Ceeace s'a întâmplat cu religia, s'a întâmplat însă de atunci încoace cu orice fapt mare de cultură. In tot acest îndelung și nobil proces străbate direcția mutației ontologice, care l-a vrut pe om creiator, adică plăsmuitor de ordine nouă, însă în sensul și din voința tainică a ontologicului. Rolul cultural al omului apare astfel ca o misiune ori ca o sarcină ontologică și ca o indirectă urzeală ontică. Cultura nu e ceva întâmplător, care ar fi putut să fie sau să nu fie, ci e o împlinire a omului, o naștere a omului și o complectare finalistă a realității însăș. Odată cu cultura s'a ivit în lume o nouă variantă, un nou mod de a

©BCUCLUJ

exista, un sunet inedit, o notă de care polifonia onticului avea nevoie. Datorită mutației care a adus cultura, omul s'a rupt din fenomen, din imediatitate, a luat sacră hipnoză sau adâncime metafizică și și-a îndreptat puterile productive către transcendent. Capacitatea transcendentală face pe om, îi dă botezul ontologic, naște cultura. Omul întrucât e om, se îndreaptă către alt plan de a fi, trăiește alt orizont decât cel al naturii, capătă realismul halucinant al idealului, se situează definitiv în ceeace Blaga numește „existența întru mister și revelare": aceasta îi pecetluește soarta, destinul său demiurgic, drumul fără întoarcere și fără odihnă al culturii, drum pe care merge singur între toate viețuitoarele din univers. Căci omul are o profundă unicitate în existență, atribut care îl însoțește atât în splendoarea cât și în blestemul destinului său. Omul e obligat să creieze sau să participe la creiația celor mai dotați dintre semenii săi, fiindcă altfel își pierde omenia. Pentru a creia, îl va ajuta inconștientul său, matca abisală. Acum înțelegem mai deplin de ce Blaga făcea din inconștient agentul, care hotărăște destinul omului. Pentrucă omul fiind ontologic îndatorat să creieze, iar puterea creiatoare fiind în inconștient, acesta e cel ce dă omului posibilitatea și măsura creiației, a omeniei lui, inconștientul el însuș având dealtfel un înțeles mai mult decât psihologic, la Blaga. Astfel filozoful censurii transcendente, al stilului și al metaforei va putea spune cu una din acele siguranțe, în care e și o sentință tulburătoare: „Dacă omul are... o altă menire decât aceea de satelit al propriei sale umbre, dacă omul are o menire, care să-i justifice cu adevărat existența, e aceea a „creiației".

Făcând din creiație rostul și scopul suprem al vieții omului, Blaga iese din ortodoxie și chiar din creștinism. Trebuie să adăogăm însă că Blaga consideră mântuirea însăș, atunci când se produce, tot ca un aspect al creiației, așa că rațiunea religioasă poate să se încadreze în sistemul său. Mai mult: Blaga a scris odată aceste cuvinte cari dau de gândit — și într'un sens oarecum diferit decât acela al creiației „sans plus" — atunci când, imediat după respingerea omului ca satelit al unei umbre, a vorbit de „destinul prin care viața e îndemnată să-și întreacă necontenit rodul de fiecare moment și în cele din urmă să se întreacă pe sine însăș". Ultimele cuvinte sunt semnificative. Mai târziu, Blaga a spus chiar: „Imediatul există pentru om numai ca pasaj. Ca simptom al unui alt ceva, ca signal al unui „dincolo". — E aici, hotărît, ceva din viziunea religioasă. Intrebarea e până unde acest „dincolo", pe care-l caută creiația pentru a fi cu adevărat creiație, adică pentru a se detașa de fenomen, de imediat, poate să ducă și la mântuire, poate s'o angajeze și, mai ales, în ce cazuri și în ce mod aceasta poate fi posibilă? E o chestiune la care nu putem

©BCUCLUJ

răspunde acum. Filozofia lui Blaga s'a ocupat de creiația ca atare și în acest sens ceeace ni se impune cu putere este raportul dintre creiație și problema răului.

Răul creiației e dublu și derivă din ceeace am afirmat până acum despre cultură. Mai întâiu, „actul creiator al spiritului uman" trebuie „să țină loc de act revelator". Plăsmuirile culturale caută să reveleze misterul. Dar această revelare nu poate ajunge până la capăt, iar în cazul când o viziune se impune și dă iluzia revelării integrale, ea nu are durată și aduce decepție mai curând sau mai târziu. Istoria culturii e o succesiune de izbânzi și dezamăgiri. Al doilea, omul având ca destin funcția creiației, își sacrifică, oricând e nevoie, ceeace ar putea constitui fericirea lui, fie cât de zgârcită, ori își impune mari nefericiri biologice cerute de demonul creiației. Cultura, în ceeace ea are mai propriu, nu are nici un scop gospodăresc-pragmatic, nu e nici un lux și nu are nici rostul să sublimeze, așa cum cred teoriile psihanalitice, pasiunile noastre inferioare ori durerile sau să ne asigure echilibrul interior. Cultura nu poate avea rolul gospodăresc, fiindcă ea s'a născut tocmai pentru a depăși biologicul; nu e un lux, fiindcă existența nu e un joc gratuit, ci e un vast proces finalist, care în esență nu poate fi altfel decât așa cum este și care nu lucrează cu superfluitățí; și nu provine dintr'o sublimare a unor fonduri străine de ea ori pentru a ne reface echilibrul psihic pierdut, pentru motivul simplu și grav că ea vine de dincolo de noi. Cultura nu e o întreprindere exclusiv umană, deaceea ea îl poate tortura pe om și în anume cazuri sparge chiar echilibrul creiatorului. Fără a fi un organism ca în filozofia morfologică, cultura are totuș voința ei implacabilă, care uneori „ucide și devastează". „Se creiază cu adevărat cele mai adesea numai la înalte tensiuni, cărora organele de execuție nu le rezistă întotdeauna" Creiarea culturii cere în anume cazuri jertfe înspăimântătoare, cari rămân în legendele popoarelor, dar și în titlurile cu cari umanitatea își motivează existența, fără să mai vorbim de cruzimea socială, pe care alteori o practică destinul creiator al omenirii, pentru a da putința unora să creieze opere sau monumente de cultură. Scopul suprem al vieții e să asigure o cât mai proprie creiație culturală, chiar dacă pentru aceasta trece prin cele mai mari infernuri. Cultura are frumusețea și măreția ei, dar și egoismul și durerile cari nu se compară cu nimic.

Fatalitatea și suferința creiației apar foarte elocvent și în teatrul lui Blaga, în acel poem dramatic cu nesfârșite ecouri, cu năzuințe și îndrăzneli zeiești și cu lacrimi de îngeri, care e „Meșterul Manole", sinteză dinamică și vrăjită a avânturilor speciei noastre, în care au fuzionat în chipul cel mai desăvârșit aristocrația personală a lui Blaga

©BCUCLUJ

și duhul înfiorat și divinator al folclorului mai multor neamuri și mai ales al neamului nostru. Blaga plasticizează nevoia creației, „duhul care dinăuntru te împinge să clădești", „dorul de a zămisli frumusețe", prin chipul mic al bisericii, a cărei îndelungată durare avea să înceapă. Sub candelă aprinsă tovarășii săi au văzut acest chip și de atunci un suflu nou a pătruns în ființa lor și n'au mai putut uita vedenia. Au pornit să zidească, au „suferit desamăgirea celor șaptezeci și șapte de prăbușiri", au schimbat temelia bisericii, punând-o când pe moaște, când pe râu abătut, când pe morți, până când zădărnicia trudei lor posedate a intrat în cântecul fecioarelor și a întristat legendele, dar icoana bisericii n'a puteau uita. O vedeau mărită și aievea pe deal, țesută din lumină și mișcată pe aripi nevăzute, le ieșea în cale pretutindeni, „o simțeau în văzduh ca o mătase", nu puteau nici să părăsească locurile acelea și nici să moară căci îi purta, bolnavi și ca pe niște stafii, chemarea bisericii. Se îndoiau, uneori blestemau, cereau să fie deslegați de jurământ deși jurământ nu fusese, dar cu cât biserica se prăbușea, cu atât patima creștea... Erau blestemați să fie stafii ziditoare, vrejuri cari să ardă în focul înfăptuirii, oricât ar fi auzit vaerul cărnii și îndoielile sufletului psihologic. Și chinul ține până începe altul mai mare, înalt-cutremurător și devastator, al jertfirii ființei celei mai iubite, „soție care încă n'a născut" ori „soră curată sau fiică luminată",

care întâi va veni
bărbat să-și vadă
frate să-și vadă
tată să-și vadă,

cum spune dramaturgul, la sfârșitul unui act de o fantastică putere de transfigurare ridicată până la dureros-ontologică magie... Și soția aceluia, care a iubit mai mult decât toți, a Meșterului, aceea care fusese „căprioară neagră" când urca la ei, „izvor de munte" când cobora, nu va mai fi „nici căprioară, nici izvor, ci altar". Biserica se înalță pe temelie de jertfă, dar Manole la urmă își risipește ființa căci „patima clădirei... coborîtă de aiurea în om e foc ce mistuie preajmă și purtător". Fatalitatea creației are ca „pendant" jertfa, chiar dacă aceasta „duce deadreptul în moarte sau sărăcie, în cer sau nebunie". Iar când creiatorul rămâne volnic sau se vindecă, el va începe din nou să creieze. Acum se înțelege mai bine de ce monarhii legendelor puneau câteodată să se omoare cei ce le ridicaseră biserici strălucitoare. Nu numai din trufie, „pentruca alta mai mare să nu facă". La lumina viziunii lui Blaga, vedem că e aici vorba de ceva mai adânc

©BCUCLUJ

prins de intuiția popoarelor: creiatorul nu poate renunța, nu se poate opri, până la moarte ori la nebunie el e prins în blestemul de aur al creiării. „Meșterul Manole" este anticiparea poetică, vizionară, a capitolului despre „singularitatea omului", pe care Lucian Blaga avea să-l scrie mult mai târziu și în care omul e lămurit ca fiind capturat de un destin creiator absolut unic constituit din „tragice și mărețe riscuri".

Al treilea fel de rău, pe care am spus că-l putem deosebi în opera lui Blaga, este răul metafizic sau ontologic. De fapt însă, ontologicul e în fond pretutindeni în această operă, chiar când e vorba de lucruri cu aparență minoră, și s'a putut vedea că cele două feluri de rău de mai sus erau în legătură cu ceva puternic ontologic. Urzeala viziunii lui Blaga e întotdeauna ontologică, oricât de aparente ar fi florile, pe cari le brodează deasupra. In acest sens ar fi deci nepotrivit să se vorbească despre un rău ontologic la el, cașicând celelalte nu ar avea nimic din această modalitate adâncă de a fi. Afirmând existența unui rău metafizic sau ontologic la Blaga, ne gândim însă la ceva mai special și mai direct. Răul are cauze în domeniul absolutului și poate chiar în natura factorului, care a creiat lumea. Nu a vorbit Blaga de „demonia" Marelui Anonim și nu i-a apropiat câteodată atribute ca „prăpăstios" și „extravagant"? Aceste însușiri reale sau eventuale ale factorului metafizic noi le-am numit „un posibil secundar". Chiar dacă ar fi numai atât și tot se poate vorbi de o sursă a răului în însuș factorul creiator al lumii. Că acest rău e „rău" numai din punct de vedere uman, aceasta se înțelege dela sine. Ceeace interesează e că „răul" are corespondent în domeniul metafizic și că s'ar putea ca, până la un punct, răul și binele să aibă acolo ceva comun. In această privință, poezia și teatrul lui Blaga își îngăduie unele afirmații cari, deși nu pot angaja pe filozof, dar sunt semnificative pentru atmosfera problemei noastre. Starețul Bogumil din „Meșterul Manole" se întreabă cucernic la un moment dat: „Dacă întru veșnicie bunul Dumnezeu și crâncenul Satanail sunt frați?". Muma pădurii din Avram Iancu amintește de timpurile altei ere existențiale „când Necuratul spunea lui Dumnezeu — fârtate!". Iar Lucifer se numește singur, într'o poezie din tinerețe a lui Blaga, „șarpe fără vină". Chiar dacă nu putem afirma că, în ultima analiză, binele și răul au anume corespondențe, cari pot merge până la o reciprocă substituire, dar e sigur că după Blaga răul e ceva constituțional lumii, că este esențial lumii, indiferent ce semnificație va fi având el acolo unde nu circulă moneda semnificațiilor noastre. Acesta e aspectul cel mai adânc și mai interzicător al răului.

Experiența răului la Blaga e interesantă și din alte cauze, cari,

©BCUCLUJ

indirect, pot lămuri mai complect filozofia sa. Ne gândim la revoltele ce apar uneori în poezia și în teatrul său, la acea frondă de înaltă clasă a omului „rănit de spinii cerului", căruia și imaginea îngerilor îi face rău și care la un moment dat se gândește să ridice un monument înspăimântător, care să răspundă „nedreptății din adâncimi". Această „ceartă cu cerul", expresie cu care Blaga se întâlnește de două ori într'un interval de câțiva ani, odată în poezie, altădată în teatru, este încă un argument pentru realitatea răului. — Dar, afară de aceasta, sunt două condiții cari se aplică lui Blaga și cari, în chip necesar, aveau să-l ducă la adâncirea răului din lume. Una este ieșirea sa din idila cosmică patriarhală, pe care a trăit-o în copilărie și în care au fost cuprinși aproape toți părinții și strămoșii săi. In comparație cu lumea modernă, acest fapt trebuia să producă oarecum efectul unui „paradis în destrămare", temă pe care Blaga a desvoltat-o într'o poezie de triste vestiri și agonice revelații. Lumea patriarhală a avut și ea experiența răului, deși l-a convertit într'o idilă severă, iar Blaga a izbutit să integreze în structura sa liniile organice ale acestei lumi, totuș trecerea, fie și parțială, în stadiul criticist și cenușiu modern, nu putea să nu se instituie ca un motiv de particulară variere a răului. — Cealaltă condiție, derivă din aceasta. Dintre toate categoriile de oameni, acela care a venit relativ de curând din vastitatea cosmosului, dar a cărui conștiință s'a individualizat, e cel mai indicat să aibă măsura grandioasă a răului. Căci substratul său sufletesc e făcut pe potriva valorilor majore, fiind departe de omul modern și citadin, care s'a domesticit și nici răul nu-l poate apercepe în mare. Omul perfect încadrat în cosmos, e măreț, dar are ceva vegetal, nu actualizează personal răul; omul individualizat și total sau aproape total ieșit din cosmos, actualizează rafinat răul, dar nu-i poate vedea măreția. Când însă e o conștiință individualizată dar pe un fond cosmic, atunci răul are totodată privilegiile acuității și prestanței auguste. Omul din această categorie trăiește cu o conștiință individualizată, dar cu trupul așa zicând în cosmos. Deaceea el năzuiește să dea intuițiilor și idealurilor sale dimensiunea cosmosului, adică tinde puternic, frenetic, spre absolut, ceeace atrage imediat acel veto, pe care însăș ordinea lucrurilor l-a pus ambițiilor individualizate. Foarte caracteristică în această privință, adevărat document pentru ceeace vrem să spunem, e poezia lui Blaga „Dați-mi un trup voi munților, mărilor!", unde eul individualizat în ceeace privește conștiința tinde la mărimile infinite ale spațiului cosmic, în care adâncul ființei sale trăiește cu toată puterea... Răul major e și el un har. Și acesta nu e dat nici omului cosmic vegetativ, nici omului artificializat. Prin condiția sa, Blaga era sortit să înțeleagă registrul răului în larga lui desfășurare.

©BCUCLUJ

Răul e la Blaga o intuiție adâncă și variată, încât s'ar putea spune că ea îngăduie chiar o definire a omului în raport cu răul. A suferi din întreitele cauze arătate, e tocmai ceeace formează omenia. In orice caz, din definiția omului nu poate lipsi ideia de rău. Acest fapt e în concepția filozofică a lui Blaga și e accentuat mai liber în poezia și teatrul său. Călătorind prin opera lui, simți câteodată că pătrunzi în imperiul de gheață al tragicului ori că treci pe lângă apariții hieratice cu suflarea rece. Versurile și dramele sale se apropie uneori de tragic sau realizează chiar tragicul pur, cum e cele mai adesea în „Meșterul Manole". Revelația tragică e cuprinsă pe alocuri în înseși spiralele degajate și grele în acelaș timp ale prozei sale filozofice. Dacă în cultura noastră tragicul s'a realizat vreodată mai mult, apoi e în creiația lui Pârvan și a lui Blaga. Momente de vis tragic, bulboane de amețitoare și paralizantă incantație, se ivesc la răstimpuri în lumea lui Blaga. Viziunea sa din acest punct de vedere ar putea fi reprezentată de câteva cuvinte, cu cari Lucifer încheie poeziile din „Pașii Profetului". Prințul răului, înduioșat oarecum el însuș de soarta grea a omului în mijlocul ordinei generale, el care e chemat tocmai să mărească răul, ar vrea să meargă în fața Celui Veșnic și, îmbiindu-i mărul cunoștinței, să-i spună umilit:

Nu ți-ar strica Inalt-Prea-Sfinte,
să guști din el și Tu un pic...

Mai mult chiar: din opera lui Blaga se poate extrage o teorie a tragicului și materal foarte sugestiv pentru o filozofie în acest sens, după cum s'a putut vedea. Dar acest tragic de perspectivă ori acest tragic intermitent pot să vădească o atitudine tragică dacă o considerăm în ansamblu? E adevărat că Blaga întrebuințează relativ destul de frecvent termenul „tragic". El e luat însă întotdeauna într'un înțeles mai general, adică de durere care să îndeplinească două condiții: să fie uriașă, pe deoparte, să fie în legătură cu spiritualul, pe de alta. Dar noi acordăm tragicului propriu zis, tragicului clasic, un înțeles aparte, care ni se pare cel mai nimerit, diferit atât de tragismul modernilor, cât și de toate variantele pesimismului. Tragicul recunoaște în fond o rațiune, care guvernează lucrurile, fie că e vorba de zei ori de un Demiurg unic ori de un principiu pur filozofic, el acordă cu putere existenței ca atare o ultimă axă de raționalitate. Tragicul este deci metafizic, nu se oprește la aparența neunitară, amestecată, a fenomenului. El respiră ontologic. Dar, pe de altă parte, tot el trăiește cu putere contrarietatea dintre voința metafizicului și nostalgiile umane, ciocnirea dintre tendințele noastre vitale și mai ales spirituale, și

©BCUCLUJ

fondul implacabil al realității — și ridică proteste la cer, cari uneori merg până la sacrilegiu. Tragicul respiră ontologic, dar și istoric. Această bipolaritate a lui îi formează esența. Intuiție trăită, virilă, a voinței în sine motivate a felului adânc de a fi al lucrurilor, dar și actualizare total neofilită a durerilor noastre omenești, a ceeace ni se pare că ne anulează sau ne interzice în instinctele și idealurile noastre, aceasta constituie tema dinamică a tragicului, fastuos și felurit înfățișată ca formă. Intre cele două respirații ale tragicului e un raport necesar, care se aseamănă oarecum, pe planul practic, cu raportul dintre noțiunile corelate, pe planul teoretic. Revoltă impresionantă și acceptare ontologică a rațiunii lucrurilor chiar când îi ignorăm total natura și numai o postulăm, amândouă aceste direcții însă existând aproximativ în egală măsură și alternând ritmic ori coexistând ca ideile de sus și de jos; semețire îndurerată dar și împăcare, ca un dublu patetic accent, ca două tacturi gemene însă calitativ antinomice și reciproc necesare și cu tendința de a se egala ca intensitate, dar fără să se neutralizeze vreodată, ci parcă nutrindu-se din atingerea între ele — acesta e gravul și neobositul peisagiu tragic.

Găsim în ansamblu, acest peisagiu spiritual la Blaga? Inainte de toate, trebuie să observăm că viziunea lui acordă oamenilor și avantagii foarte prețioase. Astfel, quasicunoașterea are o legătură indirectă cu fondul realității, dacă nu în conștiința noastră, dar în eficacitatea cu care ea ne leagă de lucruri, fiindcă am văzut că Blaga îi conferă rangul de echivalență a cunoașterii. Pe urmă, cunoașterea luciferică, deși nu ne dă revelarea pozitivă a absolutului, dar nu este exclusă de către acesta, căci îi îngăduie o subtilă posedare „negativ" a lui, o prezență de figurare măcar direcțională, care în stadiul cel mai înalt se apropie de armonia grației religioase prin integrarea în mister. Forma deplină a ecstazei se realizează foarte rar, dar atunci „rotunzește cu o lăuntrică împăcare drama cunoașterii". Insfârșit, ceeace nu poate realiza cunoașterea ca funcție aparte, e realizat în oarecare măsură, care oricât ar fi de supusă desamăgirilor istorice nu e totuș de disprețuit, de către plăsmuirile culturii, acestea oferind în esență un corp mitic al absolutului, care ne introduce spiritual mai aproape de absolutul însuș și care nu e pură subiectivitate, fiindcă e un compromis, o colaborare între noi și fondul ultim al lucrurilor: în marile plăsmuiri ale culturilor sălășluiește absolutul, în forma în care el poate fi revelat pentru oameni. Dacă la aceste avantagii adăogăm ceeace am spus despre bucuria formelor specifice la Blaga, despre tensiunea jubilantă cu care lucrurile își trăiesc individualitatea și vraja lor simfonic și halucinant realistă, vedem că filozofia lui nu e o se-

©BCUCLUJ

dimentare decepționantă de abstracții, ci o viziune care, umblând pe piscuri astrale, lasă totuș să se simtă duhul oarecum carnal al realităților și numeroasele șuvoaie plasticizante ale Firii, ceeace asigură acestei viziuni o anume indiscutabilă și rară tonicitate.

Dar lăsând la o parte aceste avantagii și luând în seamă durerea existenței în amara ei plenitudine, suntem obligați să spunem că nu durerea sau răul înseși au însemnătate, ci semnificația lor în totalul existenței, economia și rolul lor într'o perspectivă extraumană, dar în care și omul la rândul lui își găsește cea mai adâncă și mai nobilă valorificare. Pesimismul, de exemplu, nu vede sau nu stăruie asupra acestei semnificații ori nu poate să o aprecieze și tocmai acest fapt, de altfel, îi dă posibilitatea să se nască și să-și clameze absoluturile subiective. O valorificare tocmai contrară a durerii are creștinismul. Pentru acesta durerea există ca un dat formidabil, care mai ales în unele confesiuni creștine capătă o presiune covârșitoare. Și cu toate acestea, creștinismul nu ajunge la concluzii pesimiste și nu e nici tragic integral. Ceeace are deci importanță nu e răul, nu e conștiința și sensibilitatea durerii, ci felul cum ele se colorează într'un întreg de valori doctrinare. Din acest punct de vedere trebuie judecat și Blaga.

Pentru aceasta, să ne amintim de ceeace am spus despre armonismul cosmic la Blaga în legătură cu ideația etnică și despre filozofia și sentimentul rostului sau tâlcului adânc și suveran al tuturor lucrurilor la el. Soluția problemei răului este indicată de această proteguitoare streașină ontologică, pe care el o așează explicativ și justificativ totodată deasupra marilor întâmplări ale lumii și vieții. In această privință, cași în altele, Blaga se deosebește nu numai de mulți alți filozofi, dar chiar de direcția pe care a luat-o de cele mai multe ori gândirea modernă. Ideia de cauză deosebește puternic înțelegerea epocii noastre de aceea a altor epoci. Cauza a fost pentru oamenii altor timpuri un agent complex și adânc, pe când pentru moderni s'a simplificat și s'a deplasat spre suprafața lucrurilor. Din cele patru feluri de cauze ale lui Aristotel, modernii au valorificat mai cu seamă cauza eficientă, care cu timpul a înlăturat cu totul din mentalitatea intelectualilor în general orice altă idee de cauză. E foarte caracteristic, de pildă, rolul controversat sau redus, pe care l-a avut în vremea noastră conceptul de cauză finală. Dar cauza finală sau scopul are o foarte mare importanță spirituală, pe care nu o poate avea nici pe departe cauza eficientă. Ecoul ei în spirit, ca tălmăcire a existenței și ca provocare de atitudine adâncă și structural muzicală, nu poate fi atins de înțelegerea prin simple cauze eficiente. Ideia de scop e ceva integral sau cu tendințe integraliste, pe când ideia de cauză efi-

©BCUCLUJ

cientă sau de cauză pur și simplu în înțeles modern tinde spre parțialitate, tinde să disloce fenomenele din Tot și să se cantoneze într'o dinamică de relații autonome și regionale. Ideia de scop e așa zicând metafizică, ideia de cauză strictă e istoricistă ori științifizantă. Cauzalismul modern, obligând spiritul la o gimnastică de translație în planul aparențelor, a sfârșit prin a pierde legătura dintre lucruri, deaceea a ajuns adesea, în filozofie, la absurdism și atomizare. S'a format chiar cu timpul și o mentalitate vrășmașă ideii de scop. Așa cum medievalii au trăit mai ales ideia de scop, modernii au trăit mai ales ideia de cauză. E de mirare că aceștia au ajuns atât de frecvent la o perspectivă mecanicistă ori la o intuiție a absurdului vieții? — Dar Blaga vine cu altă orientare. El reabilitează, de fapt, ideia de scop. Acesta e la el nu numai un termen de filozofie a valorilor, ci și de explicație în general. Blaga privește cauza prin scop, așa că la el cercetarea scopului — atunci când nu ia faptul ca atare, fără să încerce a-l explica — este o metodă de înțelegere aplicabilă în orice domeniu mai adânc. Raportarea faptelor la un scop și anume la un scop cât mai respectabil, e înclinarea sa firească în filozofie. E foarte semnificativ, din acest punct de vedere, cum caută să înțeleagă cultura printr'o mutație ontologică, fiindcă, printre altele, numai aceasta poate asigura și înălța demnitatea culturii, după cum declară el însuș. Lămurind lucrurile printr'un scop ordonator, lumea nu va fi pentru Blaga ceva orb sau gratuit sau mecanic sau absurd sau un amestec incert, ci va fi logos, va fi expresie majoră a scopului. In cele din urmă, sensul existenței va deveni pentru el, cu un termen în care s'au topit multe nuanțe grave, *noimă*. Pe aceasta o simte în inima lucrurilor, mergând ca un fluviu de lumină ascunsă, cu articulații nenumărate și purtată de o voință a cărei izbândă ultimă nu poate fi împiedicată de nimic. Doar în clipe de rătăcire Meșterul Manole va spune că „temeliile lumii sunt fără de noimă". Intuiția noimei e ceva adânc și de o bogată configurare lăuntrică. Noima e scop, noima e cauză, noima e ontologie care intră în lucruri, noima e o idee totalitară, e o perspectivă de îmbrățișare în sensul ei a realității întregi și vii, noima e legea misterioasă după care se mișcă tăriile și în care pulsează ființele pentru a îndeplini un destin suprem, noima e miracol permanentizat, e rost. Viziunea lumii la Blaga va fi deci hotărît teleologică, existența fiind frământată și organizată de un finalism demiurgic. Marele Anonim are față de noi, față de viață, anume precise „intenții", planuri, el are o „tactică".

Răul se găsește el însuș împletit în această urzeală finalistă și capătă rangul unei valori indirecte sau condiționale. Căci Marele Anonim e și un strateg metafizic. El fixează creaturii anume condiții

©BCUCLUJ

în cari să lucreze. Ceeace am numit răul gnoseologic e o astfel de condiție. Dacă nu cunoaștem totul, e pentru a se păstra echilibrul lumii, echilibrul omului în general și pentru a nu se atinge privilegiile Marelui Anonim însuș. Dar mai e pentru ceva. „Dacă am fi în stăpânirea adevărului absolut, ar încremeni în noi orice tensiune spre altceva, ni s'ar tăia orice dinamică și în vinele noastre ar îngheța, nemaigăsindu-și justificarea, orice efort, ne-am preface în cristale văzătoare și imobile". Răul e așa dar indispensabil creiației, dezechilibrul relativ și productiv al acesteia fiind singurul permis în mijlocul echilibrului general. Dar se va spune, de ce e nevoie să creiăm? Nu știm dacă Blaga se va ocupa mai târziu cu această întrebare sau dacă ea nu-i va apare superfluă față de poziția luată până acum. Căci e aici, în concepția sa, una din acele axiome, la cari orice viziune metafizică nu numai că are dreptul, dar fără de cari nici nu se poate întemeia. Se va spune însă că răul adus de creiație e cel mai mare rău, pe care îl are omul întru cât e realizat ca om și că deci motivarea răului gnoseologic se face, între altele, printr'un rău și mai mare! Nuanțele și momentele tragice ale filozofiei lui Blaga nu-s în legătură atât de mult tocmai cu creiația, după cum am văzut? E adevărat, dar aici intervin fapte de compensație și de mare stimulent, de cari nu ne-am ocupat până acum.

Creiația sau cultura mărește în chip legitim orgoliul omului și îi ridică atât de mult demnitatea, încât acest lucru poate singur justifica existența, chiar dacă am judeca-o din punct de vedere exclusiv uman. Rar gânditor la care omul să aibă un nivel atât de înalt ca la Blaga! Căci ce rezultă din faptul că omul e o ființă creiatoare? Intre toate creiaturile, numai el are acest atribut. Dar prin aceasta, în oarecare măsură, se aseamănă cu Creiatorul. Numai omul și numai autorul lumii creiază cu adevărat. Cel dintâiu creiază stilistic, limitat, cel din urmă creiază astilistic și absolut, însă creiație e la amândoi! Toate ființele de pe lume, afară de om, sunt creiate, dar necreiatoare; autorul lumii este necreiat dar creiator; omul e creiat dar e creiator și prin aceasta are ceva „divin", ca să vorbim în termeni ce aparțin expunerii de față. Numai omul creiază cultură, dar prin aceasta el denotă o înrudire, fie cât de îndepărtată, cu creiația metafizică sau fără atribute a Marelui Anonim . . .

Dacă la aceasta adăogăm că omul după Blaga ar putea să cunoască absolutul, dar e împiedicat și e împiedicat în folosul tuturor, prin dispoziții, cari, pentru a fi mai eficace, au fost înscrise înadins chiar în structura lui, vedem ce mândră idee își face autorul „Censurii transcendente" despre om. Căci nu e acelaș lucru să nu poți cunoaște absolutul din cauza unei mărginiri proprii, a unei neputinți

©BCUCLUJ

originare de ajungere, sau să nu-l cunoşti fiindcă ai fost oprit, fie şi prin dispoziţii cari au devenit parte integrantă din natura ta.

Dar această intuiţie a aristocraţiei omului în univers, la Blaga, implică adevăruri mai variate şi de o mare însemnătate, încât suntem obligaţi să le descoperim şi să stăruim asupra lor. — Se pot concepe trei ipoteze: ca omul să fi cunoscut totul, dar să fi rămas creiator; să fi cunoscut totul, dar prin aceasta să fi devenit steril; să nu fi cunoscut totul şi să fie creiator. In cazul dintâiu, ar fi trebuit să fie el însuş Creiator, Dumnezeu sau Mare Anonim, ceeace e absurd; în al doilea caz, ar fi fost condamnat la „stază", la situaţia de „cristal văzător şi imobil", ar fi stat pentru veşnicie cel mult într'un fel de somn hedonic, deşi ar fi ştiut totul; în cazul din urmă, ar fi devenit creiator, dar cu condiţia de a integra răul în destinul său. Cazul din urmă e şi cel real. Este el, luat în totul, o pură osândă? Dar el a dat omului putinţa creiatoare, încât suntem îndreptăţiţi să spunem că dacă omului nu i s'a acordat cunoaşterea integrală, aceasta nu e dntr'o lipsă de atenţie sau nedreptăţire a lui, ci e mai degrabă o graţie. Filozofii, cari protestează contra mărginirii cunoaşterii omeneşti, dorind o cunoaştere de caracter divin, se aşează deci pe o poziţie falsă. Mai degrabă trebuie să spunem că dacă Creiatorul nu lăsa răul cunoaşterii, ar fi fost zgârcit cu omul, nu i-ar fi dat condiţiile cele mai proprii de desvoltare. Teza se inversează deci: răul cunoaşterii aparţine economiei creiaţiei sau, cu alte cuvinte, omeniei adevărate.

Putem însă să scoatem concluzii şi mai îndrăzneţe. Răul există, dar cui poate fi el imputat? De cele mai multe ori, a fost pus în sarcina omului sau în aceea a Divinităţii. Chiar creştinismul, în general, găseşte izvorul răului în libertatea omului, ispita demonului fiind o cauză secundară, căreia credinciosul nu trebuie să-i cedeze, deşi se doreşte ca el „să nu fie dus în ispită". Iar adversarii religiei fac din existenţa răului în lume un argument pentru înjosirea sau înlăturarea lui Dumnezeu. Temele lui Blaga, în sensul în care credem că putem să le interpretăm, ne dau putinţa unei a treia alternative, care e favorabilă în acelaş timp omului şi Creiatorului, printr'un fel mai diferenţiat de a pune problema! Omul nu poate fi răspunzător în întregime de rău căci acesta e voit cel puţin în mare parte de Marele Anonim. Dar, pe de altă parte, răul nici nu scade prestigiul Creiatorului, fiindcă el are rolul să facă posibilă eflorescenţa creiaturii, zborul grav al culturii, care îmbogăţeşte universul cu o nouă coardă, cea mai de preţ. Răul privit în totalitatea lui e mai adânc decât voinţa omului, dar nici nu-l scade pe autorul lumii, ci se alătură condiţiilor, din colaborarea cărora rezultă măreaţa singularitate a vieţii spiritului, cu tragediile dar şi cu victoriile ei.

©BCUCLUJ

Aceasta nu înseamnă însă că omul după Blaga, nu are o parte însemnată de răspundere. Numai cine e străin de spiritul orientării lui, poate să spună aceasta. Un gânditor atât de angajat în perspectivele și imperativele cari vin de dincolo de om, atât de prețuitor al misiunii pe care acesta trebuie neapărat s'o îndeplinească, nu poate să conceapă pentru om o viață la întâmplare, iresponsabilă. Din contră, pentru Blaga, viața omului e o cursă respectabilă, e o menire în ale cărei roade e interesat însuș destinul realității generale care suie, cu varianta umană, pe un nou platou existențial. Răspunderea omului decurge tocmai din rolul lui înalt, e dată odată cu acesta și omul singur și-o mpune cu atât mai mult, cu cât e mai creiator. Omul își simte unicitatea în univers, se simte chemat și tocmai de aceea răspunzător. Răspunderea nu este exclusiv legată de libertate, după cum se crede obișnuit, căci libertatea poate motiva tot atât de logic și lipsa de răspundere, ci se poate întemeia și pe chemare, pe fatalitatea enormă a unei misiuni, care trebuie neapărat realizată. Oamenii cari se simt fatal chemați pentru ceva, se concep chiar mai răspunzători decât toți ceilalți oameni și intuiția lor nu e o pură subiectivitate, fiindcă acești oameni reprezintă existențele cele mai legate de adâncul lucrurilor.

Răul așa dar, după Blaga, înalță pe om ori nu-l scade, deși omul nu e înafara răspunderii, și totodată nu atinge pe Creiator ori îl servește. Se va obiecta că judecând așa, noi ne referim la răul spiritual sub întreita formă amintită, pe când în religie, de pildă, e vorba mai mult de răul moral și biologic, de relele pe cari oamenii și le fac unii altora ori lor însiși fără raportare la cultură. E mult adevăr aici, dar nu trebuie să se uite că toate relele din lumea aceasta, de orice natură ar fi, au fost deslăunțuite, după religia însăș, de greșeala primilor oameni, care, atunci când au gustat din pomul cunoștinței, a fost de natură spirituală, așa că la baza tuturor relelor actuale e un rău de natură spirituală. Acest rău originar a dat însă putința creiării culturii, adică a creiării omului adevărat, căci omul din Paradis nu era încă un om. Omenia propriu zisă începe de la alungarea din raiu.

Această omenie îl interesează pe Blaga și pe ea o vede posedată de duhul creiării. Sub această perspectivă, răul apare cu o motivare tulburătoare. Mai mult, Blaga face, fără să știe, din existența răului, o temă la dispoziția apologeților. In chip curent, Dumnezeu e pus în legătură cu existența binelui, dar, până la un punct, el poate fi pus în legătură și cu existența răului, fiindcă de fapt Dumnezeu e anulat și de binele absolut și de răul absolut. Pentru Blaga, răul e solidar cu creiația, iar aceasta e cel mai mare triumf al existenței. Dar ceeace e cerut de cel mai mare triumf al existenței, adică răul,

©BCUCLUJ

nu poate fi contra lui Dumnezeu, ci aliatul sau semnul lui. In acest chip, Blaga se întoarce, printr'un mare ocol, tot la o poziție religioasă. Așa cum răul e necesar pentru mântuire, la fel e necesar și pentru creiație. Blaga a înlocuit mântuirea cu creiația, care are o sferă mai largă putând cuprinde și mântuirea, dar întrebuințarea pe care o dă ideii de rău e, în fond, aceeaș. Blaga a fost și este preocupat de ideia adâncă a răului și totodată de asimilarea ontologic-morală a acestuia, ceeace este și dubla grijă a omului și cunoașterii religioase. Postulatul creiației ca etică ontologică se vădește a fi, în parte, o teologie sau cel puțin o mândră apologie atât a factorului metafizic, care a creiat lumea, cât și a omului... A da răului, încorporat în creiație, o astfel de înaltă potență de semnificație, încât un partizan al religiei poate face din el, până la un punct foarte însemnat, un motiv de preamărire a lui Dumnezeu, aceasta descoperă încăodată acele fonduri teologice, cel puțin structurale, ale filozofului Blaga, asupra cărora el însuș nu și-a oprit în deosebi atenția ori câteodată le-a provocat cu o sfidare, care este ea însăș semnificativă...

Existența răului este pentru om ceva puternic dinamic. Fiindcă, în fața răului, Blaga nu concepe un om pasiv, ci un om încordat cu toate puterile lui luptătoare. Creiația e pentru gânditorul nostru cea mai înaltă luptă a vieții — luptă cu aparentele neajunsuri ontologice ale vieții, luptă pentru revelarea niciodată deplin isbutită a misterelor existențiale. In acest sens, Blaga dă omului un destin permanent în subordine față de Marele Anonim, însă nu mai puțin un destin de marcă demiurgică. El demiurgizează omul, dar nu așa cum a făcut emancipaționismul modern, ci într'un fel care, de fapt, leagă pe om și mai mult de realitatea adâncă. Demiurgismul modern e aproape întotdeauna factice și impios totodată. Gândirea modernă l-a încadrat cele mai adesea pe om în ordinea naturii, a aparențelor, punându-l pe aceeaș linie, numai că în alt punct, cu linia celorlalte ființe, ceeace n'a împiedicat-o însă să preconizeze un om, care să ia oarecum locul Dumnezeirii. Dar prin acest dublu proces omul devenea, pe deoparte, o ființă neputincioasă, fără conștiința unor izvoare mai adânci, din cari să-și tragă puterea, pe de alta o ființă înutil orgolioasă, trist impioasă. Blaga însă concepe un om ca ființă unică în împărăția onticului, cu puteri cari depășesc radical tot restul vieții și de aceea în stare să dea luptei lui un sens comparabil, ca nuanță și în exemplarele umane cele mai isbutite, cu ritmul zeilor. Omul lui Blaga este egal depărtat atât de omul pasiv, pur fatalist chiar când se învăluie în ritualuri de evlavie, cât și de omul artificializat modern cu falsul său revoluționarism. Este un om cu atitudine mândră, bărbătească, care uneori se măsoară cu tăriile, dar care în fond recunoaște suze-

©BCUCLUJ

ranitatea sau providenţialismul existenţei. Aici e îndoita valoare spirituală a filozofiei lui Blaga: într'o privinţă, ea e puternic umană, mergând până la un orgoliu care sugerează sublimul, în altă privinţă, e ontologică, mergând până la o încadrare, în care e un fel de pietate conştientă, a fiinţei umane în vrerile şi legile eterne ale generalului. De aceea lupta omului înţeles în acest fel are o negrăită frumuseţe. Blaga o caracterizează cu o expresie, care spune mult: „slujbă demiurgică". Viaţa omului e iniţiativă, îndrăzneală, magie creiatoare, e „demiurgie", dar ea e şi „slujbă", adică servire, înţelegere, acceptare. Pentru a se ţine cât mai mult pe linia acestei lupte creiatoare, Marele Anonim nu a revelat omului misterul, absolutul, dar l-a creiat pe om în aşa fel, încât el să-şi reveleze singur şi până la un punct misterul existenţei, în forme noui şi încercări mereu repetate, în întreceri tari şi devorante, cari alcătuiesc preţul fără asemănare al vieţii. Prin aceasta, omul ajunge să se răscumpere, să iasă măcar în parte din condiţiile în cari se naşte ca om şi cari sunt răul sau misterul depistat dar integral nerevelat. Atât de mult ţine Blaga la acest sens al vieţii, încât s'ar zice că scopul ultim al viziunii lui filozofice e să elibereze sau să sublinieze demiurgicul uman în înţelesul arătat. Sensul suprem al filozofiei lui, ca filozofie a valorilor, este un sens înalt luptător. Pateticul acesta, cu care omul luptă continuu să-şi reveleze misterele, cu toate riscurile adânci pe cari acest fapt le poate avea pentru el, sugerează la Blaga o comparaţie cu piesele sale de teatru. Metafizica creiaţiei a lui Blaga este ea însăş o dramă şi poate cea mai bună dramă, pe care a scris-o vreodată. Apreciem foarte mult teatrul lui, în ansamblul operei sale, şi socotim că el n'a fost încă pus în deplină lumină. Inclinarea şi virtutea lui Blaga de a înfăţişa lucrurile în formă transcendental dramatică, în ethosuri interior teatrale, ţine de esenţa vocaţiei lui, care se vădeşte chiar şi atunci când face filozofie propriu zisă. Compoziţia sa filozofică are ceva de rulare aşezată şi cu toate acestea fondul e luptător, dramatic. Omul trăind în mister şi în revelare e cel mai puternic subiect de teatru al lui Blaga şi acest om se simte în tot ce scrie el, iar când contempli, la urmă, concepţia sa despre filozofia culturii, după care omul luptă, până la momente de disociere şi de rătăcire tragică, pentru a-şi justifica existenţa prin cultură, pentru a capta vrăji mereu inedite din lumea de dincolo a misterelor ce ispitesc dar se apără necontenit — vezi că ea e dispusă în fond ca elementele unei piese de teatru, care s'ar juca pe scena universului sau a realităţii generale... Viaţa e o dramă metafizică, o luptă al cărei sens îl situează pe om ca servitor dar şi ca înoitor al cosmosului, într'un duel de profunde semnificaţii şi înaltă temperatură, în care omul atacă misterele şi le reface în felul său, iar

©BCUCLUJ

acestea se apără suveran, și în care omul se deprinde cu vaste reverențe metafizice înăuntrul cărora înfloresc însă mereu inițiativele sale neogoite... Mai mult decât atât nu se poate închipui, mai ales că Blaga stabilește o perspectivă de luptă, iar nu o limită. Deaceea Blaga va spune că omul este termenul însuș al creiației, „încoronarea de nedepășit a evoluției", finalizarea vieții, deacum încolo fiind posibile numai depășirile culturale. Nu simțiți la ce înălțime ridică astfel Blaga demnitatea omului și ce estradă nu numai unică dar supremă, îi construiește în univers? Spre doesebire de mentalitatea naturalistă modernă, omul e făcut oarecum scop al creiației, în formulări filozofice cari fac să se audă iarăș la Blaga un discret, dar precis și autentic sunet teologic...

Ceeace ne interesează însă pe noi acum e altceva: este convingerea că răul apare legitimat în creiație, și este mai ales impresia, care se degajează din filozofia creiației la Blaga, că, oricât de mari dureri ar aduce creiația, ea implică și un complex de puternice aspecte compensatorii grupate, pe deoparte, în jurul dimensiunii luptătoare a viziunii lui Blaga, orice luptă fiind tonică iar această luptă dând caracterul atât funcției creiației cât și cunoașterii luciferice, pe dealta, în jurul tâlcului de mare altitudine la care Blaga ridică producția culturală sau destinul omului, toate acestea făcând ca răul să apară în cele din urmă, cel puțin în parte, cu semnificații schimbate și, aproape concomitent, cu stimulente și chemări de sirenică vrajă.

Dar a rămas ceeace am numit răul ontologic într'un sens mai special sau direct ontologic. Cum înțelege Blaga acest rău și ce motivare îi găsește? Putem răspunde simplu și energic: prin primatul ontologicului! Blaga e dispus oricând să acorde credit ontologicului. Insemnătatea pe care o acordă el acestei esențe vajnice și suverane a existenței, se vede atât din felul cum își alege subiectele pe cari le discută, cât și din portativul explicativ pe care le proiectează. Blaga nu s'a angajat în probleme cu caracter strict istoric, sociologic, psihologic, curent moral, ci a atacat probleme de esență, de primordialități, cari pun omul deadreptul în fața existenței ca atare, iar când se va ocupa și cu aceste chestiuni mai imediate, o va face în legătură cu sistemul său. Felul de a înțelege al acestui gânditor e prin raportarea la sensul ultim. Ceeace a găsit sau a bănuit acolo, în acest strat de humă nepământească și de lumină în stare de veșnică aurora metafizică, l-a considerat ca piatră de temelie, ca element quasi-sacral de înțelegere a tot ce urmează și poate să fie înțeles. El n'a dat importanță răului social, răului istoric, care e totuș cel mai indiscret, și pe de altă parte am văzut cum explică producerea culturii ca o

©BCUCLUJ

invazie și o nouă gamă a ontologicului. Prin felul cum selectează problemele și cum le înțelege, Blaga nu e modern în înțelesul obișnuit al termenului, dar e cu atât mai adânc, mai primordial uman. Precăderea ontologicului viu, plin de svâcniri uriașe, de mistere și scopuri, e o mare caracteristică a gândirii lui. Aceasta îl va face să admită tot ceeace există în chip adânc, tot ceeace are autenticitate de existență. E aici la el un fel de apriorism de consacrare, de legitimare pe planul ideal, a realului de pe planurile adânci. De vreme ce răul există și e constituțional lumii, înseamnă prin aceasta însăș că are o semnificație, un rost, chiar dacă nu ne putem da seama de acest rost. Ceeace ne revoltă pe noi oamenii, nu e atât răul, ci absurditatea lui. Blaga are însă virtutea de a converti absurditățile în raționalități, chiar când se revoltă la început. Pentru el ceeace există are drept să existe, cu condiția de a exista cu adevărat. Adâncimea răului nu e deci un motiv de disperare, ci mai degrabă de împăcare, de transfigurare și de luptă creiatoare. Căci lupta contra răului este ea însăș în ordinea existențelor adânci voite de acela, care a voit și răul. Omul adevărat nu e nici un disperat și nici un pasiv, ci un luptător și un închinător. Iată de ce Blaga va avea față de Marele Anonim, în care vede personificarea mitică a ontologicului, o atitudine de viguroasă acceptare. In ultima analiză, el îi va admite tot, chiar și capriciile, extravagențele, cruzimile sau ceeace ne apare nouă astfel. Totul are rost, chiar dacă e demonic ori durere fără nume. Cultura, de exemplu, nu știm de ce a fost lăsată, de ce a intrat în existență printr'o adevărată mutație ontologică, nu știm propriu zis pentru ce trebuie să creiăm, dar de vreme ce acesta ne e destinul, noi trebuie să-l recunoaștem și să-i decernăm suprema valoare, oricâtă suferință ar rezulta pentru noi de aici. La fel cu orice rău profund. Nu rațiunea omului are să hotărască aici, ci jurisdicția intereselor ontologice.

Acest primat al ontologicului la Blaga se vădește și mai mult dacă îl comparăm cu pesimismul. Principala carență spirituală a pesimismului e tocmai lipsa de respirație ontologică. Pesimismul este psihologist și biologist și, de altfel, el a apărut în istorie în epocile de individualizare, de rupere din Tot ori, cel puțin, la autorii cari manifestau acest fel de egocentrism metafizic sau moral. Blaga nu pune problema puerilă dacă în lume e mai mult rău ori mai mult bine, pesimiștii însă o fac cu voluptate și, în momentul când o fac, ei anticipează concluzia căci însăș această conluzie îi face să-și pună problema cantificării, într'un domeniu ce nu poate fi măsurat. Pesimiștii sunt psihologiști, fiindcă pornesc de la sentimentele lor atunci când hotărăsc dacă în lume e rău sau bine; și sunt biologiști, fiindcă

©BCUCLUJ

îşi închipuie că valoarea vieţii e ceeace este plăcut pentru noi, iar negaţia ei ceeace ne ste neplăcut. Ei nu concep ori nu admit că realitatea poate avea valorile ei indiferent de om sau în cuprinsul cărora omul e încadrat cu ceeace e mai înalt în destinul lui. „Răul" există şi chiar dacă îl presupunem covârşitor, el poate fi legitim dacă îl considerăm dintr'un punct de vedere mai absolut, ajungând, în cele din urmă, să-şi schimbe şi semnificaţia. Un Schopenhauer când preconizează anularea Voinţei de a trăi în tine însuţi, se demască singur, fiindcă arată lipsa sa de supunere în faţa ontologicului, fiindcă dintr'o existenţă derivată vrea să facă lege pentru existenţa primară, ceeace e şi contradictoriu şi lipsă de evlavie metafizică. Deaceea am afirmat că pesimismul e un fel de intrus psihologic în metafizică, judecând realitatea după afectivităţile eului şi după valorile dictate de empirismul biologic. Dacă pesimismul ar fi fost mai spiritual, mai obiectiv, ar fi văzut că răul poate avea o motivare în rostul existenţei, sau cel puţin s'ar fi întrebat în acest sens şi n'ar mai fi fost atât de categoric în afirmaţiile sale. Blaga însă care intuieşte în chip organic primatul ontologicului, dă problemei răului altă coloratură spirituală. El trăieşte răul în chip puternic şi luptă cu el, dar, în cele din urmă, îl plasează aşa zicând în suita Marelui Anonim pentru a colabora la rosturile lumii. Căci răul ori este ceva cu cauză secundară, şi atunci nu merită să-l discutăm; ori e ceva adânc, şi atunci devine o maiestate.

In sfârşit, pentru a înţelege atitudinea lui Blaga faţă de existenţa răului, nu e fără interes să ţinem seama de vitalitatea structurii lui. Aceasta are urmări imediate şi persistente în spiritualitatea sa. Astfel, am văzut acel document atât de semnificativ, care era poezia „Daţi-mi un trup voi munţilor, mărilor!", dovadă a proprietăţii cu care se instalează în răul major. Dar această poezie e un document aproape tot atât de însemnat şi pentru vitalitatea sa. Se degajează din aceste versuri fremătătoare şi de orizonturi cosmice un flux de viaţă, care tinde să se măsoare cu tăriile... Acest „strasnic suflet" ce nu vrea să-şi recunoască trupul obişnuit, denotă o psihologie interesantă în istoria culturii. E aici bucuria eului, care iese din cosmos şi ia aproape pentru întâia oară conştiinţă deplină de sine, dar păstrează în adâncul lui toată vitalitatea şi grandoarea cosmică! Omul conştient şi totuş cosmic, în acest înţeles, are revolte majore şi supuneri filiale, umilinţi spirituale şi orgoliuri demiurgice, nuanţe elegiace şi bucurii haiduceşti... In ciuda conştiinţei individualizate, între el şi cosmos e o continuitate, un fel de echivalenţă şi de aceea chiar revoltele şi nostalgiile lui au ceva impersonal, căci ar fi vulgar şi cu totul impropriu să ne închipuim că în poezii, ca cea de mai sus,

©BCUCLUJ

autorul vorbeşte în numele lui ca persoană istorică. E mai degrabă seva cosmică ce-şi caută tiparele fireşti. Pentru vitalitatea unui creiator ca Blaga aceasta spune mult. Iar filozofia lui e în anume privinţe mai vitală, mai optimistă, decât poezia sa. S'ar putea stabili aici o asemănare, redusă dar reală, între Blaga şi Eminescu, în ceeace priveşte deosebirea de ton între opera poetică şi proza doctrinară. Dar aceasta numai în treacăt, fiindcă la Blaga solidaritatea între poezie şi filozofie este impresionantă. Puterea vitală la Blaga e atât de mare, încât s'ar zice că uneori anume contrarieri sau neajunsuri din partea realităţii îi pricinuiesc un fel aparte de desfătare. De altfel, însăş acea apreciere a formelor specifice ale vieţii, de care am vorbit, e un produs sintetic al vitalităţii, etnicităţii şi potenţei artistice ale lui Blaga. Tot această vitalitate trebuie invocată pentru a lămuri de ce Blaga nu e un paseist, deşi are un atât de puternic sentiment al trecutului, care merge adesea până la un fel de albă şi cucernică halucinaţie metafizică. Unitatea sufletească vitală şi rodnică, plină de gestaţia vieţii creiatoare ce aşteaptă să ia mereu formă nouă, e ca un râu puternic alimentat care merge viguros mereu spre marea destinului său. Şi am putea spune că această vitalitate primordială intervine la Blaga şi atunci când stabileşte inovaţiile filozofice, cu o candoare revelatorie însă totodată critică şi virilă, care în mediul nostru modern, artificializat şi monden, ar putea fi greşit înţeleasă. Aici trebuie să se vadă încă o dovadă a vitalităţii sale prime, nefalsificate şi în parte chiar impersonale orcât ar înşela aparenţele. Dar mai e ceva, care depăşeşte în importanţă aceste ultime aspecte ale vitalităţii lui Blaga. Este saltul fericit, pe care l-a făcut în cultura noastră, dela stadiul ţărănesc sau apropiat de el, la stadiul de ultimă subtilitate al filozofiei, păstrând aproape intact echilibrul sufletesc, afară de riscurile pe cari am văzut că le are creiaţia ca atare. Fenomenul acesta e rar şi trebuie subliniat. Intelectualul român, vorbind în general, când e plecat din ţărănime, ori rămâne în fond un ţăran deghizat, ori îşi trădează cu totul lumea din care a plecat, ori deslănţuie instincte grozave, ori se obosesţe pe drum, ori dă naştere la diferite produse de disociere artificializată şi suferindă . . . Există un anume decepţionism şi un anume dezechilibru, cari pândesc adesea pe cel plecat de jos pentru a intra în cultura critică modernă. Blaga are mişcare lăuntrică şi durere adâncă, dar are ceva din liniştea tare şi firească, aproape fără efort, a poporului nostru — un reflex de cremene biologic-spirituală, pe care pot înflori fără primejdie toate subtilităţile duhului, exceptând numai neajunsurile implicate în destinul însuş al creiaţiei. Acest salt echilibrat al lui Blaga e un exemplu de mare reuşită în cultura românească şi dacă el se explică în parte

©BCUCLUJ

și prin prezența preocupărilor intelectuale în familia sa de origine, dar trebuie să se considere că această familie era împlântată puternic în solul nostru quasi-etnografic. Saltul în chestiune e deci și o dovadă de mare rezistență, o dovadă de mare vitalitate atât biologică cât și spirituală. Această vitalitate nu putea fi străină de atitudinea lui Blaga în problema răului.

Dar în felul acesta cele trei mari rele, a căror idee apare în filozofia lui Blaga, răul gnoseologic, cultural și ontologic, capătă o întreită motivare și devin, de fapt, tot atâtea introduceri la metafizică, la statutul de ultimă și patetică legitimare activă a existenței. Mai este Blaga atunci un tragic propriu zis, așa cum acesta apărea în tragicul clasic? Intrebarea poate părea curioasă dacă ne gândim numai la adânca experiență a durerii la Blaga. In acest sens, am putea găsi la Blaga chiar un fel de supratragic, fiindcă el nu poate avea nici măcar bucuria negației depline, a revoltei până la sfârșit. Unii tragiști și mai ales pesimiștii își acordă supapa de siguranță biologică a revoltei totale. Exercițiul disperării și imprecațiilor le dă oarecare echilibru... Dar e nesfârșit mai greu să stăpânești durerea și chiar să-i acorzi o valoare, înclinându-te în fața ei, admițând chiar să lupți și să creiezi sub egida sa. Pesimismul își poate ascuți durerea fiindcă își mărește conștiința ei, o exagerează cu argumente, se ocupă de ea, și totuș pesimismul e de două ori hedonic. Odată când e obsedat de ideia plăcerii, cașicând viața ar trebui să fie plăcută pentru a avea preț, a doua oară când rezolvă oarecum durerea mergând pe linia celei mai mici rezistențe: revoltându-se și negând fără scrupul. Prin critica pe care o face, pesimismul își construiește o satisfacție certă, atunci când îi deosebești parcă printre rânduri un chiot de bucurie vitală ori exclamația: „te-am prins! Iată! M'am răzbunat!" Pesimismul își cultivă durerea, dar face tot timpul și ceeace e mai plăcut să facă. Nu mai insistăm asupra filozofilor, cari vorbesc de tragism sau se cred chiar tragici, dar cari în realitate sunt destul de comozi și consumă cu relativă plăcere și înțelepciune egotistă „absurdul" și răutățile vieții, transformând filozofia într'o elegantă și degajată echilibristică de contoar mai mult sau mai puțin estetic.

Durerea în viziunea lui Blaga e altceva. E mai degrabă atitudinea omului, care-și suie calvarul. Dacă deci tragicul său nu se impune cu hotărîre, nu e din cauza lipsei durerii, ci dintr'un plus spiritual. Acest plus constă din înzestrarea durerii cu un mare coeficient de utilitate ontologică și creiatoare. Durerea este forma sau cel puțin una din formele umane active prin cari servim ontologicul, ne acordăm cu el, eventual ne prosternăm înaintea lui. In chipul acesta și în cele din urmă sau cel puțin în momente de mare izbândă a spiri-

©BCUCLUJ

tului, durerea însăș se atenuiază ori se transfigură, putând ajunge până la o cântare lucidă. Totul este, în fond, așa cum trebuie să fie, parcă ar spune Blaga, iar ceeace trebuie să fie, este. Acel „trebuie" metafizic al direcției teleologice a realității, coboară în lucruri și le modelează, iar pe de altă parte, în structura devenirii lucrurilor și în formele lor, deslușim tocmai norma finalistă sau ideală. Idealul și realul sunt antinomice în lumea istorică ori din punct de vedere moral sau pedagogic, dar în perspectiva ontologică ele sunt mult mai apropiate decât am crede. Deaceea localizând o formulă antică, am putea spune că autorul „Censurii transcedente" și al filozofiei destinului creiator al omului este, în oarecare măsură și în ultima analiză, în situația filozofului fericit că poate să știe scopul lucrurilor, rostul lor, sau cel puțin să le bănuiască ori să creadă în ele... Viziunea lui Blaga pune într'o nouă lumină afirmația atât de puțin trăită de omul contimporan, dar la care cultura va trebui să se întoarcă odată cu luare aminte, că lumea aceasta e totuș cea mai bună din toate lumile posibile, cu toată imensa ei durere, cu toate contrarierile cari uneori desgărdinează spiritul nostru... Sau cel mult am putea spune, fără a face teologie oficială și întru cât ne e îngăduit să formulăm propoziții și alternative într'un domeniu care propriu zis nu e dat cunoașterii omului, că lumea aceasta e singura posibilă, de vreme ce este, și atunci nu-i mai putem spune nici cea mai bună, nici cea mai rea, ci trebuie să-i recunoaștem un atribut mult mai grav: e *unică* și deaceea sacră și blestemată totodată... Cât e lumea aceasta de rostuită și legitimă în articulațiile ei profunde, se vede și din faptul că Blaga întrebuințează chiar termenul „cosmos" în sens antic și câteodată desemnează prin el realitatea generală, metafizică, realitatea totală ca atare, și a mers până la a pomeni de „rânduielile supreme ce se încrucișează în cosmos"... Dar găsim la Blaga o expresie menită, credem, să interzică orice susținute controverse în această chestiune. El spune că lumea, în care trăim, e un „paradis tragic"! Exprimare antinomică dar îndelung și adânc grăitoare. Ea redă fidel poziția lui Blaga în problema care ne preocupă. Viața e durere, e „tragică", e „țarc al lumii fără scăpare" cum spune Meșterul Manole, în care trebuie să vedem, cel puțin în parte, un alter ego al lui Blaga, dar ea nu e mai puțin un „paradis", adică miracol al rosturilor și armonie a normelor. Aceasta însă nu o intuiește decât cine știe să descindă în adâncul de lumină al realității, cine o admite ori poate să o servească prin înțelegere, prin luptă, prin creiație. Atât de solidar se simte Blaga cu esența lumii, cu „vrerea" ultimă care „se țese", prin ițele vrerilor noastre", cu „ceeace mai presus de vrerea noastră prin noi se face", pentru a vorbi iarăș în cuvintele

©BCUCLUJ

celui ce și-a zidit soția în biserică, încât cele două mari fenomene cari au speriat pe metafizicienii timpurilor noi, moartea și singurătatea, nu l-au emoționat pe Blaga. Moartea nu-l sperie, iar singur nu se simte în cosmos! Până la vrâsta de azi a lui Blaga, Pârvan vorbise impresionant de moarte și singurătate și constituise din ele cele două principale teme ale tragicului său. Blaga nu plânge asupra singurătății, iar teama de moarte e amintită rar în poezii și atunci ori i se pare un obiect de mirare, ori, ca să o justifice, invoacă figura celui ce pe Ghetsemani s'a îngrozit și el de moarte... Blaga, cu conștiința sa individualizată dar cu adâncul legat puternic de cosmos, nu simte nemurirea impersonală ca ceva absurd și mai degrabă teama de moarte i se pare ceva de mirare ori care trebuie justificat. In „Gândurile unui mort", el nu încearcă oroarea morții subpământene, ci legătura cu viața, cu cosmosul, întrebându-se, între altele, dacă sgomotul, pe care-l aude arare, nu e produs de roadele în cădere ale unui pom, care a crescut din el însuș?... Aceasta e cât se poate de caracteristic. Cel mult conștiința se teme de moarte, dar ființa în adâncul ei nu e făcută pe categoria morții căci e în legătură cu universalul și cu veșnicul. De altfel, Blaga nici n'ar fi putut să caute atât de adânc tăcerea și vraja ei, după cum am spus mai demult, dacă n'ar fi avut această atitudine față de moarte și singurătate.

In felul acesta, răul existenței la Blaga se colorează în fond altfel decât e în tragicul integral. Am afirmat că după Blaga răul e constituțional, esențial, lumii. E timpul să adăogăm, cu altă elocvență decât până acum, că el e și necesar. In aceste condiții, viața devine pentru gânditorul nostru un fel de liturghie, un vast ritual, o minunată și teribilă sanctitate. Aceasta nu înseamnă însă că la Blaga viziunea vieții e sumbră ca într'o morală a datoriei severe căci artistul și vitalitatea, cari inspiră această operă, introduc mari ingenuități. Și nici că viziunea lui e un serafism blajin și naiv. Viața este luptă, blestem, triumf, distrugere, mândrie și supunere... toate slujind rațiunii de fond a lucrurilor, care nu se clintește niciodată de pe piedestalul ordinei ei suverane. Dar aceasta mai înseamnă că pentru Blaga polul admiterii ultime a lucrurilor așa cum au fost date, prisosește evident asupra întrebărilor și revoltelor. Tragicul pur însă am arătat că e o pibolaritate simetrică în dinamismul ei. Oricât ar accentua durerea, Blaga, judecat în ansamblu, iese deci din tragic, din acel tragic în care un Pârvan rămăsese mai mult. Atunci cum se poate caracteriza atitudinea filozofului, pe care-l discutăm?

Nu ne e îngăduită siguranța și prezumția etichetărilor, mai ales când e vorba de un spirit așa de viu ca al lui. Blaga. Dar ne gândim la un curent filozofic atât de larg și de variat, încât Blaga poate fi

©BCUCLUJ

raportat la el fără primejdie de a ieşi din adevăr. Şi nu numai fiindcă e larg şi variat, dar şi fiindcă la mijloc e o anume înrudire de esenţă, care lasă însă loc deplin peisagiului personal: e vorba de atitudinea stoică în faţa vieţii. Felul cum Blaga înţelege răul din lume înclină, socotind bine, către stoicism, realizând un fel propriu şi complex de stoicism, cu pigmentări demiurgic romantice şi cu momente de tragic. Cel mult s'ar putea spune că la Blaga e un tragic stoicizat ori un stoicism, în care tragicul e mai accentuat. De altfel, chiar stoicismul implică un tragic relativ şi are o mare experienţă a durerii. Atmosfera spirituală la Blaga nu e străină de un fel de prometeism pe un fond de acceptare sau de anume evlavie ontologică. In preajma gândiriii lui, nu odată eşti ispitit să-ţi spui că lumea e în mare măsură domeniul durerii şi imperfecţiunii, însă ca mijloc de servire a perfecţiunii totale sau ontologice. Deaceea orgoliul şi revoltele lui Blaga cuprind aproape întotdeauna un sâmbure sau un curcubeu de extaziere în faţa rostului lucrurilor, deşi nu e vorba aici de ceva liric ori în primul rând liric. Iată de ce ne socotim îndreptăţiţi să afirmăm, după toate aceste analize, că răul la Blaga nu duce nici la concluzii pesimiste, nici tragiste şi nici la un tragic propriu zis sau integral. Blaga e un realist metafizic cu armonii dramatic-epice. El va trăi deci multul rău din lume şi în special cel integrat în destinul de creiaţie al omului, dar îl va sanctifica oarecum prin înţelegere şi virilă acceptare activă. Insă din punct de vedere teoretic, acesta este şi adevărul, fiindcă dacă viaţa e o frumoasă ademenire, dar e şi o cumplită încercare, cu atât mai mare cu cât spiritul e mai realizat. Iar din punct de vedere practic sau moral, aceasta e cea mai proprie atitudine.

Prin această atitudine, Blaga îşi afirmă din nou etnicitatea! Filozofia răului şi a creiaţiei la el implică şi valorifică însemnate trăsături şi realizări ale ethosului nostru naţional.

Deosebirile, natural, apar şi aici, dar fără să anuleze continuitatea organică. Ele se arată în felurile de rău. Astfel, la ţăran nu va exista la drept vorbind un rău gnoseologic, deşi el are o curiozitate foarte vie. In domeniul marilor mistere, va fi complect mulţumit cu legende şi mituri, pe cari le va trăi cu o aptitudine spirituală ignorată în general de intelectuali, sau va avea un fel de înţelegere directă, aproape acategorială, bazată pe o anume osmoză cosmică, de care, iarăş, prin înseşi condiţiile lui de viaţă, se bucură mai mult decât celelalte categorii de oameni, cu toate că nu-şi dă seama de aceasta. Categoriile logice favorizează înţelegerea şi-i dau, mai ales, precizie, dar tot ele, atunci când devin exclusive, aduc şi cecitate ontologică sau metafizică, de care oamenii, cari continuă să trăiască adânc în

©BCUCLUJ

mijlocul misterelor naturii, sunt cel puţin în parte străini, ei beneficiind aşa zicând de branhii cunoscătoare difuze, dar cu o putere de pătrundere mai integrală în magia existenţei.

Tot aşa, ţăranul nu va avea un rău cultural sau nu-l va avea în măsura, în care e la Blaga. El este impresionat de creiaţionismul naturii, înaintea căruia se înclină şi pe care îş mulează viaţa. De aici rezultă cel mult răul toamnei şi al iernii cu melancoliile şi suferinţele lor. Dar răul implicat în creiaţia culturală a omului nu e o preocupare pentru ţăran. E drept însă că mentalitatea ţărănească înţelege destinul adesea dureros al profeţilor, al tuturor celor chemaţi să schimbe lumea, înţelege cum ei trebuie să-şi părăsească tot, familie, avere, linişte, şi să-şi urmeze steaua. Tot aşa, extrem de rar dar sigur, apare în ţărănime câte un Icar, într'o formă sau alta dar cu aceeaş semnificaţie, ori cel puţin câte un Niculăiţă Minciună. Să nu se uite apoi că legenda Meşterului Manole şi a variantelor ei, cu jertfa grozavă pe care o preconizează pentru triumful creiaţiei, deşi în parte aici e vorba şi de jertfa pe care o cer zeii pentru a fi împăcaţi, e de origine populară. Apoi ţăranul român cel puţin, se ştie că ia parte cu mare bucurie la actul de producere a unei valori culturale, a unei poezii sau ghicitori sau a unui spirit isbutit: mărturiile lui Coşbuc şi Pârvan în această privinţă sunt concludente. Cu toate acestea, ţăranul nu are orgoliul personal şi spiritual critic necesare pentru a ajunge la o postulare şi trăire a dramei creiaţiei. Revoltele lui e adevărat că sunt puternice şi chiar aspre şi stridente, cu ceva întunecat, dar sunt cu atât mai rare şi cu ceva anonim. El nu are gradul necesar de individualizare pentru a avea, pe deoparte, răul ieşirii din vraja cosmică, pe de alta, acel conflict, de care am vorbit, între conştiinţa individualizată, lucidă, şi sufletul rămas în afunzimile cosmosului, cu toate urmările pe cari aceste două rele le aduc în peisagiul dinamic al culturii. Ţăranul are şi ceva vegetativ, deşi aceasta nu-l împiedică să aibă o largă şi adâncă spiritualitate. Din cauza aceasta, creiaţia ţărănească va fi mai mult în direcţia liniilor naturii şi a moravurilor şi va deveni în foarte mare parte ceva impersonal şi un ritual repetat. In special, ţăranul nu problematizează şi nu vine cu demiurgism în creiaţia culturală. Felul său de viaţă şi structura sufletească nu-i permit acea prodigioasă frescă interioară a unei existenţe personale în continuă elaborare dar şi în continuă şi tare mândrie. O urmare a acestui fapt, e că ţăranul va trăi destinul într'un chip mai contemplativ, mai receptiv. El va avea o imensă conştiinţă a destinului — ca şi Blaga şi chiar mai mult — dar aceasta uneori îl va paraliza, pe când filozoful pe care îl discutăm va găsi aici de obiceiu un stimulent demiurgic. Felul de a lupta al ţăranului e mai indirect, e

©BCUCLUJ

în rezistența mare în fața durerii, în datoria împlinită, în mersul dârz și de cuvinte nedemonstrative pe drumul destinului... Țăranul trăiește vrednicia umană, admite o poziție aparte a demnității omului în lume, dar se simte foarte mult înfrățit cu tot ce există, cu animale și vegetale, cu tot cosmosul, mergând chiar adesea până la o intuire a unității de destin. Trăiește răul existenței și, în ceeace privește cauzele lui ultime, nu-l impută nici Creiatorului nici omului, deși îl obligă pe acesta la răspundere, atitudini pe cari le-am lămurit și când l-am discutat pe Blaga. Țăranul respectă destinul în ființa și în originea lui, în chip mai pasiv sau aparent mai pasiv. Aceasta nu se potrivește însă cu suferința adusă de creiația culturală ca atare, care implică și o neîncetată și directă luare de atitudine luptătoare. Dar nu e numai atât. Țăranul nu înțelege creiația cu orice preț, afară de creiaționismul cosmic, dar înțelege mântuirea. In esență, scopul vieții după el e sau bucuria biologic-socială sau mântuirea. El admite răul și-l suportă, fiindcă are suflet bărbat, major, ori fiindcă vrea mântuirea, pe când Blaga îl admite, și fiindcă vrea omul creiator. Dacă în felul acesta problema se complică, pentrucă unii vor ca și necesitatea creiației să fie motivată, în schimb pentru țăran e mai simplu, pentrucă bucuria și mântuirea sunt cele două valori, cari n'au nevoie de motivare, fiind evidente prin ele înseși.

Țăranul are ceeace am numit răul ontologic, dar într'un chip mai supus, în care se așează solid multe reverențe. Am văzut că ideia de divinitate la el e mai liberă decât în teologie. Țăranul concepe pe om mai puțin ori deloc demiurgic, în schimb crește până la maximum demiurgismul metafizic și mitologic al creiatorului și stăpânului lumii. Acesta în puterea și libertatea lui poate fi uneori cauza a ceeace noi numim „rău". Iar dacă țăranul nu pune demonia în conținutul lui Dumnezeu, în schimb o va vedea în adânci ipostazieri separate, adică în lumea diavolilor, pe care a voit-o ori tolerat-o tot Dumnezeu. Intuiția răului direct ontologic, după țăran, e de altfel indicată și de ideia fantezistă, dar nu fără orice temeiu, că demonul spunea odată lui Dumnezeu „fârtate", propoziție pe care Blaga a luat-o din popor și, în orice caz, o pune pe seama lui. Țăranul e puternic moralist și totuș el știe să-și acorde în unele puncte profunde o intuiție sau o nuanță de intuiție „pe deasupra binelui și răului", aceasta tocmai pentru a înțelege mai propriu realitatea și provenienta răului. El are respect, spaimă și iubire față de autorul lumii și știe că în cele din urmă toate sunt de la el.

Deosebirea cea mare între Blaga și țăran este însă în ceeace privește răul biologic. La țăran, creiația este în foarte mare parte ceva biologic-cosmic, iar răul apare în primul rând tot în domeniul

©BCUCLUJ

biologic. El ia aminte la relele biologice, fiindcă, între altele, nimeni nu trăiește mai mult decât el sub călcâiul acestor rele. Dar suntem obligați să adăogăm că, cel puțin în parte, răul biologic se transformă în cele din urmă la țăran tot într'un rău spiritual. El îndură suferința și aceasta îi este cel mai bun prilej ca să se acorde spiritual cu realitatea generală, ca să mediteze la destinul omului ca ființă ce a primit cinstea unei răspunderi unice pe lume, ca să-și transfigure sufletul. Mai mult: înțelegerea țărănească știe chiar că suferința face parte din definiția omului, pentru a vorbi în termeni științifici, căci el spune, liniștit și cu un fel de umilă suveranitate, că „necazurile sunt pentru om și omul pentru necazuri". Durerea vieții îl apasă dar îl și înflorește, fiindcă îi dă conceptul și sentimentul „nădejdii", care nu e la țăranul nostru ceva pur ori precumpănitor biologic, cum s'ar crede, ci e un produs mai ales spiritual pe un fond etic-metafizic, ce face parte din zestrea cea mai adâncă și mai lăuntric irizată a boltei de valori istorice ale poporului nostru. Dealtfel, fără suferință și fără nădejde, țăranul nici n'ar trăi ideia mântuirii, pe care o vede realizată mai ales în altă lume, în sens creștin, dar o vede, până la un punct și într'un viitor indeterminat, chiar și în adâncurile misterioase și treze ale lumii acesteia. Astfel, biologicul îl conduce pe țăran către spiritual și îl face să arate note cari, chiar când au puncte de plecare deosebit, îl apropie uneori de principalele afirmații ale filozofului pe care îl cercetăm.

Aceste apropieri de fond ne interesează mai mult decât deosebirile și e vremea să le arătăm în chip explicit sau să le strângem la un loc. — Inainte de toate, la Blaga și la țăran este ideia adâncă a durerii, intuiția cruntei realități a răului. Țăranul suferă din rărunchi, suferă până ajunge o schemă a durerii sau ca un pom desfrunzit de furtună. Răbdarea sa nu e numai quasi-animală, cum cred unii prezumțioși, ci e mai mult spirituală, iar posibilitatea ei stă și în conștiința țăranului că răul e o dimensiune a vieții, adică așa cum era și la Blaga.

După aceea, la Blaga și țăran găsim aceeaș atmosferă de ontologism dens, prin care sunt puse să treacă toate valorile și să capete un sens nou ca în urma unui botez universal. Țăranul e biologic și totuș e cel mai ontologic om, ceeace ar trebui să dea de gândit celor cari se exprimă prea ușor despre el. Primatul sau suveranitatea ontologicului vine de valorifică și răul. Din cauza aceasta, pentru țăran ca și pentru Blaga, răul nu e o problemă de cantitate, ci de semnificație. Posibilitatea răului de a avea o semnificație, e indicată de însuș faptul că el există adânc și ceeace există adânc nu poate exista degeaba ori absurd. Modalitatea absurdului e străină structurii ță-

©BCUCLUJ

răneşti şi e străină tocmai fiindcă aceasta are o largă respiraţie ontologică. Privit în contextul ontologic, răul poate căpăta un sens şi chiar oarecare rang de zeitate, înaintea căruia omul se înclină înfiorat ca în faţa unei divinităţi negative. Demonii au şi ei un rege sau un împărat, după ţăran, iar acesta are până la un punct atribute reale de suveranitate. Nu e deci de mirare dacă pentru omul din popor răul major are ceva oarecum sacru şi în orice caz ceva respectabil. Căci răul adânc e o substanţă a lumii, e unul din firele ce intră în împletitura lumii şi ca atare se bucură în parte de respectul datorat lumii însăş. Răul pentru ţăran ca fiinţă ontologică, nu e ceva minor şi statistic, cum e pentru pedagogii şi moraliştii moderni, cari fac din rău un adversar domestic ce trebuie combătut cu... educaţie, politică şi higienă. Intr'o lume lipsită de viziune metafizică şi de preocuparea mântuirii, răul nu poate să apară decât în acest chip. Pentru ţăran, răul e ceva calitativ, nu statistic, şi îi dă articulaţie de fond în economia ontologicului. O dovadă însemnată pentru ceeace vrem să spunem e că uneori ţăranii ar putea înlătura anume rele, dar nu o fac, fiindcă au un fel de tainic respect pentru fiinţa acestora. Pentru sensibilitatea ţărănească e păcat să te interpui, să intervii în ordinea ontologicului, sau e păcat să o faci altfel decât este în însăş vrerea acestuia. Acest non-intervenţionism, care nu vine din pasivitate, ci din convingere, e plin de interes. Ţăranul ajută şi continuă realitatea, iar nu o tăgăduieşte. Căci realitatea îi apare ca având în fondul ultim un fel de perfectism, şi un hieratism viu ce numai la mari răstimpuri produce schimbări apocaliptice, încât a nu avea deferenţă faţă de realitate sau a voi să o schimbi după calcule pur personale, i se pare ceva plin de risc. Acest sentiment al primordialităţii ontologicului îl are şi Blaga, oricât de diferit s'ar prezenta el. Astfel dacă Blaga nu urmează teologia altora, e şi dintr'un motiv etnic. Se poate spune, de exemplu, că Dumnezeu putea ori poate creia altă lume, mai bună sau mai rea ca cea de azi. Pentru ţăran însă nu se pune asemenea problemă şi lumea prezentă de vreme ce există, înseamnă că e perfect motivată. Numai în acest mod atitudinea ţărănească poate adera la lume, se poate instala în cosmicism ca într'o a doua religie. Dacă ar considera lumea ca pe una din multele posibilităţi, n'ar face corp cu ea, n'ar comunica intim cu fiinţa ei, aşa cum de fapt comunică ţăranul nostru.

In faţa durerii vieţii, ţăranul vine cu spirit ontologic, dar mai vine cu ceva: cu o mare vitalitate. Această vitalitate e şi la Blaga, alcătuind altă notă comună. Blaga are puterea de viaţă a poporului şi mai ales a ţăranilor ardeleni, cari au dat pe protopopii, tribunii, oierii, filologii, istoricii şi vlădicii Ardealului. E vorba de o vitalitate calmă.

©BCUCLUJ

care ridică zăgaz contra interpretărilor disperate sau anarhiste, așa cum o vedem în general la țăranul nostru.

Având perspectivă ontologică, totalitară, și vitalitate, spiritualul țărănesc în ceeace are mai propriu va ajunge să se împace cu realitatea. Aceasta o dovedește atitudinea țăranului față de moarte și singurătate, cari nu sunt pentru el prilej de tortură, ceeace am văzut că se întâmplă și la Blaga. Iar dacă la cel din urmă sunt unele rare accente mai îngrijorate în această privință, e fiindcă nici n'ar putea fi altfel la un intelectual.

Răul există dar el e tratat ontologic și vital. Gândind și simțind astfel, țăranul nu putea ajunge decât la o concluzie stoică. La aceasta l-au îndemnat de altfel și creștinismul, înțelepciunea generală a popoarelor, unele moșteniri ale culturii greco-romane și stilul său de cuviință, care e totodată cauză și efect în această chestiune. *Dar aici e marea legătură între Blaga și ideația etnică în ceeace privește filozofia valorilor.* Ideia de noimă e și la Blaga și în popor. Aceasta e chiar un concept adânc românesc, în ea stratificându-se transparent o întreagă dotație și experiență colectivă în ceeace are mai spiritual. Stoicismul lui Blaga e mai divers, cu o structură mai arborescentă, cu anume elanuri romantice și momente tragice, cu rare gesturi de „enfant terrible" pe cari le introduce artistul, cu orgoliu demiurgic atât pentru om cât și pentru creiatorul lumii. Stoicismul țărănesc e mai linear, mai total, mai contemplativ, mai modest pentru persoana omului, înclinând către un clasicism de idilă gravă, cum am spus, în care momentele de optimism vital sau de convingere sunt mai persistente. Dar, într'un chip personal și cu multe variabile, Blaga trăiește, ca și atitudinea etnicului țărănesc, intuiția rostului adânc și sacrosanct al tuturor lucrurlor, iar această intuiție are un caracter precis și suveran stoic. Prin aceasta, Blaga își arată încăodată legăturile cu religia creștină și își arată mai ales organica sa provenienţă și confirmare etnică.

Filozofia practică în tendințele ei de fond e aceea care domină ori fructifică filozofia teoretică la orice autor, deși aparența e cele mai adesea contrară. Așa e și la Blaga, ceeace înseamnă că o intuiție etnică e la baza întregii sale filozofii, chiar și în ceeace privește teoria cunoașterii, care se valorifică în raport cu ideia de rost și scop. Această etnicitate a dat prilejul să se creieze o concepție filozofică rară în epoca de azi. Rațiunea originară de a fi a filozofiei a fost să arate tocmai noima sau rostul lucrurilorì ținând seama de om dar acordând pe om cu realitatea generală. In vremea noastră însă filozofia s'a îndepărtat de această menire. Metafizicile moderne au fost adesea sau o metafizică fără om sau o metafizică personalistă, revol-

©BCUCLUJ

tată ori prezumţioasă. In această situaţie, însuş tragicul propriu zis e rar sau aproape inexistent, el degenerând în pesimism. La Blaga e cazul contrar, al tragicului ce se îndreaptă spre stoicism. Prin aceasta, el dă exemplul unei sinteze filozofice, care are în ea totodată ceva arhaic, originar, şi ceva etnic. Viziunea lui Blaga e o fecundare modernă, care aduce demiurgism şi subtilitate, a fondului nostru etnic, stoic şi religios. O filozofie stoic-demiurgică în vremea noastră are, trebuie să se recunoască, un farmec rar şi preţios. Dacă Blaga a ajuns la acest rezultat e, în afară de ceeace are pur personal, din cauza organicităţii lui etnice. El s'a avântat temeinic spre zeniturile gândului filozofic şi spre riscurile nuanţelor. A putut părea la un moment dat că rămâne singur cu sine însuş. Cercetând însă mai deaproape şi mai în adânc, se vede că în tâlcul formulărilor sale este prezent ecoul stratului spiritual etnic, unde şi-a avut începutul. Căci în strălucirea apogeului ca şi în armonia sfârşiturilor, atunci când ele sunt organice, se găseşte întotdeauna sensul începutului. In ultima analiză, orice problemă a vieţii şi a spiritului e o problemă de arheologie.

VASILE BĂNCILĂ

©BCUCLUJ

TOAMNĂ

Se duc cătanele către sfinţit,
Concediul de vară s'a sfârşit.
Deasupra bălţii gâşte s'au aliniat
Hei, şi concediul lor de azi s'a gătat.

Acuma câmpul se trezeşte singur,
Ziua singur, dimineaţa singur...

Câteodată lung se încovoae
Adormind pe căpătâele de foi.
Pălăriile de vâlvătae
Şi le scot copacii, muşuroi.

Că cineva strein cu bruma 'n treacăt
Pe gura de izvoare pus-a lacăt
Şi 'ntoarce ochii fetelor spre zare:
Ingândurare, îngândurare...

Pădurea, tăul, crama 'n roşu vâlnic
Pe toate le-a 'mbătat de cap omagul —
Şi satul tot acolo-i, martor silnic,
O să-mi iau de-acum şi eu toiagul!

Hei, şi s'a ruginit viţa de vie!
Nu e de mine aici, îmi spune gândul
Şi-mi dă ocol buestrul fără frâe,
De neastâmpărat scurmând pământul.

Acum, acum ceva adânc mă doare.
Lângă colibă paznicul îngândurat
Şi lângă paznic focul aţâţat
Se sbate după mine la plecare.

©BCUCLUJ

ÎNTÂMPINAREA PRIMĂVERII

Râd toporașii vineți ca ochiuri de izvoare.
E-o dimineață albastră și clară ca un clopot.
Nou printre rugii tineri stropiți de soare 'n ropot,
Mărirea ți-o întâmpin cu'n ram de măr în floare.

Doar mugurii de rouă s'aud sub talpă cruzi.
Sfânt, să-mi vorbească iarba și pietrele pe drum,
Inalț pământu'n ceruri de râsete precum
Copilul crește raiuri mirate'n ochii uzi.

Și 'n liniștea pădurii de-albastre pietre scumpe
Cu muguri la cornițe îți dărui miei priori,
Când alb răsare 'n slavă Ierusalimu'n flori
Și laudă de ramuri spre cerul cald irumpe.

ÎNDEMN

Ce singură e ziua și ploaia mucezește,
Urîtul mi se strânge de gât, ca șireangul ud
Și sufletul în ploaia ce nu mai conteneşte
E zgriburit și singur la poartă ca un dud.

Pare că toamna-și strânge bulendrele să plece.
După căruța dânsei mi-oi slobozi căpăii
Și dacă s'or întoarce în nări cu aer rece
Imi voi aprinde focul pe pântecele clăii

Pe care din pădure am strâns-o și din lan,
Zicând: e timpul claie de versuri să te-aprinzi
Și să-ți ridici lumina pe cerul ardelean
Larg și senin ca ochiul și mândru cât cuprinzi!

ÎNĂLȚIMI

In aerul ca apa de munte
Cicoarea ochiul și-o va deschide
Și sufletu'nflorit în larguri mii de
Guri de argint va ridica spre-a zilei frunte.

©BCUCLUJ

Tânăr în turnul muntelui să mă recapăt.
Puternic să mă simt de mândre gânduri.
Să se desghioace de pe boltă steaua-lacăt
Şi răset nou de soare, să scutur ceru 'n vânturi!

ALEAN

Vor plânge pe acoperişuri merii
In dimineaţa dulce de cleştar,
Ci ochii voştrii în corole mierii
Vor cerceta, domniţă, în zadar.

In burgul unde prinţul ardelean
Te-a zăvorît în glorie streină,
Obrajii tăi ca grâul cald din lan
S'or veştezi 'ntre ziduri de rugină...

Staturii tale, lujerul subţire
Mi-l înfloreşte printre viţe amurgul
Şi suferinţa ta e o despletire
De tonuri viorii ce scaldă burgul.

Dar parcă însumi am trăit pe-atunci,
Că glasul tău îmi stăruie pe drumuri
Şi-ţi port tânjirea prin aceste lunci,
Invăluit de odoare şi parfumuri.

BALADĂ

nepoatei mele Ileana

Domniţei Tamara
Cu ochii prea grei
I-i departe ţara
Cu cerul de tei,

A scăpat cu fuga
Prin păduri de Turc
Invelită 'n gluga
Primului amurg,

©BCUCLUJ

Iar acuma şede
In turn la Ciceu.
Nimeni nu o vede
Jos e făgădău,

A primit o veste,
Ii citeşte slova:
Parcă sub ferestre
Aude Moldova

Işi aşteaptă, plânsă,
Domnul ei plecat
Să zâmbească strânsă
De el în palat.

DESCÂNTEC

lui M. Beniuc

Mă luai, luai,
Pur ca ziua verde,
Infloritu-mi nai
Şarpe să desmierde.

Un şarpe mai bine
Decât o căţea
Muşcă doar pe cine
Incă nu-l ştia.

Şarpe verde, hai,
Capul să ţi-l tai
Cu—o para
Cu—o peruzea
Să ţi-l ung cu mir de stea

Să-l îngrop sub un pridvor
De biserică 'n amproor.

Să creşti sură buruiană,
Leac să-mi vindece feciorul
lovit parcă cu toporul
De-o tehue, crudă Ană.

©BCUCLUJ

Scoatei-i vălul de pe
Ochii ei de şerpe,

Să tremure 'n ei
Ca 'ntr'o apă nouă
Cerul lui care-i
A stelelor rouă.

Cer pe care ea,
Cum nu-i vinovată,
Părăsitu-l-a,
Că-i prea desmierdată.

Când ar fi putut
Să urce mai nouă
Ca la început
O lume de rouă,

Ingere vecine
Coroana-i de spini.
Umbreşte verbine
In ochii prea plini.

Şi, sloi de 'ntristare,
Scapă-i inima:
Noi ceruri de floare
Să crească din ea.

Şi gândul lui ce-l
Vor mira răsărituri
Să sue 'n inel
Făptura de mituri!

E. GIURGIUCA

©BCUCLUJ

DINTR'UN CARNET

— PE MARGINEA PĂDURII —

Pe la Blagoveștenii, și uneori și înainte, când era primăvară timpurie, începea și slujba mea. Eșiam cu oile la câmp, departe de sat, la poalele unei păduri unde era moșul pădurar. Lunca ce tivea poalele pădurii nu era încă înverzită toată, dar pe costișele din față, unde bătea toată ziua soarele, iarba deasă crescuse măricică.

Auziam pe acasă că, după vorba pădurarilor bătrâni, la Blagoveștenie iarba trebuia să fie așa de mare încât oaia să poată bolborosi în ea. Se zicea că bolboroseşte, când zbiera fără să-și ridice capul din verdeață, și zbierătul ei avea atunci un sunet ciudat, ca și cum s'ar îneca un ulcior în grumazul strâmt.

Bunica îmi punea în traistă mâncare pe ziua întreagă. Imi dădea sfaturi cu glasul scăzut. Simțeam că i-e milă de mine că sunt pus la slujbă așa de mic, și încă departe de sat, răzlățit de alți copii, la marginea pădurii.

Odată am surprins o convorbire a ei cu mama. Era seara târziu, și cele două femei credeau că dorm.

— E prea crud să-l sculați cu noaptea în cap. Lăsați-l să doarmă, zicea bunica.

— Dar ce să facem cu oile? Să luăm slugă? Vezi că behăe toată ziua de ne asurzesc. Fânul e pradă curată. Il calcă în picioare. Le miroase iarba, trebuie să le scoatem la hotar.

— Le scot și alții, dar trimit copii mai mărișori cu ele.

— Trimit dacă au. Eu ce să-i fac lui Vasilică dacă el e mai mare?

— Tu femeie, ascultă-mă pe mine! Toată ziua singur, un copil ca el, la marginea pădurii! Să nu-i iasă vr'o pocitanie în cale, să între copilul în sperieți.

— Ce stai să mai vorbești și dumneata femee bătrână! Ce pocitanie să-i iese în drum? Că urme de lup n'a văzut bătrânul toată iarna prin pădure. Apoi avem trei câni, mi se pare. Cu ei poate umbla Vasilică și în puterea nopții.

©BCUCLUJ

Mama era neînduplecată, trebuia să fac și eu o treabă, mai ales că nu era altul cine s'o facă.

Dar la început, vr'o săptămână venia cu mine până la pădure și sluga, unde mă lăsa singur până seara, când iar ostenea să mă aducă, cu oile, acasă.

Eu mergeam cu bucurie și fără frică. Bâtă mare, de două ori cât mine, aveam; trei dulăi înzgărdați se țineau după mine; clopotele la trei berbeci răsunau până departe. Nu-mi păsa de nimic! Apoi sluga din primele zile, pentru a scăpa de o corvoadă, încerca să mă rușineze în felurite chipuri.

— Vezi pârâul cela măi Vasilică? Ține-te bine! Când vom ajunge în dreptul lui o să țișnească de acolo o turmă de porci sălbatici. Știu că aici au avut culcușul cât a ținut iarna.

— Uite, frate, lupul, cum a ieșit de jigărit din iarnă, că-i numai cât un mâț!

— Hei vulture, vulture, zadarnic roteşti în înălțime că încă nu sunt miei mici pe cari să-i răpești din zbor!

La început mi se opria inima. Dar când văzui, zile de-arândul, că din pârâul negru nu eșia nici un porc sălbatic, că lupul era un iepuraș stârnit dintr'un spine, sau o vulpe slabă, că vulturul ce făcea cercuri mari în cer, era un uliu, nu-mi mai fu frică. Am înțeles că sluga își bătea joc de mine, și stăruiam acasă să plec și să viu singur.

Dintre înfricoșările slugii mai mult m'a urmărit teama să nu mă fac cutare dobitoc din urma căruia aș bea. Și de de multe ori aflam apă numai în ele, până ajungeam la pădure. Iar copiilor li-e sete mereu când umblă în vântul primăverii și duc oile la păscut.

La poalele pădurii curgea încă pârâul. Prin husdoapele pădurii, prin pâraie, la desișuri mari, mai era zăpadă netopită. Oile se resfirau pe costișe, iar eu mă duceam lângă pârâu. La fiecare cascadă cânta altfel, și eu treceam dela una la alta, ascultând. Nici nu-mi dădeam seama cum trece vremea. Oile erau în paza celor trei dulăi, câni bătrâni ciobănești, cari le dădeau mereu târcoale. Uneori când întorceam capul dela pârâu oile erau trecute pe alte moșii. Atunci mă grăbeam să le aduc, temându-mă să nu ma „închidă" jitarii. Sluga îmi dădu în grije, arătându-mi marginile locului de pășunat, să nu le trec. Imi spuseseră același lucru și părinții.

— Ai loc destul pentru oi, și până s'a sbici pădurea și-i vor crește buruenile. De-atunci încolo, toată împărăția pădurii e a ta. Să nu faci ca unii copii mișei cari pun oile să pască holdele abia scăpate de zăpadă. Să nu treci brazda în moșia altuia. Așa fac numai copiii de nimic.

©BCUCLUJ

Aşa-mi spunea mama, dându-i poruncă grea slugii să-mi arate miezuinile.

— Ehei! Par'că ar curge sânge! Da' ce pagubă să facă oaia acum în cap de primăvară, se oţărea bunica.

— Chiar fără pagubă! Omul trebue să ştie să nu se atingă de avutul altuia.

— Ei, omul! Dar ăsta e om? şi bunica mă arăta cu degetul.

— Om o să fie! Nu te mai amesteca dumneata în treaba mea!

Miezuinile mi le-a arătat sluga în trei zile dup'olaltă. In a patra m'a pus să le arăt eu. Eu le ştiam fără greş.

Da! Oile aveau destul loc de păşunat, dar uneori ademenite de mireasma holdelor verzi, tot ajungeau şi'n pământ strein, câtă vreme eu, lângă pârâul dela poalele pădurii, ascultam cântecul lui.

Repede îmi lepădam traista, clichina de pănură sură, căciula, şi mă avântam într'o fugă, de-mi sfârâiau tălpile.

Când le vedeam învălmăşite de alergare, cu lâna săltându-le, pe locul pădurii, inima mi-o simţeam în grumaz. Câinii, cari alergară şi ei, dându-mi ajutor, şedeau acum în coadă şi mă priveau ţintă în ochi.

Ii chemam după mine, unde îmi lăsasem traista şi le rupeam din bruşul de mămăligă rece, adusă anume pentru ei, şi le dădeam câte-o bucătură pe care o înghiţeau cu lăcomie.

Aşa, îmi aduceam şi eu aminte să mănânc.

De obcieiu păstoritul ăsta de timpuriu se făcea în postul Paştilor. Ce mâncare de post aveam în traistă? Dacă ar fi fost după mama, din pâine, cartofi fierţi, ceapă şi ridiche, n'aş mai fi ieşit. Rareori îmi punea mere şi prune uscate, şi mai rar câte două-trei nuci. Dar aveam noroc cu bunica, săraca! Ea, toată vieaţa, nu putu suferi mâncările de post, deşi postea, în rând cu toţi. Ea îmi strecura în traistă câte-un bruş de brânză, ba de multe ori, Dumnezeu s'o ierte, şi câte-o crestătură de slănină.

Uneori îmi părea că mama bănueşte ceva, dar se făcea că nu vede, când se furişa bătrâna pe lângă traista mea.

Credeam că nu mi-e foame, dar după ce începeam, nu mai isprăveam. Şi pâinea, şi ceapa şi brânza, toate parcă aveau un gust şi un miros mai subjugător, în aerul dela poalele pădurii. Numai cartofii fierţi miroseau tot a pământ. Ii aruncam, pe rând, în gura celor trei dulăi cari mă străjuiau cu străşnicie.

Clopotele dela cei trei berbeci începeau să picure iar, cadenţat, limpede. Câtă vreme am adus oile în goană, larma clopotelor se topea într'un vuet, care uneori amuţea de tot, când berbecii făceau salturi mari. Acum era semn că oile s'au resfirat şi pasc în linişte. Mă

©BCUCLUJ

apropiam ar de margnea pădurii să ascult cântecul pârâului, să văd cum curge apa.

Din el şi din pădure se ridica aer umed, rece, care mirosea încă a zăpadă topită. Apa era limpede şi puteam bea fără frică: nu era din urma nici unei sălbătăciuni. Totuşi, gustul ei era pământiu, leşios.

Din vreme în vreme venia, croncănind, spre pădure un corb. Ii puteam deosebi de ciori de când eram şi mai mic şi auziam vorbind acasă de gerul care face să troznească stejarii şi să crape ouăle de corb.

Credeam că într'adevăr corbii ouă iarna, şi că aceştia cari plutesc prin văzduh spre pădure, aduc de mâncare puilor.

Dar nu vedeam să aducă nimic în cioc.

Pădurea era încă neagră. Nici o tufă nu înverzise, nici chiar răchitele de pe pârâu. Nici cornii nu-şi arătau încă pe la marginea pădurii, florile de aur.

Nici o pasăre nu cânta.

Nu se auzea decât, arareori, toaca gheunoaiei.

Imi aduc aminte că sluga mi-a spus odată, când eram mai mic, şi m'am mirat de sunetul acela:

— Ai auzit? E Strâmbă-lemne! Trece prin pădure şi strâmbă arborii drepţi iar pe cei strâmbi îi obleşte.

Eu ştiam din poveştile din serile de iarnă, când se adunau oamenii să sfrimească cucuruzul, că asta e slujba lui Strâmbă-lemne. Dar nu credeam să umble prin pădurile dela noi, ci prin altele mai depărtate, poate pe celalalt tărâm.

Totuşi vorba slugii mi-a pus un ghimpe la inimă, şi torăitul, ca de toacă repezită, a gheunoaiei, m'a oprit o vreme să intru în pădure.

Până când într'o zi mă pomenii cu Strâmbă-lemne lângă mine, într'un copac dela marginea pădurii, care întindea şi braţe uscate. Era să fug, dar curozitatea a fost mai tare ca frica. Auziam, pornind din copac, sunetul ce-l face o cracă dacă o îndoi prea mult şi e gata să se rupă, dar nu vedeam nimic.

De-odată, se ivi pasărea sură, venind în sărituri de pe partea cealaltă a scoarţei copacului, îşi înfipse bine ghiarele şi începu să ciocăne cu o repeziciune aşa de ameţitoare încât nu o puteam urmări. Dar sunetul era neîndoios cel făcut de Strâmbă-lemne.

Mai târziu moşul Damian mi-a spus că gheunoaia e de de multe neamuri; că afară de aceasta sură, e una mai mare cu guşe roşie, cu sămânţă de pene albe şi verzi în aripi, şi că ele toate sunt paseri folositoare. Stârpesc gângăniile cari se incuibă subt coaja copacilor. Uneori ciocăne până fac gaură mare în copac.

©BCUCLUJ

Acum ştiam cine scobeşte găurile în cari îşi fac cuibul graurii şi alte paseri.

Liniştea stăpânea la poalele pădurii. Numai clopotele berbecilor cântau şi în pădure. Uneori mi se părea că turma întreagă s'a adâncit în codru, şi trebuia să-mi întorc capul ca să văd unde sunt oile, pentru a scăpa de înşelăciunea pădurii.

Era mai ales un loc, pe o costişe unde pădurea avea răsunet mare. Mi-l arătase tot sluga, punându-mă să ascult cum se va certa el cu „mutu' pădurii".

— Ăsta-i un bătrân uitat de moarte, măi Vasilică. Dela începutul lumii trăeşte tot singur prin păduri. Şi-a pierdut graiul de atâta amar de ani de somn şi de singurătate. Şi, dacă-l strig de-aici, el îmi răspunde năcăjit. Dar nu ştie zice decât ce spun eu, şi-mi răspunde îngănundu-mă pe mine.

Făcu proba în faţa mea, odată pe când eram mic de tot.

— U, mă!

— U, mă!, răspunse mutu.

— Mai trăeşti?

— Eşti?, întrebă şi acela.

— Prostule!

— Ostule!

Şi se certară vreme îndelungată. Dela o vreme mă alipii de bădicul Culită, sluga. Mă ţineam cu o mână de clichina lui.

— Acum să taci!

— Ă taci!, răspunse mutu.

— Să nu-ţi fie frică Vasilică! Ăla nu iasă niciodată din pădure. Nime nu l-a văzut în luncă. Dar nici chiar în pădure nu-l poţi vedea. De-atâta amar de ani s'a făcut una cu stânca subt care i-a fost pe vremuri locuinţa.

Incă de atunci, la două-trei zile m'am dumirit ce este ecoul. Nu-mi mai era frică.

Iar acum, mai mărişor, când nu mai aveam ce face lângă pădure, suiam costişa aceea şi stăteam şi eu de vorbă cu „mutu pădurii".

Soarele cădea către asfinţit. Bătea pădurea drept în piept, cum era revărsată pe o coastă spre răsărit. Copacii, cu mugurii în creştere, luminau acum ca oţelul . . .

Nici o adiere nu-i clintea. Printre gene faţa pădurii se asemăna cu o apă nesfârşită ce luminează în negru — aur. Mulţi ani mai târziu, când am văzut în zări departe, subt o lumină cenuşie, faţa Mării negre, mi-am adus aminte de pădurea înmugurită, în bătaia soarelui, la poalele căreia păşteam primăverile, de timpuriu, oile.

Culori deosebite se zugrăveau acum, în asfinţitul soarelui, şi în

©BCUCLUJ

spinii costișelor; țesături fine de aur și argint se încâlciau în ei. Gângănii neobservate până atunci luminau în iarbă, în verde și roșu. Măcinau din picioruşe ca firul de păr. Toate se grăbeau și ele la culcușurile lor de noapte.

Când scăpăta soarele după dealul mare, și pădurea întreagă ieșise din baia de lumină, îmi adunam turma și porneam spre casă. Mi-aduc aminte că spuneam tare două versuri auzite dela sluga Culită:

Sfinte Doamne, soarele,
Că mă dor picioarele!

Cuvântul din urmă-l spuneam cu pronunția urâtă din satul meu natal: „chicioarele".

De durut nu mă dureau, căci peste zi mai mult ședeam de cât umblam. Dar poate conștiința că, după ce spuneam versurile acelea, nu mai era de rămas pe câmp, ci voiu fi îndată acasă, mă făcea să le spun cu toată inima în singurătatea luncii. Bucuria de a ajunge acasă îmi încălzea inima.

Și-mi părea că și cânii se bucură, tot alergând înaintea turmii, și venind iar pe lângă mine...

. . . . . , , , , ,

Icoane fragede din copilărie! Cât de vii v'ați păstrat în sufletul meu!

E de-ajuns să-l văd dimineața pe nepotul lui Ilarie pornind cu oile, în cap de primăvară, pentru a-mi aduce aminte de vremuri de mult apuse. El e mai mare decât eram eu atunci, dar duce oile la aceeași margine de pădure, pe luncă și pe costișe. Un fecior de a lui Ilarie e pădurar acum la Răstoace... Și, par'că numai ieri, era moșul Damian.

Mă gândesc cu duioșie la copilașul care a trăit în singurătate, în urma oilor, la adăpostul pădurii. Până târziu, de câteori aveam să judec, să împart dreptatea, îmi răsărea în minte brazda de hotar în jurul locului dela pădure.

Și niciodată, în toate furtunile vieții, nu m'am simțit singur, niciodată nu am știut ce este urâtul sau plictiseala. Nesfârșite sunt posibilitățile duhului omenesc. E deajuns să deschizi ochii, să tragi cu urechea, să miroși în vânt, pentru a te deștepta. Vin și te'mpresoară din toate părțile închipuiri, gânduri, dorințe, se infiripă hotărâri; cutrieri pământul și ceriul, lumea întreagă. Toate se aproapie de tine ca ființe vii și vreau să vorbească cu tine. Un veac nu ajungi să vor-

©BCUCLUJ

beşti cu toate, să le asculţi pe toate... Cum mai poate rămânea vreme pentru urât? Nesecate roiuri de 'ntrebări şi gânduri, din tine şi din lume, zumzăe în suflet. Ce minunate fereşti ne-a dat Dumnezeu: simţurile noastre! Şi ce ochian puternic: inteligenţa noastră! Şi ce fermecătoare ceteră: inima noastră...

Poate singurătatea copilăriei, în mijlocul naturii m'a învăţat să mă uit prin fereşti şi prin ochian şi să cânt pe ceteră. Ori poate-mi plăcea singurătatea pentru a mă putea desfăta de darurile lui Dumnezeu! Ce pagubă că simţurile se'nvechesc dela o vreme!

— Pagubă mare, bădiţă Vasilie, auzii la spatele meu pe Ilarie. Se vede că fraza din urmă am spus-o tare, cum stăteam răzimat de portiţă şi mă uitam după nepotul lui, care ducea oile la păscut.

— Pagubă, bădiţul meu, repetă rubedenia mea. Că vorba cântecului:

Dacă n'am îmbătrâni
Nice moarte n'ar mai fi...

— SE TOPEŞTE ZĂPADA —

Toată dup'amiaza am simţit o povară în umeri, o greutate în toate mădularele. Stăteam în scaunul cel cu spetează şi citeam într'o carte, cu puţin spor. Şi înţelegerea îmi părea împăingenită. Bine de tot nu mă simţisem de dimineaţă.

Băgai de seamă de cu vreme că cerul se împânzise cu neguri gata să se schimbe în nori, şi că soarele avea cearcăn mare, ca luna. Vedeam că strălucirea orbitoare a zăpezii din curte, de pe uliţa largă, se ascunse. Intreg văzduhul era posomorît.

Nu dădui însă nici un tâlc acestor schimbări. Eram mereu cu gândul la durerile ce se treziau în trup. Mă temeam să nu vină prea de timpuriu reumatismele, ale căror semne se arătau.

Pe'nserate rubedenia mea Ilarie, intră vesel pe uşe.

— De acum se gată de primăvară, bădiţă Vasilie. A început şi vântul dela miazăzi. Aduce miros de ploaie.

Eu aţipisem, pe semne, în jilţul cel bătrân. Imi păru glasul necunoscut. Par'că era mai mlădios, mai plin de cântec.

— Am simţit de azi dimineaţă, de când am ieşit în curte. Era alt aier. Dar mă gândeam că mă pot şi înşela. Uneori dup'o zi mai dulce se pune un ger şi mai îndrăcit. Dar acum, gata! A început să adie şi vântul primăverii.

©BCUCLUJ

— Poate de aceea mă dor pe mine toate oasele, Ilarie. Se schimbă vremea, zic eu.

Nu mă dureau toate! Dar am băgat de seamă că, cu cât îmbătrânesc, îmi place tot mai mult să exagerez ori ce sensație de durere, și aceasta în deplină conștiință, nu din nebăgare de seamă, sau din înșelare.

Rudenia mea Ilarie aduse în casă, în haine, miros de moină, cum aducea, zilele trecute mireasmă de ger.

— Vezi bine, la schimbare de vreme *mătricile* încep a grăi, zise el. Nu știu de unde e acest cuvânt pentru durerile reumatice, da'n sat la noi așa se spune. Numai de-ar veni o împrimăvărare pe îndelete, că de s'o topi de-odată atâta potop de zăpadă, o să fie cu primejdie.

După cină cum stăteam în pat, în capul oaselor — durerile de peste zi crescură — mi se păru că aud vântul în strașina de pae. Patul meu era lipit de perete, aproape de fereastră.

Ascultai mai bine în liniștea nopții. Da, fluera subțire, fâșia parcă din mai multe fire. Părea mai mult un joc, o părere. Dar pe mine nu mă putea înșela. Aveam întipărite în auz, dar par'că și în întreaga ființă, toate nuanțele vântului. Știam că nu e joc.

Și, peste vr'un ceas bun, îl auzeam cum suflă cu putere, înmulțindu-și glasurile. Din casă, de când eram mic, știam, fără să mă uit pe fereastră, din cătrău bătea vântul, după felul cum grăia în strașina de pae, și după ceva ce-mi părea că se desprinde din el și pătrunde prin pereți. Vântul care bătea acum, deși sufla tare, avea ceva leșios în el.

După o vreme începu să crească afară un murmur lin, nelămurit încă. Mi-am zis îndată:

— Cum? Au și început să picure streșinele?

Zăpada, în jurul casei, era măturată de mult. Ilarie nu răbda să se facă lunecuș pe unde era mai multă umblare, fie de oameni, fie de vite. El zicea că-i om slab cine lasă să i se desbine boul până la adăpătoare și îndărăt.

Trăgând cu urechea la cântecul vântului și la acel susur nou ce învie afară, îmi uitai durerea din mădulare, și somnul nu se apropia de mine.

De-odată distinsei sunetul cunoscut: plic-plic-plic-plic. Era sunetul ce-l fac picurii din strașină, când cad în băltuțele de pe pământ.

Și piuitul acela, clar și dulce, tot sporea, era tot mai des. Părea că s'au rânduit subt strașină, pe lângă perete, o mulțime de pui mici cari s'au pierdut de cloșcă.

Mă coborîi din pat și mă apropiaiu de fereastră. Era întunerec, țundră, dar prin geam auziam mai bine piuitul acela tânăr. In minte

©BCUCLUJ

vedeam și băltuțele în care cad, prelinși din strașină, picurii, și stropii fini care se împrăștie. De câteori în copilărie m'a încântat priveliștea aceasta!

In liniștea nopții puterile firii își vedeau nestânjenite de lucrul lor, ca și când nici un om n'ar trăi în lume. Imi veni deodată în gând că tot așa va fi și la sfârșitul lumii, când va fi să fie. Numai nouă ne pare că se face vreme bună sau rea pentru noi. Hei! Nu puterile firii au vr'o atârnare de noi, ci noi atârnăm de mersul lor orb...

Orb?

Intr'un singur înțeles, acela al necesității, al fatalității, adică al unei legi care se ridică deasupra tuturor cunoștințelor noastre. In ea însăși natura are legi care sunt determinate de știință. Din felul cum se urmează acele legi, vedem că ea nu e oarbă, ci mintea noastră nu pătrunde ținta urmărită de Cineva prin legile firii.

In întunerecul în care cânta vântul și picurii streșinei, se plămădea vieața cea nouă a primăverii. A celei de-a câtea primăveri de când fac și eu umbră pământului?

... De câțiva ani nu-mi mai place să mi-i număr... Imi pare mereu, dacă-i înșir, că-s prea aproape de prag. Nu de moarte mi-e urât, ci n'aș părăsi încă frumusețile acestei lumi...

Se pare că am rămas multă vreme pe laviță lângă fereastră, pierdut cu sufletul în pacea nopții și cântecul streșinei. Când m'am mișcat să mă duc în pat, înțepenisem. Mă pătrunse și frigul.

Am adormit târziu, ostenit. Și, tot ostenit m'am trezit.

Rudenia mea Ilarie îmi zise:

— De azi noapte și vitele au început să lase mai mulți ogrinji în iesle.

Știam, din copilărie, că și acesta e semn de primăvară.

— Pot lăsa, zic eu, mai ai două clăi de fân neîncepute.

— Mai avem, bădiță Vasilie, nu ne putem plânge, că anul trecut a fost bun de fân, da' tot e pagubă.

— Voiai să le vinzi?

— Nici într'un an nu vindem fânul, bădițul meu, că nu știi niciodată ce va fi în anul care vine. Iar când ajungi să-l cumperi de departe, te cunoști pe ani.

Ilarie ținea vite multe, ținea oi, păstra cu tărie tradiția familiei. Din lipsa pășunilor de altădată, totuși, numărul oilor scăzuse.

* * *

Am încălțat cizmele și am ieșit în pridvor. M'a pălit îndată aerul cel nou, mireasma umedă a zăpezii ce se înmoaie. Vântul aducea miros de ploaie, mai primăvăratic. Dar el era pătruns, aproape cople-

©BCUCLUJ

şit de mireasma mai rece a zăpezii ce se topea. Mireasma aceasta se înălţa din stratul de zăpadă, ca un aer exotic de peşteră umedă.

Picurau acum streşinile toate, dela casă, dela şură, dela şopron, dela portiţă, dela garduri.

Era un cântec nesfârşit, pe care nu-l acoperea, decât în răstimpuri rari înteţirea vântului.

Pe cer treceau grămezi de nori lânoşi, dinspre miazăzi spre miază noapte. Erau încă destul de sus.

Zăpada nu se înmuiase bine nici de o palmă. Cizmele mele lăsau urme adânci. Simţeam prin ele moliciunea zăpezii.

Imi adusei aminte de anii copilăriei când purtam opinci. Plăcerea de-a umbla prin zăpada moale mă ţinea toată ziua pe-afară. Opincile se făceau fleci, dar prin obiala de pănură apa nu pătrundea până la piele.

Ne întreceam, eu şi Ilarie, care facem urme mai adânci şi cărări prin zăpadă, prin grădina noastră. Uneori, prin dosişti, unde se adunau troene, şi prin gropi, ne cufundam până la brâu.

Când osteneam priveam cărările de urme ce lăsam în zăpadă. Senzaţia ce o aveam, nu era plăcută. Urmele îmi păreau ca nişte răni în trupul zăpezii. Dar dorinţa de a-l întrece pe Ilarie, mă pornea din nou la drum . . .

Am făcut şi acum un înconjur în jurul grădinii, şi mi-a fost deajuns: respiram ca un foiu stricat

Nu ştiu de unde Ilarie răsări lângă nucul cel bătrân. Zâmbia.

— Imi pare că s'a cam stricat maşina, bădiţă Vasilie, zise el. Ţi-aduci aminte cum ne luam la întrecere, în copilărie? Atunci maşina era nouă.

— Poate că nu-i chiar stricată, zic eu, ci nu mai sunt obicinut.

— Ba a mea e ruginită rău. Cârţâe şi hârâe îndată ce urc un deal, ori fac un drum mai lung.

— Trebue unsă, Ilarie, zic eu cercând a-mi arăta superioritatea.

— O mai dreg eu cu'n păhărel de rachiu, c'un pahar de vin, da' nu ţine mult. S'a învechit, şi pace bună! De-acum nu mai are meşter s'o direagă. S'a cuibărit în lăuntru căţelul pământului şi latră. Gura nu i-o mai astupă decât sapa şi lopata . . . Dar, ce zici, o să ne ploaie în două-trei zile?

— Văd că vântul nu se alinează şi-i tot mai călduţ. Se poate!

— Eu zic că plouă de bunăseama. O cere zăpada.

— Zăpada?

— Păi, este-o vorbă din bătrâni că iernii nu-i place să-şi vadă multă vreme cojocul murdar. Şi acum ai băgat dumneata de seamă,

©BCUCLUJ

cum se aștern peste câmpul de zăpadă dungi cenușii? Unde-i mai subțire, la feții, s'a pălit mai bine...

In grădină toți pomii își legănau crengile negre în bătaia vântului dela miazăzi. Cântau pe multe glasuri, așa de cunoscute mie. Ele'mi strecurau în suflet, ca un zvon de tinerețe și de nevinovăție, odată cu mireasma de iarbă fragedă. Mireasma aceasta nu putea fi decât din copilărie. Zăpada era încă stăpână pe pământ.

In văzduh norii treceau grămadă. Afară de vuetul vântului, nu se auzia nimic în pustiul de subt ei.

Din când în când, la vr'o întorsătură a vântului, simțeam miros de fum. Nu era pișcător ca în vreme de ger, ci sălciu, ca și când ar arde paie ude.

In curte, subt strașina gardului, găinile se ciupărau. Căutau harnice cu ciocurile printre pene. Ridicau o aripă și cercetau repede și pe acolo. Toate erau cuprinse cu treaba asta, chiar și cocoșul. El, din când în când, zbârnâia dintr'o aripă, și se apropia, într'o dungă, de găini. Apoi ar își vedea de lucru.

— De acum dau și ele'n viu, îmi zise Ilarie. Care au scăpat cu creasta nedegerată, își vor arăta iar mușcata roșie, bătucită.

Ilarie nu ținea decât prăsilă de aceasta. Și cocoșul avea astfel de creastă. Dar a lui ieșise tare ciufulită din ger. Pe unele locuri părea uscată.

Rațele, în frunte cu rățoiul, lăpăiau prin zăpada moale, afundându-și ciocurile late și căutând ele știu ce. Uneori se apropiau, cu larmă mare, de băltuțele de subt streșini, și cercau să se scalde. Apa abia le acoperea tălpile galbene. Se lăsau în băltuțe, și, răsucindu-și grumazii, își spălau penele cu ciocul.

Și mugetul vacilor când veniau dela adăpat, și zbierătul viteilor mici din grajd, și guiatul porcilor în coteț, toate glasurile ce se ridicau, aveau un sunet nou, mai potolit, mai dulce.

Prin curți, pe uliță, oamenii făceau pași largi. Căciulile le erau înfundate și acum în cap. Cum mergeau aplecați coseau larg cu brațele. Nu păreau bucuroși de întoarcerea vremii. Poate se temeau de inundații, ca și Ilarie. Noi nu avem instinctul sigur al celorlalte viețuitoare. Cum îl are, de-o pildă, sticletele, care, iată, a și început să strige „opinci-opinci", dintr'o ramură a frăgarului dela fereastră. Sau cum îl au vrăbiile, care, spre însărat, ciripesc asurzitor în strașina gardului...

I. AGÂRBICEANU

©BCUCLUJ

CU DUMNEZEU LA COT

Când voi isbi odată eu cu barda,
Această stâncă are să se crape
Şi va ţâşni din ea şuvoiu de ape!
Băieţi, aceasta este arta!

Nu mai umblaţi mereu după exemple,
Exemplele-s făcute pentru proşti.
Din serie de vrei să te cunoşti,
Fugi de cărări şi nu intra în temple.

Eu am luat-o fără drum în sus,
Puteţi veni pe urmele-mi de sânge,
Mai urc, şi-mi vine câteodată-a plânge
Şi mă 'ndoesc sub cruce ca Isus.

Văd, totuşi, cum în jurul meu tresaltă
Isvoarele începuturilor sfinte
Şi sufletul meu, ameţit, se simte
Vecin egal cu umbra cealaltă.

Aici cu Dumnezeu la cot, în Fire,
Minuni plăpânde plămădim din tină,
Cioplim din beznă forme de lumină
Şi nu dorim nici jertfă nici iubire,

Iluzii trecătoare nu cunoaştem.
Noi ştim Nimicul dătător de friguri:
Odată ne va trece peste diguri,
Şi 'n van o să încercăm să ne mai naştem.

Dar Noaptea asta ce-o ţinem în braţă
Şi de călduri *am vrut* să se pătrundă,
Pe veci de veci a devenit fecundă:
Va înflori vieaţă din vieaţă.

©BCUCLUJ

CELEI TRECUTE

— FRAGMENT —

O, poate-am fost întâia dată
Intâiul vierme de mătasă
Ce-ar fi țesut vrăjit o haină
Pe trupul tău, cea mai aleasă.

Profund albastră, numai visuri,
Ca cerul nopților de stele,
Scăldată 'n ploi de diamante
Din toate lacrimile mele.

Pe fruntea ta senin regală
Puneam o candidă cunună
Ce-am făurit-o pentru tine
Din cel dintâi pătrar de lună.

In ochi ți-aș fi topit lumina
Din mările verzui — fiorul
Ce 'nvălue nostalgic unda,
Născând în oameni pururi dorul.

Furam zăpezii frăgezimea,
Căldura primăverii 'ntâie,
Să năvădesc poema blândă
A mânii tale ce mângâie.

Petale roșii de mușcată
Ți-ar fi înflorit pe gura caldă,
Un nufăr era orice zâmbet
Pe-o apă vie ce tresaltă.

Și tremura de poftă lutul
Pe unde ți-ai fi pus piciorul.
Meneam ca orice urmă, dornic
Să ți-o sărute muritorul.

Dar vai piciorul tău distruge
In cale florile 'ntâlnite
Și nu ridici cu mâna fluturi
Cu aripile obosite.

©BCUCLUJ

LA ȘEBIȘ ORI ÎN ALTĂ PARTE...

La Șebiș ori în altă parte
Mereu acelaș dor de ducă
Spre nu Știu-unde mă usucă,
Mă chinue mereu, mă arde.

Nu sunt acasă nicăieri,
La Cluj, vreau satul și pădurea,
Mă simt la mine doar Aiurea
Și azi îmi pare rău de Ieri.

Visez necontenit un Mâine
Ce n'aș vrea să se facă Azi,
O țară fără de popas,
Un drum care fugind rămâne.

TRECERE

Așa trec peste voi ca Sânt-Ilie
Pe boltă în rădvanul lui de foc;
E poate cea mai cruntă vijelie,
E poate numai șagă, numai joc.

Mi-i timpul scurt și ori ce zăbavă
E-o pierdere ce nu se mai repară.
Dă zor nainte, inimă bolnavă,
Și arde, gând, în vâlvătăi și pară!

Dacă gonesc din urmă nori de smoală
Cu tunete și biciuri de lumină,
E că le vreau, pe mâne când se scoală,
Copiilor, o zare mai senină.

Visez ca vijeliile cumplite
Ce-au bântuit grozav în aste părți
Ei să le-auză numai povestite,
Să le citească tipărite 'n cărți.

M. BENIUC

©BCUCLUJ

O SCRISOARE INEDITĂ A LUI ALECSANDRI ȘI C. NEGRI CĂTRE BĂLCESCU

(25 IULIE/6 AUGUST 1848)

În bogata colecție de cărți vechi și stampe, dăruite de dl Gheorghe Sion Bibliotecii Universității din Cluj, se păstrează și o seamă de scrisori primite de poetul Gheorghe Sion dela prieteni și bărbați iluștri din a doua jumătate a veacului trecut. Între scrisorile trimise de către Vasile Alecsandri[1]), se găsește una, de o importanță deosebită, pe care am crezut că e bine să o publicăm separat. Aceasta pentru motivul că ea nu e adresată lui Sion, ci *„fratelui N. Bălcescu-Bucuresci"* și pentrucă cuprinde, de fapt, și câte o scrisoare semnată de Costache Negri și Lascar Roset (?).

Se știe că Bălcescu a plecat la Constantinopol la 17 August 1848 (stil nou). Să nu fi primit până atunci scrisoarea datată „Cernăuți 25 Iuli/6 Avgust"? După cât avem cunoștință, el n'a utilizat-o și n'a amintit-o niciodată. Poate că nici nu-i va fi ajuns în mână. Prin ce întâmplare a intrat scrisoarea în posesia lui Sion — nu știm. S'ar putea ca acei ce o scriseseră să i-o fi încredințat, pentru a găsi un om sigur care să o ducă la București. Negăsind un om potrivit, Sion, în așteptare, va fi păstrat scrisoarea la el. De aici, poate, și mulțimea de îndoituri, indiciu că a fost ținută vreme îndelungată în buzunar (poate chiar de Sion). Iarăși nu e imposibil ca scrisoarea să fi ajuns în proprietatea sa în timpul cât era director al Arhivelor Moldovei.

Pe jumătatea de coală îndoită în două, găsim, cum am mai spus, trei scrisori și anume: o pagină cu scrisul fin al lui Alecsandri, a doua pagină și jumătate din a treia cu grafia energică a lui Costache Negri, iar pe jumătatea a doua a paginei a treia, câteva rânduri semnate aproape indescifrabil (L. Roset?).

Din tonul scrisorilor, din data pusă de Alecsandri (25 Iulie/6 August 1848) și din memoriile lui G. Sion, credem că putem stabili împrejurările în care cei trei pribegi au hotărît să-i scrie lui Bălcescu.

---

[1]) Publicate de noi în „Viața Românească", LXXIV (1928), pp. 189—203.

©BCUCLUJ

Gheorghe Sion povestește în „Suvenire contemporane" (Buc. 1888 pp. 276—77) că, în timpul cât petrecea la Cernăuți, a întâlnit într'o bună zi un Polonez, pe care îl scăpase odinioară, la Iași, din mâinile poliției. E vorba de un oarecare Leon Polaski, care umblase în acel an 1848 pe la Budapesta și se abătuse și pe la București. „Am văzut și acolo frumoase lucruri. Îți aduc un suvenir care știu că o să-ți placă. El îmi dete o hârtie... După ce s'a depărtat, deschiz hârtia ce-mi dăduse, și... ce să văz! proclamațiunea guvernului provizoriu din București! Alergai îndată la camarazii mei de exil, adunai mai mulți din ei la casa amicului nostru Alecu Hurmuzachi, și citirăm în lacrimi de entuziasm acest act însemnat în istoria noastră. Atunci se făcu între noi propunerea ca să trecem prin Austria în Țara Românească: acolo să lucrăm, ca să se dispuie guvernul a face o invaziune în Moldova, și astfel să proclamăm Unirea Principatelor, Republică, și mai nu știu ce".

Nimic din acestea nu s'a făcut, nici nu s'a încercat măcar. Dar după vestea și „lacrimile de entuziasm", trei din pribegi, cei mai aprinși poate, dădură curs sentimentelor lor înflăcărate în scrisorile demne să fie cunoscute nu numai de istorici, ci în cercuri cât mai largi și poate chiar să figureze în antologiile naționale, scrisori pe care le dăm mai jos, în transcriere și facsimile, fără niciun comentariu.

ION MUȘLEA

Cernăuți $\frac{\textit{25 Iuli}}{\textit{6 August}}$ *1848*

„Iubite Bălcescu. Și Voi toți fraților din Țeara românească, Voi vrednicii fii a Libertății priimiți urările de glorie și de fericire ce vă facem din adăncul inimei Noi emigrații din Moldova. Singura isbîndă a Valahiei au fost în stare să ne mîngîe de cumplitele nenorociri a Moldovei, căci pentru Noi Țeara Voastră este tot o patrie.

Dl Sanders[1]*) au venit în Cernăuți și Ne-au vorbit multe despre nădejdele noastre. Trebue dar să te înștiințez că dorul cel mai înfocat a Nostru cît și a unei mari partide din Moldova este: Unirea Moldovei cu Valahia sub un singur guvern și sub aceași constituție*[2]*).*

Pentru Noi, în întâmplările de astăzi și în mijlocul greutăților ce

[1]) Un personaj cu acest nume figurează în broșura „L'empereur Napoléon III et l'Angleterre" (publicată în Martie 1858) și reprodusă în *Acte și documente relative la istoria renașcerei Romaniei*, VII, p. 112. Aici figurează ca unul din oamenii lui Ledru Rollin, refugiat în 1858 la Londra, împreună cu alți complici revoluționari. S'ar putea însă face o legătură între aceste două nume?

[2]) Sublinierea lui Alecsandri.

©BCUCLUJ

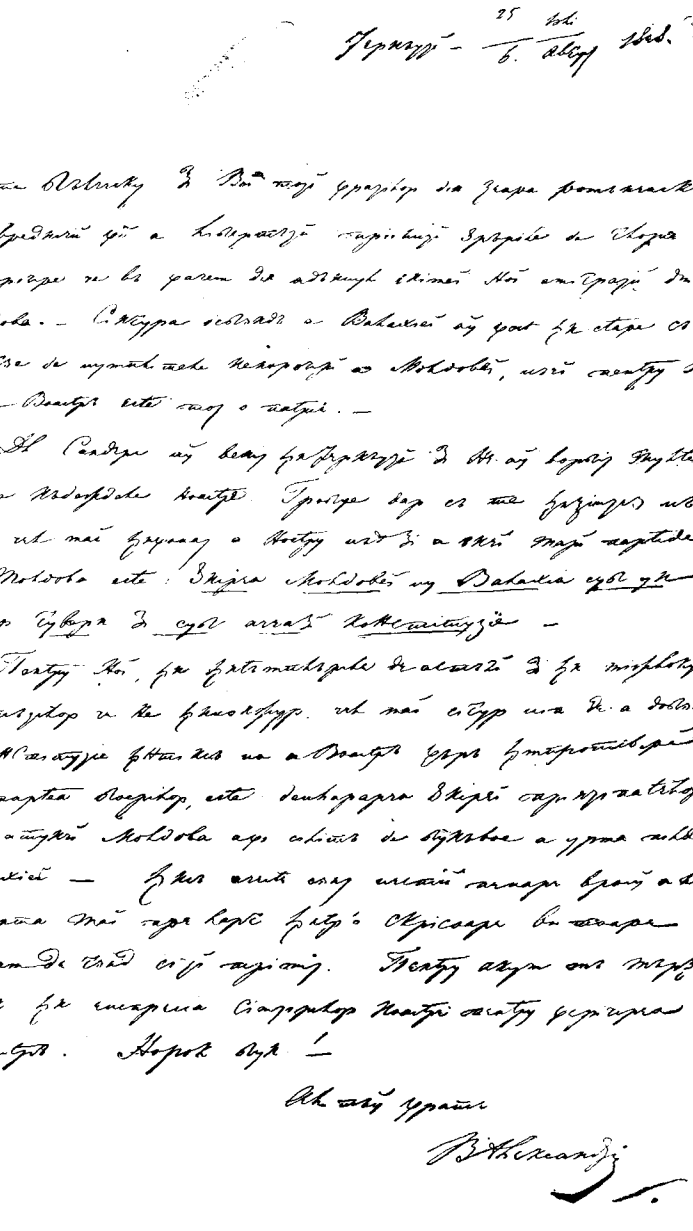

Facsimilul scrisorii lui Alecsandri.

©BCUCLUJ

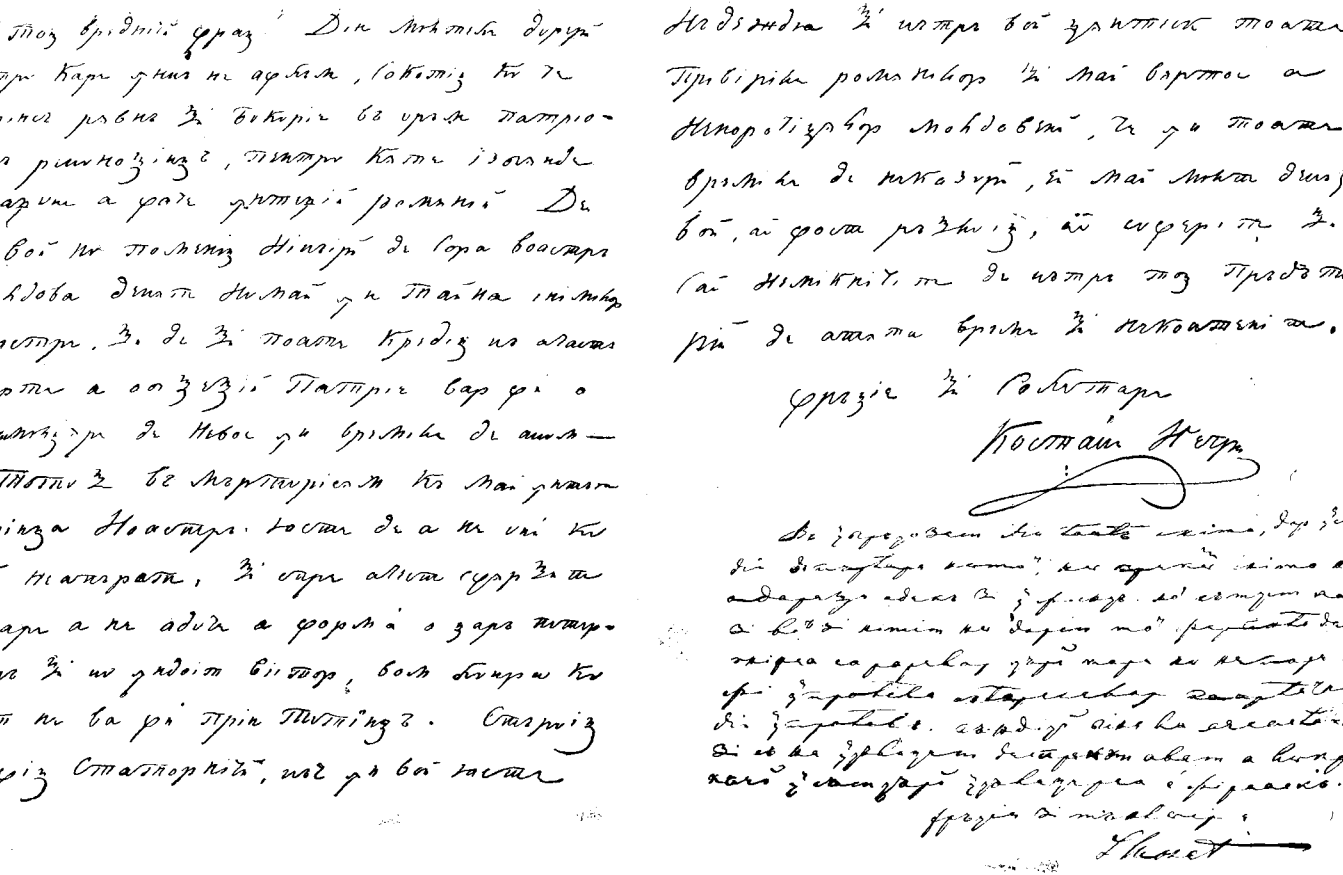

Facsimilul scrisorilor lui C. Negri şi L. Roset (?)

©BCUCLUJ

ne înconjur, cel mai sigur chip de a dobîndi o constituție întinsă ca a Voastră fără împrotivire din partea boerilor, este: declararea Unirei prințipatelor; căci atunci Moldova ati silită de bunăvoe a urma pildei Valahiei. Insă aceste sînt chestii pecare vroiu a le trata mai pre larg într'o scrisoare viitoare ce am de gînd săți trimit. Pentru acum mă mărginesc în ecspresia sîmțirilor noastre pentru fericirea Voastră. Noroc bun!

Al tău frate

(ss) *V. Alecsandri*

(Pe margine) *Trimit frățești îmbrățișeri lui Roseti, Goleștilor și tuturor fraților în libertate și în romănie!*

Voi toț vrednici frați! Din multele dureri întru care încă ne aflăm. socotiț cu ce aprinsă rîvnă și bucurie vă urăm patriotică recunoștință pentru cîte isbînde ați agiuns a face int[r]egii romînii. De și voi nu pomeniț nicăiri de Sora voastră Moldova decît numai în taina inimilor Voastre, și de și poate crediț că această parte a obștești patrie var fi o înmulțire de nevoe în vremile de acum, totuș vă mărturisîm că mai întăia dorința noastră iaste de a ne uni cu voi neapărat; și spre acest sfîrșit ce are a ne aduce a forma o țară puternică și cu îndoit viitor, vom lucra cu cât ne va fi prin putință. Stăruiț și fiț statornici, căci în voi iaste nădejdia și către voi țîntesc toate privirile romînilor și mai vîrtos a nenorociților moldoveni, ce în toate vremile de necazuri, ei mai mult decăt voi, au fost răsluiț, au suferit și sau nemicnicit de către toț prădătorii de atăta vreme și necontenit.

Frăție și salutare

(ss) *Costache Negri*

Vă înbrățoșem din toată inima, dar însă din depărtare numai, nu precum inima noastră o dorește adecă și în ființă. Noi sămțim ca și voi și nimic nu dorim mai ferbinte decăt unirea sororelor țări care nu ne pare a fi înprotiva intereselor poartei ce din înprotivă. Gândiți bine la această cvestie și să ne înțălegem despre cum avem a lucra căci în sămțări înțălegerea e firească.

Frăție și mântuire

(ss) *L. Roset* (?)

©BCUCLUJ

AVENTURĂ

Nu, nu sunt frumos, o știu bine. Dar nu-mi pare că aș fi mai urît decât amicul meu Puiu. Căci pe lângă că e mic, mai e și slab de-i poți număra oasele. Bărbia și nasul îi sunt ascuțite. E drept că poartă totdeauna guler tare, haine de stofă englezească și pantofi asortați.

Dar asemenea lucruri de suprafață, pot face pe cineva mai plăcut? Eu cred că nu și totuș se pare că da. Fiindcă, fără îndoială, Puiu are trecere în societate. E desmerdat de cucoane, adorat de dudui.

Il vezi grăbit.

— Unde mergi?

— A, tu erai? Am o întâlnire și am întârziat.

— O femeie, hai?

— De, ele nu-mi dau pace.

Mă uit în urma lui cu admirație sinceră, surîde mulțumit.

Puiu acesta e un om fericit. Ce n'aș da eu ca o femeie să se uite la mine, să mă aleagă dintre ceilalți, să-mi dea o întâlnire? Nu mă gândesc la nimic rău. Aș vrea o întâlnire lângă catedrală, în plin centru, în fața statuei lui Matia. Ar putea fi Diminică. Muzică militară, perechi, perechi . . .

Și totuș, ce naiba, s'ar putea gândi cineva și la mine! Nu's atât de urît, dacă e vorba. E adevărat că sunt gras și acum în urmă am început să mă rotunjesc binișor, dintr'un an, în altul, dar nu sunt încă prea gras. Fața mea e rotundă, nasul potrivit, ochii potriviți, gura potrivită. Acest „potrivit", poate nu e plăcut? Dar dacă n'ar fi așa? Dacă fața, în loc de a fi rotundă, ar fi pentagonală? Dacă nasul ar fi mic, ori prea mare, ascuțit, coroiat, umflat? Gura strâmbă, ori largă ca a puilor de vrabie, ochii sașii, gâtul subțire? . . . Nimic din toate acestea, mulțumescu-Ți Ție, Doamne, pentru marea bunătate că m'ai făcut . . . potrivit. Poate aveți impresia că tiparul acesta e comun? Se poate, dar el e prototipul tiparului omenesc.

Minte potrivită, inteligență potrivită, sentimente stăpânite, te opresc de a deveni geniu, dar te asigură că ai să înaintezi în viață nor-

©BCUCLUJ

mal, făcând poate un pas mai mult, peste linia unde au terminat părinții.

N'am fost niciodată sentimental, nici chiar în prima tinerețe. Câțiva ani în șir, până am fost la școală, în fiecare zi căutam, peste drumul dela noi, pe cucoana picherului. Era o brunetă, cu ochi de madonă, pe care mă mulțumeam să o privesc de departe. Intr'o zi a fugit cu un șofeur. N'am plâns după ea, am regretat numai că nu și-a ales partenerul mai bine.

O, știu, ce va spune cutare domn:

— Amice, ești o mediocritate. Natura te-a croit rău, când a luat măsura mijlocie, pentru toate ale tale. Nu ești interesant, nu vei produce niciodată nimic. Ești sortit unei vieți fără rost, ca un trandafir de parafină.

Mă gândeam la toate acestea, în seara aceea de vară târzie și eram gata să răspund tuturor:

— Stimabililor greșiți, nu mă cunoașteți. Eu simt ce e în mine, eu știu ce pot face...

Soarele apusese, grădinile din fața caselor, florile, caldarâmul stropit, trecătorii și trecătoarele,... formau un peisaj estompat și umbrele începeau să se îngroașe.

— Dacă o trecătoare de aceasta m'ar lua de mână și m'ar duce cu ea, oare nu s'ar schimba într'o singură clipă, întreaga mea viață?

Căci e sigur că nu m'aș opune. Aș merge cu ea oriunde, oricând, căci simt în mine un dor irezistibil pentru noutate, pentru aventură.

Ajunsesem în capul pieții. De regulă aci mă opriam, dar în seara aceea, parcă un demon mă împingea:

— Mai fă câțiva pași...

In sinea mea, omul cuminte, protesta.

— Nu vezi câtă lume e aci? Și praf și miros de grătar? Mirosul acesta nu-ți face bine, nu-ți face deloc bine. Vino înapoi. Acasă te așteaptă Doamna Zoe, proprietăreasa, cu masa. Apoi ai de făcut tabloul nașterilor din județ pe ultima lună, în raport cu metrii cubi de aer din locuința părinților. (Am uitat să vă spun că lucrez la serviciul statistic al Prefecturii).

— Numai câțiva pași fă, nu vezi câtă lume e aci. La „Mexico", se aude muzică...

Trecui deci peste hotar și abia făcui câțiva pași, că din mulțime cineva mă prinse de mână. Nu credeți în telepatie? Eu cred.

— Dta aci?

— Da, aci.

Inima îmi bătea puternic.

— De mult nu te-am văzut...

©BCUCLUJ

— Da, foarte demult...

(Cât regretam. In adevăr, nu o văzusem demult. Cine știe, dacă aș fi văzut-o înainte cu câțiva ani, ne-am fi prins mâinile și poate am fi rămas așa...).

Fericirea îmi venise până în gât, unde se făcu nod. Regretam nespus de mult că nu o văzusem. Poate ea mi-ar fi putut schimba viața. Azi aș fi alt om, omul pe care-l simt în interiorul meu.

— Nu vii să mergem? Aci ne calcă mulțimea...

— O, da, mergem. E multă lume aci.

Fata de lângă mine, îmi era cunoștință veche. O văzusem crescând. Eram vecini, când locuisem pe Grigorescu. Ne vedeam aproape fiecare dimineață. Eu mergeam la birou, ea la școală. Acum crescuse fată mare.

Mă uitai bine la ea.

Era cam palidă și avea ceva rigid în atitudine. Pe deasupra era îmbrăcată curios, în niște haine cu croială mai mult bărbătească. Ii mai trebuia în mână o cravașe.

Asta nu-mi plăcea, dar ce importanță aveau amănuntele acestea? Era lângă mine și de abia atunci îmi dădeam seama că mă mai gândisem, din când, în când, la ea.

Ieșirăm din piață în grabă și o luarăm în jos, pe Dorobanților. Era așa de neașteptată întâlnirea și atât de minunat tot ce făceam, încât simții că puțin îmi lipsește ca să fiu om fericit.

— Ce mai faci?

(De abia acum isbutisem să încep conversația...).

Fata se uită la mine trist.

— Rău destul.

Tăceam.

— Să fie vreo dragoste la mijloc. Nenorocită, ea?... Și e atât de tânără!

Pe neașteptate ajunserăm în fața porții mele. N'am altceva de lucru:

— Nu vrei să vii la noi? Te rog nu protesta. Inspre grădină este un mic chiosc. Imprejur sunt trandafiri înfloriți. E frumos acum. Dar desigur, numai dacă vrei, dacă nu te supără.

Fata se codea. Se uită în sus și în jos...

Angajatul Primăriei aprindea lămpile cu gaz.

Intrarăm.

Chioscul era într'un colț al curții; sub un nuc bătrân. Luarăm loc în niște fotolii împletite, față în față. Intre noi era masa acoperită cu o față pe care, în tinerețe, Doamna Zoe, o cususe cu flori de toate

©BCUCLUJ

culorile. Scrumiera de ceramică era plină de mucuri de țigaretă. Aprinsei și eu una...

Ar fi prea lung să vă mai scriu aci, tot ce am vorbit. Mititica era încântată de chiosc, de grădină, de flori...

— Când plec, îmi dai câțiva trandafiri, — nu-i așa?

— Din toată inima. Ți-i dau toți, dacă-ți plac. Aci și așa se usucă.

Ce să spun? Poate răcoarea nopții, poate grădina, sau melancolia pe care o simt totdeauna când întunericul luptă cu lumina, mă îndepărtară.

De câteori nu dorisem, în acelaș loc, să am pe cineva aproape! Acum când o fată tânără era aci, mă simțiam departe de ea. Eram obosit, aș fi vrut să fiu singur, să pot asculta greerii. Poate că era și o presimțire, că un pericol se apropie.

In casă se aprinseră luminile, proprietăreasa era gata cu masa. Chioscul se lumină. Afară treceau căruțe cari scârțâiau amarnic. Erau vânzători de poame sau de apă minerală, cari toată noaptea trec din sat în sat, în carele lor cu coviltire înalte.

— Afară de oraș, sunt drumuri albe, cari scânteie la lumina lunii.

— Ce zici?

Mă întrebase Mititica.

— Nu am zis nimic.

Mă gândeam că de mult timp voiam să plec odată departe, afară de oraș. Să poposesc la marginea drumului, sub un arine ciung și liniștit să privesc cerul lui Dumnezeu. In satul meu știu case pe dinaintea cărora curg râuri de munte, aducând cu ele o răcoare de sus. Mă vedeam mic, desculț, tuns mărunt, în cămășuța albă, legată cu o cureluțe de piele.

— Dta adormi, zise Mititica supărată.

— Nu, nu dorm. Nu pot dormi nici noaptea. Până dorm alții, eu mă gândesc la necazurile mele și ale tuturor.

Inoptase.

Și atunci, s'a întâmplat ceva, ce nu voiu uita niciodată.

De lângă trunchiul unui arbore, s'a desprins o figură, care venia spre noi.

Era cineva înalt, mai mult subțire. Un bărbat... In fața chioscului văzui că are fața osoasă și că e supărat.

— Unde naiba voiu fi văzut încă silueta aceasta?

Eram sigur că-l văzusem undeva. Omul se oprise. Din cauza pragului, picioarele nu i se vedeau. Își ridică însă mâna în sus și se sprijini de stâlpul ușii. Era înalt, foarte înalt.

— Bună seara.

©BCUCLUJ

Avea o voce de bas profund.

— Unde mai auzisem eu vocea aceasta? Sigur o auzisem și nu demult.

Să spun drept, începuse a-mi fi teamă. Omul apăruse misterios și se purta ciudat. Mititica în prima clipă parcă se înfundase și mai tare în fotoliu, apoi sări în picioare și strigă:

Max!

Omul o privi de sus, înghețând-o pe loc, apoi cu aceeaș voce, care suna ca un clopot, spuse:

— Frumos.

Cuvântul venia de departe. Eu mă adunai la rândul meu, în fotoliu. Aș fi dat mult să fiu la poarta noastră acasă, pe banca de piatră, privind cum vine și merge, râul. Să văd pe tata apropiindu-se și mângâindu-mă pe păr.

— Tu ești aci? De ce nu te joci cu ceilalți copii?

Dar nu. Vremea aceea era departe. Eram în grădină, în chiosc. Noaptea se îngroșase și omul acela mă privia îngrozitor.

De unde îl cunoșteam? Vocea aceea profundă... Nu-i oare Don Basilio, pe care l-am ascultat la Operă, din balcon, la închiderea stagiunii?

Are aceeaș statură, aceleași mișcări. Vocea e a lui sigur. Nu sunt în oraș doi oameni cu asemenea glas.

Și acum, îmi aduceam aminte că un vecin mi-a povestit odată, că Mititica devenise cântăreață.

In ușa casei apăru Doamna Zoe și mă chemă:

— Domnule Paulică, se răcește mâncarea.

Mă ridicai greu. Max se trase un pas înapoi, apoi făcu un gest autoritar.

— Poftim acasă, vom mai vedea noi.

Mititica, plângând, cu nasul în batistă, porni.

Avui o clipă gândul să merg cu ei. Să-i explic, să-i cer socoteala că terorizează o biată femee nevinovată, dar înainte de a lua o hotărîre, erau departe.

— Vom mai vedea noi.

N'am mai văzut nimic, nici nu i-am mai văzut de atunci, fiindcă de un an nu mai ies nicăiri. Drumul până la birou, e destulă mișcare și dacă mai am nevoie, am grădina și curtea. Până la urmă poate să mă însor cu Zoe. Are un singur defect: și-a vopsit părul, care începuse a avea prea multe fire albe, într'un negru ca tăciunele. Dar, săraca, se amăgește și ea că tinerețea n'a trecut. Are un băiat mare, e adevărat, dar e un copil cumsecade, care din când în când îmi cere

©BCUCLUJ

câte-o ţigare şi-mi spune aşa de frumos „nene Paulică", de mă înduioşez şi regret că n'am niciun copil. Intâmplarea de atunci n'a avut nici o urmare. De multe ori, stând în chiosc, în locul unde am fost atunci, mă întreb:

— Oare s'au întâmplat toate cu adevărat, sau numai în seara aceea de vară, mi-am dat frâu liber închipuirii ? . . .

O. F. POPA

PEISAJ MOŢESC

Ceru 'ntreg s'a cătrănit şi munţii s'au posomorît,
Pădurea se jeleşte să-i treacă de urât.
Păraiele plâng mijind pe subt bolovani
Şi moţii-şi tragănă pe drumuri jilave necazul din ani în ani.
Popa din Albac şi-a uitat desaga în curtea unui holoangăr unde a mas
Să slujească pentru nevasta acestuia un parastas.
Muierile culeg znopi de lacrimi în colţuri de năframă,
Pentru fata holoangărului ce-i de pe-acum orfană.
Gornícul Partenie, palid şi sleit,
De gânduri lângă cădelniţă-a'nlemnit.
Cetinile nu mai cântă pe strâmtele poteci,
De mult haiducii şi-au strunit săbiile'n teci.
Numai lelea Vârvoară suspină din splină,
Că n'are'n casă-o coaje şi n'are să-şi taie, pe iarnă, un purcel de slănină.
Măriuca se tânguie şi blastămă'n sudalme,
Că lui Pătru i-a perit vlaga din palme.
Lelea Savetă, mai cuminte, roagă Precestea
Să scoată pruncului ce-i pleacă'n străini o altă şi mai norocoasă stea.

V. COPILU-CHEATRA

©BCUCLUJ

DIN CHARLES BAUDELAIRE.

OCHII BERTHEI

Puteţi dispreţui privirile celebre,
Voi, ochi frumoşi ai mândrei, prin cari se cerne lin
Un nu ştiu ce şi dulce şi bun, de Noapte plin!
Voi, ochi frumoşi, păstraţi-mi vrăjitele tenebre!

Mari ochi ai mândrei mele, iubite labirinte,
V'asemănaţi cu peşteri în taină de minuni,
In cari, sub teanc de umbre ce molcum se depun,
Comoară nevăzută nedesluşit s'aprinde!

Adânc e ochiul mândrei, întunecat şi vast,
Ca tine, Noapte largă, şi lucitor ca tine!
Iubirea şi Credinţa îi dau lumini senine,
Ce scânteie pe fundu-i, voluptuos şi cast.

RĂSCUMPĂRAREA

Spre-a căpăta răscumpărare
Doar două mirişti omul are,
Pe amândouă să le are
Cu fierul minţii gânditoare.

Să dea bobocul cel mai mic,
Să lege spicul din nimic,
Ii trebui lacrime sărate
Pe ţarinele desfundate.

Le chiamă Arta şi Amorul.
— Spre a'mblânzi judecătorul,
Când pe-al dreptăţii strict cântar
Sosi-va ziua de hotar.

©BCUCLUJ

Vor trebui atunci hambare
Imbelşugate, flori aşa
De rare'n formă şi culoare
Că Ingerii părtaşi să-i stea.

DEPARTE MULT DE-AICI

Aici, coliba stă sfinţită
In care fata mult gătită,
Mereu la loc şi liniştită,

Cu mâna, sânului, dând vânt,
Cu cotul ei în perini stând,
Ascultă apele plângând.

A Doroteii e cămara
— Şi val şi vânt i-au legănat
Departe cântecul cu seara,
Ca să-i alinte răsfăţarea.

Din cap la talpă, e frecat
Cu grije trupul ei, ca floarea
Cu nard şi ulei înmiresmat.
— Flori într'un colţ s'au scuturat.

GENUNEA

Pascal şi-avea abisul cu dânsul mişcător.
— Vâltoare, vai! e totul, — dorinţă, gest, visare,
Cuvânt! şi peste păru-mi stând drept, în clătinare,
Am resimţit adesea cum trece groaza'n sbor.

Sus, jos, şi pretutindeni, adâncuri, larga zare,
Tăcerea, nesfârşitul mă ţin în ghiara lor...
Şi Dumnezeu pe noapte-mi cu'n deget ştiutor
Schiţează lungi coşmaruri, mereu renăscătoare.

De somn m'alungă spaima ca de un puţ profund
Plin de nelămurite orori şi fără fund;
Văd numai veşnicie prin geamurile toate.

Şi duhul meu, de-apururi cu ameţeli luptând,
Râvneşte-a nefiinţei insensibilitate.
— Din Numere şi Forme, nu pot ieşi nici când!

©BCUCLUJ

PLÂNGERILE UNUI ICAR

Amanţii târfelor îmi sunt
Voioşi, sătui şi fericiţi;
Dar umerii îmi stau zdrobiţi
De când am strâns în braţe vânt.

De vină's stelele'n sclipiri
Ce'n fund de ceruri strălucesc,
Că ochii mei azi stinşi privesc,
In sori înalţi, doar amintiri.

In van, prin spaţiul vast am vrut
S'ajung sfârşit, s'ajung mijloc,
Sub nu ştiu care ochi de foc,
Simt aripa că mi-a căzut;

Şi ars de dorul cel mai sfânt,
Nu voiu cunoaşte cinstea mare
Să las un nume râpei care
Va fi eternul meu mormânt.

ION PILLAT

©BCUCLUJ

ACTUALITATEA LUI CARAGIALE

Cei mai temuți critici literari sunt timpul și viața, deaceea și elogiul lor este atât de prețios. Elogiul timpului este „nemurirea", elogiul vieții este actualitatea. Actualitatea unui clasic este forma cea mai atrăgătoare a nemuririi sale: opera lui nu numai „durează" și „rezistă" timpului, dar se găsește tot atât de vie și de proaspătă ca în momentul apariției. Actualitatea este a doua tinerețe.

Față de Caragiale, revizuirea valorii sub unghiul actualității este necesitată atât de caracterul literaturii sale de inspirație socială cât și de faptul că această chestiune, vehement agitată, s'a găsit la un moment dat, în centrul preocupărilor unor cunoscuți critici[1]).

Evident, astăzi, interesul nostru nu se mai distribue în mod egal asupra tuturor scrierilor lui Caragiale. Noi vom limita cercetarea noastră la acea parte a operii sale care are ca material societatea și ca emblemă artistică comicul. Nu vom aduce în discuție nuvela psihologică *(Făclia de Paști)*, drama *(Năpasta)*, povestirile simbolice *(Calul Dracului)*, care având o rezonanță serios omenească interesează ca valori pur estetice.

Deasemenea vom trece, fără părere de rău, peste *caricaturile* lui Caragiale. Furat de voluptatea râsului, Caragiale a diformat uneori realitatea peste măsură, a exagerat. Astfel Mița Baston care în disperarea ei de amantă părăsită se laudă cu... republica dela Ploești, astfel Rică Venturiano care, deși scuturat de frica de a fi ucis de jupân Dumitrache, „toarnă" totuși teorii liberale, nu sunt personagii comice, ci caricaturi vesele.

Restul operii însă nu este decât notație socială sub aspectul comicului, adevăratul resort al talentului lui Caragiale. Față de această parte a operei, dl Lovinescu a avut înainte de război o atitudine interesantă. Zicea dânsul: închegată din anumite forme sociale, fixând deci un anumit moment din evoluția noastră istorică, opera lui Ca-

---

[1]) Eugen Lovinescu, Șerban Cioculescu, N. Davidescu, Pompiliu Constantinescu, Oct. Șuluțiu, etc.

©BCUCLUJ

ragiale se va găsi demodată în momentele următoare când formele sociale vor fi altele. Atunci lectura lui Caragiale va necesita serioase cunoștințe istorice, iar scrierile lui vor pierde contactul cu marele public.

In principiu dl Lovinescu are dreptate și teza domniei sale poate avea în domeniul comediei de moravuri valoare de lege.

Literatura lui Caragiale însă face excepție dela această lege datorită organizării sale artistice desăvârșite și mai ales datorită unor împrejurări sociale particulare, locale, care îi acordă actualitatea.

Intr'adevăr, cultura apuseană a străbătut societatea noastră de sus în jos, cum era și firesc. In vremea lui Faca, a lui Costache Negruzzi și chiar a lui Alecsandri, conflictul dintre civilizația importată și deprinderile pământene era în clasa înaltă a boerilor, a moșierilor, a damelor și a „damicelelor." Muza dela Burdujeni, Gahița Rosmarinovici, Iorgu dela Sadagura sunt tipuri din „lumea bună". Trei-patru decenii mai târziu, Caragiale a surprins procesul civilizării noastre în pătura mijlocie: în mica burghezie, în mahala, la negustori, la funcționari. De data aceasta categoria socială era mai numeroasă, mai diferențiată; ridicolul lua proporții mai mari și aspecte mai felurite putând să alcătuiască în mic o lume întreagă: lumea lui Caragiale care, fixată de pana marelui artist, a căpătat individualitatea și independența vieții. De atunci și în mod firesc, ca o consecință logică, civilizația a coborît în pătura celor de jos, în țărănime. E greu de spus dacă și aici se va repeta întocmai fenomenul comic al mahalalei lui Caragiale. De netăgăduit însă că odată cu formele civilizației va pieri ceva din ce a fost, se vor simți alte trebuinți, alte atitudini, altă ținută sufletească și de bună seamă amestecul acela nelimpezit, spoiala care în chip necesar precede asimilarea deplină, se va produce și în pătura țărănească. Astfel lumea lui Caragiale, cu tot convoiul ei de atribute comice, se coboară numai cu o treaptă mai jos, dar rămâne actuală. Este piatra unghiulară a chestiunii.

Pe de altă parte, în societatea noastră continuă să acționeze o tendință care întreține deasemenea aspecte caragialești: urbanizarea. In secolul al XIX-lea au fost două procese paralele: modernizarea și urbanizarea. A fost o întrecere de a imita pe Apuseni, cu sau fără rost, bine sau rău, dar a mai fost și o îmbulzeală spre viața de oraș. Incă din 1849 Costache Negruzzi găsește un chiabur care nutrește planuri mari: pe băiatul său vrea să-l dea la școală la Iași ca să se facă avocat, iar pe fată, Anica, și mai și: să învețe la „pansion" dansul și chitara. Cu aceasta gândea să-i facă fericiți: „încai știu c'or duce o viață mai bună" închee neștiutorul răzeș. Răzeșul lui Negruzzi era și a rămas exponentul păturii țărănești a cărei dorință supremă

©BCUCLUJ

era să devină orășeni. De obicei însă contingentul rural care vine să îngroaşe numărul celor dela oraş, prezintă în scurt timp aceeaşi nepotrivire ridicolă de suflet vechi şi haină nouă care a atras observaţia satirică a lui Caragiale. Este o continuă împrospătare, o neobosită alimentare a mahalalei sufleteşti. Situată astfel între intelectualitate şi primitivism, lumea lui Caragiale se defineşte tot mai mult ca o treaptă, ca o zonă prin care fatal a trebuit şi trebue să treacă societatea noastră până la desăvârşita ei civilizare.

Mai mult: lumea lui Caragiale, închisă în cercul strâmt al interesului, muncită de un materialism mărunt în care simţi totuşi trepidaţia vieţii, este însăşi prefaţa lumii de azi, mai nefericită, mai patetică, dar la fel de mediocră sub raportul spiritualităţii. Şi chiar împrejurările „excepţionale" prin care trecem astăzi convinşi de noutatea lor pot fi regăsite uşor în opera lui Caragiale. In „Momente" sunt schiţe ca *Situaţiunea, 1 Aprilie,* în care e vorba de reducerile lefurilor, de concedierea funcţionarilor. Ceeace ne preocupă pe noi acum e deci vechi. Noi sunt numai cuvintele „şomaj", „curbă de sacrificiu" etc., starea de fapt, realitatea este aceeaşi. E cea mai autentică repetare a unei „atmosfere încărcate". Şi e firesc: istoria se repetă, iar în părţile ei rele se repetă uimitor de des.

Dacă actualitatea formelor sociale prinse în opera lui Caragiale a cerut o cercetare mai amănunţită, în ceeace priveşte moravurile politice, discuţia este de prisos. Regimul „curat constituţional" a lui Pristanda şi al conului Fănică, deşi aplicat de alte nume, a rămas o realitate care prea se repetă des — la fiecare alegere — pentru a nu se impune.

Deci prin burghezia de provenienţă rurală, prin noua orientare a păturii ţărăneşti, prin materialismul tot mai crunt al vieţii, printr'un întreg concurs de împrejurări, condiţiile sociale de care a depins opera marelui satiric au rămas aceleaşi sau mai bine zis s'au repetat. Astfel opera lui Caragiale se găseşte încă la meridianul actualităţii.

Cercetând actualitatea formelor sociale cuprinse în opera lui Caragiale, a „lumii lui Caragiale", nu am epuizat subiectul căci dacă materialul social nu s'a învechit, învechite pot fi procedeele de valorificare ale acestui material. Se impune deci să cercetăm durabilitatea artei lui Caragiale.

Caragiale a fost un scriitor original, dublat însă de un om al tradiţiei. Antinomia aceasta a personalităţii sale artistice s'a reflectat şi în opera sa unde îl vedem pe el, autorul comic prin excelenţă, depărtându-se spre serios, spre tragic şi uzând de formule ştiute, de procedee perimate ca în nuvela *Păcat.* Considerând însă opera sa sub raportul comicului, arta lui Caragiale este în spiritul timpului, iar el, ca

©BCUCLUJ

artist, e cel mai aproape de noi dintre toți scriitorii români clasici, consacrați.

Comicul lui Caragiale este un comic pur intelectual. Intreaga sa artă este produsul inteligenții sale artistice. Insuși genul pe care îl cultiva, satira socială, presupune o mare putere intelectuală.

Simptomatică este oroarea lui de sentimentalism. In *Grand Hotel Victoria română* se găsește o temă lirică tradițional duioasă: revederea locurilor copilăriei, dar acidul tare al comicului dizolvă orice pornire nostalgică. Caragiale și-a dat seama că emoția este cel mai mare dușman al râsului, de aceea a înlăturat cu grije orice atitudine sentimentală față de eroii săi.

Punctul inițial al comediilor sale (*Momentele* sunt și ele scene de comedie) era *observația.* Angrenajul intrigei, zig-zagurile acțiunii, totul, era jocul unei fantezii lucide și consecvente ca inteligență. Personagiile sale se mișcau cu viociunea și spontaneitatea vieții, dar Caragiale le observa cu zâmbetul pe buze: el nu putea să uite că totul e micul teatru al ficțiunii sale creatoare. De aci puritatea comicului său fără fluctuații spre serios datorite ingredientelor sentimentale, cum este de pildă comicul lui Molière. Invăluindu-și adesea eroii într'o atmosferă de patos, acesta le răpea ridicolul, le da seriozitatea vieții și piesa se cumpănea între comedie și dramă. Astfel sunt prea cunoscutele scene din *Avarul.* Alte piese ca *Les femmes savantes* merg spre un desnodământ trist, intră în ritmul dramei.

Dimpotrivă comicul lui Caragiale este un comic de dozaj intelectual iar construirea perfectă a pieselor sale dovedește o rară inteligență artistică vegheată de simț critic. Pentru a exemplifica „par la négative", să ne gândim că i s'a reproșat lui Caragiale lipsa unui om bun, a unui suflet ales care să răscumpere neomenia celorlalți. Acesta ar fi fost însă un procedeu copilăresc de idealizare lirică a personagiilor, procedeu incompatibil cu arta dramatică, întrebuințat de un Alecsandri care punând alături de personagii ridicole ființe simpatice, virtuoase, apărători ai tradiției și ai moralității, credea a fi creat un contrast semnificativ. De fapt nu făcea altceva decât să artificializeze arta, călcând dogma obiectivității căci prin gura acestor avocați ai bunului simț vorbea el, autorul. Deasemenea un virtuos, un moralist, ar fi fost nelalocul lui într'o lume de comedie, ar fi fost un neadaptat și neadaptarea este prin rigiditatea pe care o presupune un izvor nesecat de comic. Astfel este Alceste, „mizantropul" lui Molière, care deși corect, moral, este pur și simplu ridicol în mediul frivol de curtezane și interesați unde, desigur, nu rămâne decât silit de autor. Lipsa personagiilor cu suflet bun și nobil nu alcătuește deci o scădere — nici ar-

©BCUCLUJ

tistică nici morală —, ci din contră dovedeşte intuiţie etică şi simţ critic.

O analiză cât de sumară a artei lui Caragiale ne va arăta aceeaşi siguranţă şi continuitate, semn al disciplinei mintale. Arta lui Caragiale este *pitorească* şi acest caracter s'a accentuat din ce în ce. Caragiale avea *viziunea puternică a tipurilor şi a situaţiilor*. Exemplul tipic este scena dintre Tipătescu şi Pristanda în care acesta raportează asupra întrunirii politice dela Caţavencu: camera cu fereastra deschisă pe unde ieşea fumul de tutun „ca la vapor", ulucile înalte de unde, căţărat, Pristanda privea „ca la teatru" şi însfârşit popa care aruncă chibritul aprins pe fereastră . . . iată mulţime de amănunte vizuale deosebit de sugestive.

Pornind dela această viziune, Caragiale îşi aruncă personagiile în jocul vieţii, în sbuciumul existenţei pe care el îl vedea viu, animat. Dinamismul acţiunii — dogmă estetică pentru autor — se oglindeşte în dialogul viu, eliptic.

In mâna lui Caragiale dialogul nu este însă numai o mină bogată de efecte comice, ci mai ales mijlocul de a caracteriza personagiile. Intr'adevăr, acesta era scopul final al artei lui Caragiale: *reliefarea unor tipuri comice reprezentative*. Arta dramatică şi mai ales comedia nu trebue să fie copia vieţii, ci esenţa ei, nu reproducere, ci suprapunere de realităţi. Pentru aceasta era necesară selecţionarea notelor sufleteşti ale personagiilor, reducerea lor la un fond reprezentativ pe care vorbele şi gesturile să ni-l desvălue pe deantregul. Aici e forţa lui Caragiale: o singură vorbă e firma unui suflet iar într'o formulă prinde o psihologie. „Ai puţintică răbdare" şi iată-l pe Trahanache, om cu greutate, onorabil, stimabil dar în acelaşi timp un naiv, un întârziat. In totul un om făcut pentru a fi înşelat. Caragiale s'a întrecut pe sine când a chemat la viaţă pe conul Leonida, cea mai strălucită sinteză a pensionarilor români.

Teatrul fiind mai ales viaţă sintetică şi dinamică, comediile lui Caragiale vor avea întotdeauna, nu numai acum, o valoare scenică incontestabilă. Caragiale rămâne un virtuoz al tehnicei teatrale.

Nu este lipsit de interes să constatăm că, sub raportul stilului şi expresiei, găsim la Caragiale acea scrupulozitate împinsă până la exces, controlul riguros şi veşnica nemulţumire specifică marilor inteligenţe îndrăgostite de perfecţia formală. Caragiale nu era mulţumit niciodată cu prima notaţie a viziunii sale artistice. Modifica, ştergea mai ales, stiliza. Scrisul lui nu reprezintă poate nici jumătate din ceeace îşi imagina sau povestea.

Prin intelectualismul artei sale Caragiale este mult mai puţin supus timpului decât oricare alt scriitor român clasic. Chiar dacă ne re-

©BCUCLUJ

ferim la Eminescu putem recunoaște că emotivitatea, substanța lirică a poeziei sale are un interes universal și unic, totuși mijloacele de expresie ale sensibilității, imagismul său romantic, este departe de tendința poeților contimporani de intelectualizare a emoției. Din potrivă, arta lui Caragiale ar putea fi *depășită* dar nu *părăsită*, ea ținând de „însuși intelectul", același oricând și oriunde.

PAUL AL. GEORGESCU

©BCUCLUJ

CUVÂNT CĂTRE CARTEA MEA

Cântec de mine trăit,
Cântec ușor cumpănit,
Tremurare de lut și eter,
Liniști coborîte din cer.

Cântec cu albe vesminte,
Bolnav de aduceri-aminte,
Ardere 'n suflet, uimire
Din pologi cu rod de gândire.

Cântec cu luceferi în steme,
Cu îngeri în pășuni de poeme.
Rămâneri din visuri de daltă,
Singurătate înaltă.

Carte din file de noapte
Să vorbești la oameni în șoapte.
Să-ți fie veciile dese
Și odihnele cununi de mirese.

Să-ți fie blestemele snopi
De tăceri adormite sub plopi.
Și mâna tulpină de floare
Și gura un hohot de soare.

În ochii cititoarelor dulci
Iubirea din slove s'o culci.
Carte nestemată, durută,
Să umbli prin lume tăcută. . .

©BCUCLUJ

PLECARE ÎN STELE

Plecarea ta din luminişul sufletului meu
Îmi leagă anii cu fire de tristeţi de umbrele lui Dumnezeu.
Îmi şade 'n cuget şi'n privire ca un seceriş de flori,
Îmi lasă 'n inimă nelinişti de vecii culcate pe viori.

Aievea, lângă mine, când zâmbeşti cu apele din şes,
Te simt pe dor căldură şi rodire de pământ ales.
Văd chipul tău cum îngenunche între crini în rugăciune.
Văd sufletul cum creşte alb de nopţi în ochii mei păşune.

Acòlo, în gândite spaţii îngereşti ce înconjoară
Cu bucurii cântate 'n slove de duminici gura ta stelară,
Voiu mai afla odihnă de altar şi voiu puteà uità
Că pe dureri nu vor mai plânge veacuri ce răsar în urma ta?..

O vino înapoi, să ne mai dùcem în melòdii greul din blesteme'
Uşor, să ne trezim din nou ca o plutire de zefir în vreme,
Pe ţărm înalt, purtând în umeri zodii învechite, primăveri,
Şi 'n suflet ţarini peste care cresc mereu adânci tăceri.

Aicea jos, ne va rămâne plopul în podoabe de cuvinte;
Va clătina din creştet în poem şi-şi va aduce-aminte.
În jurul lui de vrăji vor găsì tămăduiri trecute plângeri
Şi vor cânta în cor viaţa noastră cetele de îngeri...

CUVÂNT CATRE MIREASĂ

Mireasă din slove, tulpină
Crescută 'n fulguiri de lumină.
Verandă cu duh şi pândire
Pe duminci culcate 'n gândire.

Mireasmă de tăceri împletite
În cunună de cuvinte şoptite.
Înoptare de cântec în vreme,
Legănare de jertfe 'n poeme.

©BCUCLUJ

În podoabe de nădejdi, înțeles
În lanuri de odihnă, cules.
Logodnă de zări și morminte,
Adormire de lacrimi în minte.

Viața de-aici, îmi vorbește
Prin ierburi de șes, îngerește.
Pădurea se apleacă din cetini
În laude și gânduri de prietini.

Viață din juru-mi, boltire
De templu pe adânc de rodire.
Viață de stele 'n argilă,
Întoarcere în pulbere, milă.

Trec vulturii pe culmi de humor.
Înălțimile, umbrele mor.
În descreșteri doborîte din aștri —
Viață cu ochii albaștri.

Iubire cu amfore pline
În priviri de icoane creștine,
Să te legene vecia mereu,
Locuiești toată în sufletul meu...

D. HINOVEANU

©BCUCLUJ

PACE

Cum cobori Hula, în dreptul țintirimului vechi, pe pripor stă împlântată ca un par în vie, între câțiva pruni și un frăgar, casa diacului cel bătrân. Aci s'au plămădit în sbruși de pământ galben și sec nu mai puțin decât patrusprezece vlăstare ale diacului Toader Popa.

Dumitru și Nicolae erau duși pe front, și puși să lupte în Galiția, împotriva fraților lor, de peste munți. Ei au fost stâlpii căsii. Toader Popa era bătrân acum și neputincios, iar ceilalți doisprezece copii în frunte cu Nonea erau toți sub 15 ani.

In Augustul acelei veri, soarele infierbântat parcă mai mult ca ori când dogorea cu raze de foc înmuiate în sânge.

La marginea grădinii diacului începea grădina popii Mohor Gheorghe. Dela unul la altul nu era mai departe ca de o vorbă răspicată.

Peste șanțul ce despărțea grădinile trecea o cărare de un om, bătucită ca o arie după îmblăcii, pe marginea căreia bozii, brusturii și urzicile erau cât Nonea de mari.

Carul diacului a rămas cu piedeca pusă, pe aria piezișă având încărcate în spinarea lui uscată patru rânduri de snopi arămii de grâu. După ce au slobozit vacile pe sub pomii din grădină, Toader și cu Nonea s'au așezat amândoi ca doi bătrâni la umbra frăgarului din colțul căsii unde lelea Firă le-a adus câte un călcâi de pită și un gălătuș de brânză, ca la niște cosași. Era și târziu. Hodina amiezii îi ajunsese încă pe dealul lui Neghina, măcar că din Fântânele au plecat cum s'a crepat de ziuă.

Căldura le topea vorba, la jumătate.

Poate că tocmai din cauza acestei nădușeli, de către Brana și-au arătat nasul sur câțiva nourași înspăimătați și ei de singurătatea Cerului întreg.

Când îi văzu diacul, parcă să mai fi avut numai o bucătură și n'ar mai fi putut-o înghiți.

— In car, Nonea! Fira, Sofia, cărați pae pe lângă stog să avem cu ce-l coperi cât mai fuga.

— Da nu vezi cât îi de senin tată, lasă-mă să mai îmbuc batăr de câteva ori.

©BCUCLUJ

— Sai, când îți spui! tu, nu știi încă nici acuma fecior holtei, că, atunci când se ridică norii dinspre Brana, nu trece un ceas și plouă? de când n'o mai fost ceriul ca acuma?

— Nu cred.

— Ii vedea tu îndată, da până atunci sus fuga în car și dă la vale snopii, nu vezi că și Domnul părinte își strânge lucrurile de pe afară?

Nonea se prinse de sul și sări de pe rudă drept în vârful carului, strigă apoi la Sofia să-i dee furca, deslegă sulul, îl lăsă lângă car jos, și începu să arunce snopii după rând pe stog, ferindu-se să nu-i isbească în spice.

Deodată i-se opriră ochii în ograda părintelui Mohor. Văzu cum preotul aduna niște lucruri de pe gard, iar Nițu, nepotul său care rămăsese corigent la gimnaziu sta întins alăturea, la umbră, și se făcea că citește într'o carte cu pareții cărămizii.

— Doamne cât de bine i-e lui Nițu și nu vrea să învețe; cum aș învăța eu să am rând — își zise numai pentru sine și apoi se mohorî la față, și vorba i se împietri pe limbă.

— Dă-i zor, Nonea — nu vezi cum se sue norii pe cer, dă-i mai repede, ce, iar te-ai umflat, iar vezi cartea și-ți vine de școală? Ei Doamne, că n'a mai veni vremea să meargă odată leneșu ăla de acasă.

Nonea nu răspunse, își mușcă buzele, își șterse sudoarea de pe frunte și indoi numărul snopilor din car, pe stog.

Părintele Mohor care auzi vorbele diacului, își roti ochii prin ogradă să vadă dacă nu i-a mai rămas ceva pe afară, apoi după ce aruncă o uitătură urâtă spre Nițu, o luă pe cărare spre casa diacului.

— Bun lucru Toadere —

— Bun părinte Mohor, da vine oare de grabă?.

— Ce să vie?.

— Ploaia —

Părintele Mohor se întoarse spre Brana, își puse mâna streașină la ochi și apoi fără să se mai întoarcă spre diacu zise:

— Cred că nu-i trebue mai mult ca o fugă deaci până în deal la Neghina, și îi aci.

— Auzi Nonea, mai ai snopi?.

Nonea nu scoase nici o vorbă, dar cum nu mai avea numai pe dricul carului decât câțiva snopi îi svârli pe nerăsuflate, unul într'altul în vârful stogului.

— Știi ce m'am gândit bade Toadere?.

— Nu știu părinte, numai dacă mi-i spune.

— Când o veni vremea școlilor să mi-l dai pe Nonea să-l duc cu mine la oraș și să-l las la gimnaziu.

©BCUCLUJ

— Du-te, du-te părinte și nu-i mai băga în cap și dumneata lucrurile acestea, că am eu cu el destul vârtej, decâte ori îl vede pe nepotul dumitale cum zace la umbră cu cartea lângă el; dumneata nu vezi că numai el ce mă mai poate ajuta din toată casa, că eu slugă nu-s în stare să-mi bag, și de lucru îs harnic, numai de musai.

— Diece, știi ce, eu și așa dacă m'am popit fără preuteasă n'am pe nime; în blăstămatu' ăsta de nepotu-meu nu-mi pot pune nădejdea, și m'am gândit că Nonea, cum îi copil cuminte și ascultător aș putea face ceva din el, și vezi, nici nu știi cum ne poate ajuta odată pe amândoi.

— Hei părinte Mohor, da mult îi până atunci, iar eu vezi cum stau. Mai ales amu. Am numa câteva postăți de pământ, ne coace și seceta și ne uscă tot ce avem, că doar bine știi de când nu ne-a mai răcorit un picur de ploaie. Asta încă îi numai de cheltuială, d'apoi mâna de lucru! Că cine mă ajută pe mine neputincios cum sânt, și cu atâtea guri bune numa de mâncare?

Cum printre vorbe se treziră cu stogul acoperit, traseră carul în șopru și adunară ce mai era prin ogradă căci noruașii surii deasupra Branei se făcuseră cât niște munți negrii deasupra casei lor.

Părintele Mohor umbla cu mâinile la spate după ei ori unde se învârteau, prin ogradă.

Un gând bun îl rodea alăturea cu toate necazurile.

— Ascultă, bade Toadere, eu îți dau un iugăr de grâu și unul de cucuruz, lucrat și semănat gata ca să-ți poți băga slugă în locul lui Nonea, ce zici?

— Vai de mine părinte, da cum poți face una ca asta, că nu-i vernic prăpăditu ăsta de copil câtă grijă ai dumneata de el.

— Așa m'am gândit și așa fac, ai auzit Nonea, cum vine toamna cum te duc la Turda la gimnaziu.

Nonea plângea, fără să știe de ce.

— Da și la Turda este școală, eu am crezut că numai în Blaj?

Părintele Mohor râse, iar diacul numai se simți a râde, ferindu-se chiar și așa, de ochi lui Nonea.

Un tunet despică cerul în două și stropi mari se aruncau pieziș ca albinele la om rău, în peretele casei, din spre Brana.

Pământul începu să soarbă apa în clocote parcă, de înfierbântat ce era.

Toader diacul își sterse cu mâneca stângă fruntea asudată, și cu dreapta își făcu o cruce înceată.

— Dă-o Doamne curată.

VASILE RUSU

©BCUCLUJ

INTERIOR

Atârn îndoieli de sufletu-mi: lacăt
Cu cheia pierdută pe funduri de mare.
Sorb vinul nădejdii, calc vieața în treacăt,
Și strâng în adâncu-mi otrăvuri amare.

Dorm îndoielile 'n mine, ca 'n lacuri
Mocirla cleioasă și trestia frântă.
Și-mi pare c'aștept o minune, de veacuri,
Cu glas aurit ca de pasăre sfântă.

Durerea mă 'nchide 'n palate de vis
Să cresc la iluzii și gânduri, stingher.
Mă tem de ce soarta în sânge mi-a scris
Cum mă tem de mulțimea de stele din cer.

Nostalgic mă 'mbată trăiri rari și mari,
Căințele-mi fac răspântii în drum,
Dorințele-mi joc ca'n frâu armăsari,
In mine mocnesc ca jarul în scrum.

Pe culmi de Trecut mă opresc să ascult
Cum cresc amintiri din povești ce-au apus:
Icoane răsar, . . . icoane se șterg . . . E demult
De când un luceafăr din ceruri s'a smuls!

AUTOBIOGRAFIE

Din zariști de vieață mă adun
Pe căi de stele să vâslesc, — năier
Ce jinduiește lacrimă și cer, —
Și 'n patru vânturi jalea să mi-o spun.

©BCUCLUJ

Cu ochi de doruri pipăiu depărtări,
Și 'n glas de cerb tristețile-mi ascund.
In mine ca'n genuni, ades m'afund
S'ascult cum urcă pajuri peste zări.

Pe frunza tinereții mă destram
Ca un paing de soare 'n dimineți,
Că 'n sânge-mi înfloresc strămoși și vieți
Dintr'un trecut de taină și haram...

Mi-am rumegat tăcerile și anii
Cu jerbe de neliniști cununat;
De dorul morții mă lăsai furat
Când mi-am păscut pe țărm de vis, cârlanii..

La porți de cer am ciocănit mereu
Și pe copaci am plâns ca pe un umăr,
Ieșind sub stele noaptea să le număr,
(Voiam doar să vorbesc cu Dumnezeu!)

CÂNTEC DE IUBIRE ȘI DE MOARTE

Credeai că veșnic noi ne vom iubi,
Dar nu știai că Timpul ni-i dușman
Și 'n mai puțină vreme de un an
Floarea Iubirii ne-o va veșteji...

Noi, cei dintâi, de ea vom fi uitat, —
Cum uiți, oricât de scump ți-a fost, pe-un mort,
Cum uită marinaru 'n larg un port
Cu-atâția ochi care l-au fermecat!...

„Invață-te să uiți, ca să trăiești,
„Invață-te să plângi, să poți uita!"
— E scris în cartea dragostei așa,
Și-i una dintre legile-omenești.

Cuvinte mari ca: „Veșnic", „Niciodată",
„Cât Dunărea va curge și va fi,
„De m'ai urî, și totuși te-aș iubi!"
Am și uitat că le-am rostit odată!...

Cum Timpu-și râde de iubire, vezi?...
Își urcă Moartea liniștea în noi...
Curând îmbătrâni-vom amândoi...
— Că veșnic ai să mă iubești, mai crezi?...

©BCUCLUJ

PE CULMILE DISPERĂRII

Stupidă-i omeneasca mea ființă
In care toate slăbiciunile-și dau rând!
Mai binele! — e tragicul meu gând,
Și sunt un cuib de patimi, neputință.

Sunt seamăn animalului, și nu-s!
Putere n'am, nici colți, venin, nici ghiare,
Nici numărul de ani așa de mare,
Subt soare nu știu cine m'a adus!

Iar miezul de lumină ce-l posed
Izvor mi-e de nelinişti și dureri,
E mărginit, greoiu, fără puteri,
— Al fiarei, poate, e mai delicat.

Nătângul graiu îl am în plus de fiară, —
Cu care-mi spun la seamăn pășul meu, —
Incolo, ce-i o fiară? Ce sunt eu?
— Ea-i mai echilibrată, bunăoară!

Plutesc în taine, tainele în mine,
Nu știu nimic, ci totul bănuiesc,
Deaceea poate, — amar mă plictisesc
Tânjind după o lume de mai bine!

Așa, o taină simplă, neiertată,
Pe care niciodată n'o s'o știu:
„Când am pornit? Din ce origini viu?
„Pământu-mi este Dumnezeu sau tată?"

Dospescu-mă sub vreme ca o plantă,
Și mă întreb de ce sunt veșnici munții,
Imi număr anii după brazda frunții,
Mă cred o tragedie ambulantă!

I. MĂRGINEANU

©BCUCLUJ

TREI SCRISORI DELA GHEORGHE LAZĂR

Scrisorile lui Gheorghe Lazăr, pe care le publicăm aici, nu cuprind nici informații noui culturale, politice sau de altă natură, cari să le ridice la documente istorice și nici nu aruncă vreo lumină neprevăzută asupra personalității sale. Sunt doar niște scrisori mărunte către un copil de 6—7 ani, a cărui educator a fost pe când își făcea studiile de drept la Cluj. Sunt prețioase totuși, mai ales din două motive:

Intâi, pentrucă sunt printre foarte puținele lucruri de mâna lui care au străbătut până la noi. Cinci adrese, — trei către episcopul Moga în chestiunea conflictului său cu elevul Feketici și două către guvern, prezentând două manuscrise pentru cenzură[1]) — o Aritmetică, o Trigonometrie și un plan de hotărnicie sunt singurele manuscrise, manu propria, descoperite până acum. Scrisori n'aveam încă nici una. Lucrările asupra lui, cel puțin, nu reproduc și nici nu citează vreuna[2]).

Iar în al doilea rând, pentrucă adaugă ceva nou la biografia lui. Și iată ce anume:

Gh. Bogdan-Duică, în monografia sa[3]), urmărind studiile lui Lazăr, la p. 19 nota 2, ajunge să se întrebe unde ar fi putut locui și din ce a trăit Lazăr, copil de țăran, cei vreo 5—6 ani cât a stat la Cluj? Negăsindu-l printre bursieri presupune că plătea și face calcule, cât îl puteau costa, după prețurile de atunci, anii aceștia de studiu, fie că

---

1) Publicate de Dr. I. Lupaș, *Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr*, în An. Ac. Rom., Mem. Secț. Istorice, Seria II, Tom. XXXVII (1914—15). Toate manuscrisele și documentele în jurul lui Lazăr sunt strânse de G. Bogdan-Duică și G. Popa Lisseanu. *Viața și opera lui Gheorghe Lazăr*. Buc. 1924.

2) O singură scrisoare i s'a atribuit până acum. Cf. Emil Vîrtosu, *Tudor Vladimirescu, Glose, fapte și documente noui*, Buc. 1927, p. 135—37. E din timpul mișcării lui Tudor și poartă data de 28 Aprilie 1821. Dar aceasta n'are semnătură și îi lipsește și adresa, n'avem deci siguranța deplină că e de el scrisă.

3) G. Bogdan-Duică, *Gheorghe Lazăr*, în An. Ac. Rom., Mem. Secțiunii Literare, Seria III, Tom. I, Buc. 1924.

©BCUCLUJ

locuia în internat fie că sta în oraș. Scrisorile lui vin să ne comunice acum, că Lazăr a trăit câtăva vreme în casa contelui Francisc Gyulai, bucurându-se cu siguranță de întreținere gratuită și de un oarecare onorar în plus, cum se plăteau obișnuit educatorii în asemenea familii. Cazul lui Șincai și a altor setoși de carte, dar lipsiți de mijloace, din vremea aceea. Lazăr n'a stat mult, dupăcum vom vedea, la această familie. Faptul că a stat însă, îndreptățește deducția, că nici în anii ceilalți nu se va fi lăsat numai în sarcina părinților. Lazăr era de vreo 20 ani când a venit la Cluj și a fost tot timpul un elev eminent; era ușor să-și găsească, la strâmtoare, asemenea ocupații și e firesc să fi căutat să-și ușureze părinții de o sarcină care le întrecea, poate, puterile.

Scrisorile acestea trei se păstrează la Biblioteca Universității din Cluj, în arhiva Muzeului Ardelean[4]). Pe hârtia care le servește de copertă găsim scris, chiar de mâna elevului său, în ungurește: „Scrisorile educatorului meu Gheorghe Lazăr, care se pregătea pentru episcopia românească". Toate trei — dar mai ales cea dintâi — au un scris frumos, caligrafic, ordonat, precis. Aceeași caligrafie, pe care o regăsim, mai fină și mai nuanțată numai, în manuscrisele lui chirilice. Cuprinsul lor sunt mici complimente și atențiuni, menite să câștige inima unui copil, strecurate printre sfaturi și îndrumări, scurte lecții chiar, pentru micul elev, a cărui progrese le urmărește cu grije și mulțumire în suflet și din depărtare. Totul pe un ton familiar, intim, simțit. Se simte din cuvinte o reală dragoste între dascăl și elev. Lazăr se găsea pe drumul mare al vieții sale: cel de educator. Dar se mai poate citi printre rânduri și că Lazăr se simțise bine în casa acestei familii și între oamenii curții. In scrisori nu uită să-i salute pe fiecare în parte: pe contesă, pe domnișoare, surorile copilului, pe noul lui educator (Hofmeister) — pe care nici măcar nu-l cunoștea: era acum Döbrentey — pe domnul Nikreis, pe tânăra doamnă Schmalentzi, guvernanta copiilor . . .

Scrisorile acestea, desigur, n'au fost singurele. In prima — care nu e decât un răspuns la altă scrisoare — vedem că Lazăr îl roagă pe copil, să-i scrie cel puțin odată pe lună, cât timp va sta el la Viena, cu făgăduiala să-i răspundă totdeauna. Și la Viena a stat trei ani și ceva.

Elevul lui Lazăr e un personagiu bine cunoscut. E contele Ludovic Gyulai, care a trăit până la 1869 și s'a remarcat ca un prieten de-

[4]) Arhiva familiară *Gyulai-Kuun, Misive.* Ele au fost descoperite de dl L. Kelemen, arhivarul Muzeului, căruia îi datorăm și indicațiile asupra lui Ludovic Gyulai și familiei sale.

©BCUCLUJ

votat al cărții, cu multiple preocupări culturale, literare și politice, ca un prețuitor de documente și relicvii istorice, colecționar de piese mineralogice și zelos sprijinitor al instituțiilor de cultură. Il găsim de pildă activând la deschiderea primului teatru maghiar în Cluj, contribuind cu sume importante la fondurile Academiei ungare, figurând printre întemeietorii Muzeului Ardelean, căruia și-a dăruit colecțiile. Parlamentar în mai multe rânduri, reprezintă obișnuit Zarandul și Hunedoara[5]). Opera interesantă a vieții sale sunt însemnările zilnice, care, în cele 126 volume, îmbrățișează un răstimp nu mai scurt de o jumătate de veac (1814—1866)[6]). Gyulai s'a născut la 1800. In copilărie, dupăcum scrie în ziarul său, a avut patru educatori, printre cari cel mai important a fost literatul Gabriel Döbrentey. Alături de acesta a crescut, el i-a fost inițiatorul și mentorul literar și-apoi prietenul de o viață întreagă. In însemnări dai peste numele lui la fiecare pas.

Nu l-a uitat cu totul nici pe Lazăr. Căci iată ce notează la data de 30 Martie 1830: „Inainte de Samuil Kis am mai avut încă doi educatori, anume pe Moser, care a murit mi se pare de boală seacă și pe *Lazăr*, care s'a pregătit pentru episcopia românească, dar pe aceasta nedobândind-o, a primit o slujbă la casa săracilor din Sibiu. Că unde e acum nu știu. In Săcel[7]) știu că a predicat odată spre marea mulțumire a Românilor"[8]). Nu ne spune, înainte de a pleca sau după ce s'a întors dela Viena?

Lazăr, dupăcum reiese din scrisori, i-a dat lecții de limba germană. Când a fost dat în seama lui, Gyulai nu avea mai mult de 5—6 ani. Părinții îl puseseră deci foarte curând la învățătură. Datorită în primul rând, desigur, mamei sale, Susana Kácsándy, o femeie cu calități alese, fină, cultă, — vorbea nemțește și franțuzește — cu subțiate gusturi literare, dar nu mai puțin devotată, în acelaș timp, nici misiunilor ei familiare. Numele ei a intrat și în istoria literaturii maghiare, prin sentimentele inspirate lui Francisc Kazinczy. Sentimente durabile, cu urme în toată viața acestuia. Kazinczy o cunoscuse pe la 1785 și amintirea aflăm că i-o păstrează cu pietate și după moartea

---

5) Szinnyei, *Magyar írók élete és munkái*, IV. p. 142—143. Cf. și istoria familiei la S. Gyulai Rikárd, *A marosnémeti és nádaskai Gyulai család*, din rev. *Genealogiai Füzetek*, anul 1911.

6) Szinnyei, *l. c.* Se păstrează la Biblioteca Universității din Cluj, *Manuscrise*.

7) Fost Andrașfalăul român, jud. Odorhei.

8) Ziarul lui Ludovic Gyulai, 1829, p. 161. Printre preocupările lui zilnice, Gyulai notează des amintiri din copilărie. Mai ales în anii din urmă ai vieții sale. Dacă cineva ar avea răbdare să-i răsfoiască volumele, nu e exclus să găsească și alte amintiri asupra lui Lazăr.

©BCUCLUJ

ei (1826)[9]. Un respect deosebit îi însoțește numele și în scrisorile lui Lazăr. Ascultarea de cuvântul mamei, împlinirea voinții sale, sunt cele mai apăsate sfaturi pe cari le dă și el elevului. Printre chipurile trimise copiilor, Lazăr trimite trei și pentru ea, desigur gravuri sau stampe, despre care știa că o interesează. I-a și scris, după cum reiese din post-scriptumul primei lui scrisori. Și, poate, nu numai o singură dată.

Cum a ajuns Lazăr în această familie? Foarte probabil recomandat de careva din profesorii lui dela școală. Moșiile conții Gyulai le aveau în Mintia (jud. Hunedoara) și Săcel. Casă familia mai avea și în Cluj, în Piața Unirii de azi; casa care poartă acum nr. 10 și e proprietatea Muzeului Ardelean printr'o dispoziție testamentară a lui Ludovic Gyulai. Intr'un timp de ședere aici îl va fi luat pe Lazăr educator, pe care l-a dus apoi și la moșie, așa cum se obișnuia și așa cum se poate deduce și din amintirile lui Gyulai. Dacă din arhiva liceului piarist din Cluj n'ar lipsi tocmai scriptele anului școlar 1805/1806, s'ar putea afla dacă Lazăr a rămas să-și termine studiile sau a plecat mai devreme la țară, unde îl duceau obligațiile de educator. Putea să plece, se'nțelege, și cu gândul să-și dea examenele în particular[10]. Atâta știm numai că la 31 Iulie 1806 împăratul îi aprobă bursa pentru teologia catolică din Viena, pe care vicarul ortodox din Sibiu i-o ceruse încă în cursul anului școlar.

Cât timp a fost educatorul lui Ludovic Gyulai, nu se poate preciza. Vr'un an se pare din confruntarea indiciilor. Dacă a mai profitat ceva, în afară de beneficiile materiale, cât a stat pe lângă familie. e și mai greu de spus. In tot cazul, se găsea într'o casă, în care cartea se bucura de o înaltă favoare. Lazăr în apropierea cărților cu siguranță n'a stat degeaba. Și chiar dacă, plebeu cum era, n'a comunicat direct cu cultura și gusturile literare ale stăpânei sale, — scrisoarea de care amintește că i-a scris-o nu va fi fost mai mult decât o prezentare de condoleanțe la moartea soțului ei — nobleța morală și prestigiul ei intelectual vor fi fost un permanent îndemn și pentru el. După întoarcerea dela Viena, legătura cu familia Gyulai Lazăr n'a mai căutat-o și nu s'a mai folosit în nicio împrejurare de această cunoștință. Cel puțin n'avem nicio urmă. Predica din Săcel ar putea să fie un indiciu, că a mai trecut pe acolo și dupăce a făcut teologia, așa cum promite în scrisorile sale; nu e exclus însă ca Lazăr să fi vorbit țăranilor înainte de a pleca la Viena. Știrea nu e mai puțin prețioasă

---

[9]) Szinnyei, *o. c.* Biografia lui Francisc Kazinczy.

[10]) Gh. Bogdan-Duică, o. c., p. 18, crede că a urmat și anul al doilea întreg. E mai puțin probabil acum, dupăce cunoaștem și acest amănunt biografic.

©BCUCLUJ

în sine: Lazăr nu se sfia să se ocupe de țăranii săi nici când se afla în case nobile. Ludovic Gyulai, la 1830, vedem că nu știe nici el ce s'a făcut. Nici nu aflase măcar că a murit cu șapte ani înainte.

Wienn den 14-ten May 1807.

1.

Liebster junger Graf Lajos!

Ich sehe wohl aus Ihrer Schrieft, Sie sind immer recht fleissig; das freunt mich; nur fahren Sie so immer fort, und folgen Sie nur immer der Mamma. Ich wolte reden auch von Ihrem Hofmeister, aber ich weis nun nicht, was für einen dass Sie haben. Dass ich nun nicht mehr bey Ihnen bin, es hat nichts zu sagen; so bald ich hier vertig bin, so komme ich ja wieder zu Ihnen, wenn Sie mich noch haben wollen, und so dann werde ich Sie noch besser unterrichten können; ja nach Wienn, wo ich jetzt bin, werden wir beyde auch kommen zu seiner Zeit, wenn die Mamma uns erlauben wird. Nun lernen Sie prav alles was Ihnen aufgegeben wird, und seye Sie recht munter, denken Sie nichts anders. Dass der gute Herr Papa uns verlassen hat[11]), desswegen, derfen wir nicht traurig seye; er ist nun in der Ruhe; ja er ist glücklicher als wir alle, wir werden ihn zu seiner Zeit wiedersehen. Weil ich sehe mein liebster Lajos, dass Sie einen so grossen Zutrauen an mich haben und mich immer gernn haben, so bin ich recht froh; was mich anbetrift Sie wissen ja wohl, dass ich Sie immer sehr lieb habe: desswegen traue ich mich auch Sie zu bitten, dass Sie mir nach diesem allen Monathen wenigstens einen Brief überschicken nach Wienn, so lang ich noch da bin; ich werde Ihnen immer antworten; und dadurch werden Sie nicht nur Briefe schreiben lernen, sondern, Sie werden dadurch auch Ihre Schrift immer mehr und mehr verbessern und verschönern; und was noch das schönste ist dabei, das Sie von nun an eine correspondens schon führen, und zwar gar nach Wienn; die Mamma wird es Ihnen sücher erlauben, nur bitten Sie sie schön; dann schreiben Sie mir alles was Sie neues wissen, wie Sie sich alle befinden, oder wenn Sie etwas brauchen; ich werde Ihnen, was möglich ist, alles schicken; besonders wenn ich zurück komme, so bringe ich Ihnen eine schöne goldene Uhr. Dann schreiben Sie mir, ob der Herr Nickreys noch da wäre denn ich habe gehöret, er wäre fort von Ihnen, desswegen, kann ich ihm auch nichts schreiben. Hier überschike ich Ihnen eine lateinische Vorschrift, denn deusch können Sie ja schon

---

11) Francisc Gyulai, tatăl copilului murise de curând, în 3 Martie 1807. Cf. *Genealogiai Füzetek*, 1911, p. 111.

©BCUCLUJ

schön schreiben, ich werde Ihnen auch andern schicken zu seiner Zeit, nun schauen Sie einen jeden Bustab (!) gut an, und schreiben Sie ihn deutlich ab, so werden Sie auch im Lateinischen eine schöne Schrift bekommen, denn jetzt ist schon Zeit auch die anzufangen. Hier haben Sie auch einige Bilder, eins ist für Sie, die übrigen dreie sind für die Comtessen, denn sonst kann ich nichts anders auf der Post schicken; und ich lasse mich ihnen allen unterthänigst empfehlen und ich danke recht sehr, dass sie sich noch meiner errinnern; ich lasse sie dann gehorsamst bitten, mich auch weiterhin in ihren hohen gnaden zu behalten; ich wollte auch dem Sandor etwas schicken, aber ich weis nun nicht ob er noch da sey; desswegen schreiben Sie mir. Meine Briefe behalten Sie dann, und schauen Sie gut an, wie ich den Brief anfang, und endige damit Sie wissen. Nicht wahr, mein liebster Lajos? wir sind ja auch jetz beinandern ob schon, nicht gegen wärtig, doch im Schreiben. Oh wir sehen uns bald, nur schreiben Sie mir prav indessen. Leben Sie wohl liebster Lajos. Da haben Sie einen Kuss von Ihrem

aufrigt. diener
Georg Lázár

Pe marginea paginei întâi: Wie Sie meine Attresse schreiben, habe ich in meinem vorigen Brief, der Mamma schon überschickt. Der Frau v. Schmalentzi lasse ich mich gehorsamst empfehlen wenn sie noch da ist.

Bets 15-án Octombris 807,

2.

Édes Kedves Lajos Urfim!

Mivel igen késsőn vettem a drága levelit, azért késsőn felelek én is réája. Hogy még mind a kivánságom szerént visseli magát, a nékem által küldettetett irásából már jól látom; mert magyar bettükkel is, olljon kevés idő alatt már elég széppen ir. Hogy pedig az után is hassonlóképpen fogja magát viselni, arról minden bizonynyal vagyok, mivel jol esmérem a drága és jo indulotját. Kérem, irjon Lelkem ezentul is nékem gyakran, mert jol tudja, melly nagy örömmel veszszem mindenkor a drága leveleit; de azzon kivül is tsak gondolja, melly ditsőséges dolog az igy correspondialni; valósággal mind ha éppen egygyütt volnánk, ugyi Édes Urfim? Itten küldek két képpet; egyet magának, egyet Sándornak; hanem olljon Conditioval, hogy Sándor jol visselje magát, jol tanuljon, mert külömben nem lesz Generalis, és én sem fogok többször Bétsi képpeket néki küldeni, hanem egy Dobot, mert akkor jó lesz dobosnak.

©BCUCLUJ

A Grófné eő Nagyságának, nem külömben a drága Kis Aszszonyoknak alázatossan tsokolom kezeit; Schmalentzi Ifiu Aszszonyt, és az Hofmester Urát tisztelem. Ezzel vagyok

a drága és jo Urfimnak

igaz Szolgája
György Lázár
II Anni Theologus.

3.

Wienn d. 18 Decembr. 1807.

Liebster Graf Lajos!

Ich hörte wohl auch von Ihrer Unpösslichkeit, mir ist es sehr leid. Indessen Gott gebe Ihnen die erwünschtete Gesundheit wieder, und lasse Sie lang und recht glücklich leben; viele recht viele neun Jahre erlangen in vollkommener Zufriedenheit, damit wir alle an Sie, und Sie an uns eine wahre Freude haben können. Hier übersende ich Ihnen ein Billet zum neuen Jahre. Führen Sie sich nur immer gut auf, lernen Sie prav denn das schickt sich für einen jungen Menschen. Sein sie folgsam, und tugendhaft, denn das macht den Menschen überall beliebt; und das wollen Sie! nicht wahr? Wir werden uns auch bald sehen wieder, und ich werde Ihnen sicher von Wienn etwas mit bringen; das wird eine Freude seye, gelten Sie? Ich bitte Sie recht sehr Liebster Lajos! richten Sie in meinem Nahmen den Comtessen, dem Herrn Nikreis und seiner Frau Gemahlinn, ebenfalls auch Ihrem H. Hofmeister ein neues Jahr aus. Dem Herrn Nikreis werde ich bald schreiben. Leben sie recht wohl, Liebster Lajos, und vergessen Sie meiner nicht.

Ihr Lázár

1.

Viena, 14 Maiu 1807.

Preaiubite tinere conte Ludovic,

Văd din scrisul dumitale că eşti mereu foarte silitor; asta mă bucură; să mergi numai tot aşa mereu înainte şi să asculţi totdeauna de mama. Aş fi vrut să-ţi vorbesc şi despre educatorul dumitale, dar nu ştiu dacă ai acum vreunul şi ce educator ai. Ca eu nu mai sunt acum la Dumneavoastră, nu face nimic; îndată ce voi isprăvi aici mă voi întoarce iarărşi la Dumneavoastră, dacă mă mai doriţi şi atunci te voi putea instrui şi mai bine; chiar la Viena, unde sunt eu acum, vom veni împreună la timpul său, când mama ne va da voie. Acum învaţă numai voios toate lecţiile, fii cu capul acolo, nu te gândi altundeva. Că bunul papa ne-a părăsit, să nu fim trişti, el acum doarme în pace; ba e chiar mai fericit decât noi toţi; îl vom revedea şi noi când va veni vremea. Mă bucură tare mult, scumpul

©BCUCLUJ

meu Lodovic, că ai atâta încredere în mine şi mă iubeşti mereu. Cât despre mine ştii bine, că mi-ai fost totdeauna foarte drag. De aceea îndrăznesc să te rog ca, de acum încolo, să-mi scrii cel puţin o scrisoare în fiecare lună, cât voi mai fi aici la Viena. Eu îţi voi răspunde totdeauna; şi prin aceasta nu numai vei învăţa cum să scrii scrisori, dar scrisul dumitale se va face din zi în zi tot mai bun şi mai frumos. Şi ceeace e, pe deasupra, şi mai frumos decât toate, de acum înainte vei purta o adevărată corespondenţă şi încă chiar cu Viena; mama îţi va da voie de bună seama, roagă-o numai frumos. Scrie-mi apoi tot ce ştii nou, cum vă aflaţi cu toţii şi dacă îţi lipseşte ceva. Eu, cât pot, îţi voi trimite tot, dar, mai ales, îţi voi aduce, când mă întorc, un ceas frumos de aur. Scrie-mi şi dacă domnul Nikreis mai e acolo; am auzit că ar fi plecat dela Domniavoastră şi de aceea nu-i mai scriu şi lui. Iţi trimit aici un model de caligrafie latinească, căci nemţeşte ştii acum să scrii frumos; îţi voi trimite şi altele la timpul său. Uită-te bine la fiecare literă şi scrie-o limpede; vei ajunge astfel să scrii şi latineşte tot aşa de frumos, căci acum e vremea să începi şi asta. Ai şi câteva chipuri aici, unul e pentru dumneata, celelalte trei sunt pentru Contesă, căci altceva nu pot trimite cu posta. Salut cu supunere pe toţi şi vă mulţumesc foarte mult că vă mai aduceţi încă aminte de mine; respectuos vă rog să-mi păstraţi şi pe mai departe înalta Voastră favoare. Voiam să-i trimit ceva şi lui Alecsandru, dar nu ştiu dacă mai e acolo; scrie-mi de asta. Păstrează scrisoarea mea şi uită-te bine cum încep şi cum sfârşesc, ca să ştii. Nu-i aşa scumpul meu Ludovic? noi suntem şi acum împreună, prin scris dacă nu de faţă. O, în curând ne vom vedea, scrie-mi numai cu sârg până atunci. Rămâi cu bine iubite Ludovic şi primeşte un sărut dela cel mai sincer supus al dumitale

Gheorghe Lazăr.

Pe marginea paginei întâi: Cum să scrii adresa mea am arătat în scrisoarea din urmă către mama. Salut respectuos pe doamna Smalentzi, dacă mai e acolo.

2.

Viena, 15 Octomvrie 1807.

Dragul şi dulcele meu domnişor Ludovic,

Pentrucă târziu de tot am primit scumpa-ţi scrisoare, îţi răspund târziu şi eu la ea. Că încă tot după dorinţa mea te porţi o văd bine din scris, căci şi cu litere ungureşti scrii acum, după aşa de scurtă vreme, destul de frumos. Că tot aşa te vei purta şi de acum înainte sunt pe deplin încredinţat, căci îţi cunosc bine scumpele şi bunele porniri. Te rog, sufletul meu, scrie-mi des, căci ştii bine cu câtă bucurie îţi primesc scumpele scrisori; dar, afară de asta, gândeşte-te numai cât de frumos lucru e să corespondezi aşa; ca şi când am fi chiar împreună, nu-i aşa dulcele meu domnişor? Aici trimit două chipuri, unul dumitale, unul lui Alecsandru; dar cu condiţia ca Alecsandru să se poarte bine, să înveţe bine, căci altfel nu se va face general şi nici eu nu-i voi mai trimite chipuri dela Viena, ci o tobă, căci atunc va fi bun toboşar. Măriei sale contesei, precum şi scumpelor domnişoare, le sărut cu supunere mâinile. Salut pe tânăra doamnă Schmalenczi şi pe domnul educator. Rămân cu acestea al scumpului şi bunului meu domnişor

cu adevărat supus
GHEORGHE LAZĂR
teolog în anul II.

©BCUCLUJ

Viena, 18 Decemvrie 1807.

3.

Preaiubite conte Ludovic,

Am auzit că nu te simţi bine, ceeace mă întristează foarte mult. Dar, Dumnezeu să-ţi întoarcă iarăşi cea mai dorită sănătate şi să-ţi dea viaţă lungă şi fericită; mulţi, foarte mulţi ani noui să ajungi în cea mai deplină mulţumire, pentruca toţi să ne putem bucura de dumneata şi dumneata de noi. Iţi trimit aici un bilet de anul nou. Poartă-te numai bine, învaţă cu voie bună, căci aşa se cuvine unui om tânăr. Fii ascultător şi virtuos, căci asta face pe oameni pretutindeni iubiţi şi asta vreai, nu-i aşa? In curând ne vom vedea iarăşi şi-ţi voi aduce de bună seama ceva de aici dela Viena; ce bucurie o să fie, nu-i aşa? Te rog foarte mult, scumpul meu Ludovic, spune din partea mea Contesei, domnului Nikreis şi soţiei sale, precum şi educatorului dumitale, an nou [fericit]. Domnului Nikreis îi voi scrie în curând. Rămăi cu bine scumpul meu Ludovic şi nu mă uita.

Al dumitale

Lazăr

D. PRODAN

©BCUCLUJ

ADOLESCENȚĂ

In anotimpul acesta am răscolit atâtea cărți,
Am călătorit prin geografii și hărți.
Suiau în noi steaguri de mari entuziasme
Ca niște arbori, ca niște basme.

Atunci am cântat prima oară sonate.
Ne erau inimile fluvii tulburate,
Dar, câte-odată, în serile de apă velină
Creștea din noi o mare lumină.

Au fost anii când printre visuri și migrene
Am scris primele noastre cantilene
Pentru foșnetul anilor proaspăt auzit,
Pentru plânsul păsărilor la zenit.

Sunt tot mai grele inimi. Cad îngerii prin foi.
Uneori simțim cum se sting stelele din noi.
Dă-mi un creion. Ai grijă să fie colorat.
Vreau să scriu despre anotimpul plecat.

FATĂ LA CLAVECIN

In toate, diminețile
Fata adună pe pernă tristețile.

Soarele-a urcat, porumbel,
Dar n'a adus nici o veste cu el.

Clavecinul e aici, aproape,
Și degetele sângeră pe clape

©BCUCLUJ

Poem albastru, fără bucurie,
Spus cu degete lungi de ftizie.

Cum cad, cum se ridică clapele,
Așa lunecă în suflet apele.

Mai târziu se văd în panere
Bucăți de inimă și de tăcere.

TRISTIA

Da, aici e tristețea, lângă
Mâinile ce se întind pe jos,
Aproape de muzicile ce nu pot să plângă
Cu sunetul cel mai frumos.

Trec prin liane și visuri, argonaut
Pentru cuvântul nespus.
Luceafăr mai limpede caut
Printre stelele toate, de sus.

Dar din nici o călătorie
Nu venim cu litera cerută.
Intoarcerea e o mare elegie
Pentru steaua căzută.

GEORGE POPA

©BCUCLUJ

CRONICI

OMAGIU PROFESORULUI SEXTIL PUȘCARIU

Volumul omagial, *Études de linguistique roumaine* (Cluj—București, Imprimeria Națională, 1937) pe care, la începutul acestui an, prietenii, colaboratorii și elevii admiratori ai învățatului profesor clujan, Sextil Pușcariu l-au publicat cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani de viață și spre a-i cinsti cei 35 de ani de prodigioasă activitate științifică și culturală, reprezintă — prin conținutul său — un eveniment care depășește cadrele obicinuite ale unei omagieri personale. In adevăr comitetul de inițiativă căruia i s'a dat însărcinarea organizării sărbătoririi profesorului Sextil Pușcariu s'a abătut dela obiceiul de a-i oferi un volum omagial tipic, alcătuit din colaborarea — adesea neegală — științifică variată și disparată a prietenilor și a elevilor, și a preferat să întrunească într'un volum cele mai caracteristice părți din opera însași a omagiatului, aș zice studii sau fragmente din creațiunea sa clasică în domeniul filologiei române și a linguisticei. Astfel, omagiul oferit profesorului S. Pușcariu este în același timp o operă monumentală ce se îmbie generos tuturor oamenilor de cultură români și specialiștilor de pretutindeni dornici să pătrundă — conduși de ingenioasa pricepere a maiestrului linguist clujan — unele taine ale graiului românesc și să întrezărească deodată cu dânsul luminișuri în bezna trecutului poporului nostru, acolo unde elementele materiale ale istoriei lipsesc.

Volumul apare în întregime în limba franceză. S'au tradus în această limbă studiile sau fragmente publicate în limba germană sau română, spre a putea fi citite și înțelese și de streini și de români. Folosul traducerii franțuzești e desigur neprețuit. Puțini intelectuali români cunosc destul de bine limba germană spre a fi putut citi studiile reeditate în volum în redacțiunea lor originală, germană, tot așa precum puțini sânt streinii care ar fi putut înțelege cele apărute inițial în limba română.

In fruntea volumului, profesorul Th. Capidan, în numele comitetului de inițiativă, publică o scurtă dar cuprinzătoare și caldă expunere biografică despre profesorul Sextil Pușcariu. Urmează apoi o înșirare cronologică a publicațiilor omagiatului apărute dela 1927—1936. (Bibliografia completă a lucrărilor sale până la 1927 a apărut în „Revista Filologică" din Cernăuți, vol. I, p. 1—37). Câteva pagini ale volumului sânt cuprinse de „Tabula gratulatoria" pe care s'au înscris 5 Societăți și instituții de specialitate streine, 2 românești; 68 de profesori streini și 175 de profesori și intelectuali români.

©BCUCLUJ

Deşi partea reeditată în acest volum (pe cele 487 de pag.) reprezintă numai o parte minimă din opera vastă a omagiatului, ea este totuşi în măsură să redea o imagine asupra creaţiunii sale în domeniul studiului limbii şi să ofere cititorului deslegarea magistrală a unora din cele mai grele probleme de limbă şi adesea — cu ajutorul elementelor graiului — de istorie medievală românească.

Studiile (desigur numai cele mai puţin extinse) sau fragmentele reeditate în traducere, în acest volum, sânt prezentate după problemele pe care le discută. O amintire a cuprinsului acestor capitole e suficientă pentruca cititorul să-şi dea seama de importanţa covârşitoare pe care Omagiul de care ne ocupăm o are pentru studiul limbii noastre. Astfel în I, *Originile* se reeditează discursul de recepţie ţinut de omagiat la intrarea sa ca membru la Academia română: *Locul limbii române printre limbile romanice* (p. 3—54), după care (p. 55—63) se arată împrejurările speciale în care s'a format limba română în această parte orientală a imperiului roman, se încearcă (p. 64—120) o reconstituire a felului cum se vorbea româneşte înainte de fragmentarea poporului românesc în cele patru grupuri: dacoromâni, istroromâni, aromâni ş meglenoromâni. Expresia „a făgădui marea cu sarea" e adusă (p. 121—124) în sprijinul părerii că leagănul poporului românesc a fost în partea occidentală a Peninsulei Balcanice.

In capitolul de *Fonologie* se face distincţia între „fonetică" şi „fonologie" (p. 125 ş. u.), se discută despre „legile fonologice" (p. 135 ş. u.), se examinează „sistemul fonetic şi fonologic al limbei române" (p. 203—259). Din studiile asupra *Morfologiei* se reeditează studiul „Morfonemul şi economia limbii" (p. 260—290) şi se arată o rămăşiţă latină arhaică în română şi în italiană; la formarea pluralului cuvintelor de decl. III în *i* (p. 291—296). Capitolul despre *Derivaţiune* cuprinde un articol despre „derivatele cu sufixe dela plural al radicalului (p. 297 ş. u.); un fragment despre diminutivele româneşti (p. 305 ş. u.) şi câteva note asupra derivării cu sufixe (p. 314 ş. u.). *Lexicologia* e ilustrată de studii sau fragmente privind „onomatopeele în limba română (p. 319 ş. u.), constatări ştiinţifice făcute lucrând la Dicţionar (p. 352 ş. u.), despre neologisme (p. 406 ş. u.) şi despre „contaminări" (p. 429 ş. u.). In ultimul capitol, despre *Sintaxă* şi *Stilistică* găsim: „Despre *pre* la acuzativ (p. 439 ş. u.), „nominativul ca vocativ" (p. 458), „exclamaţiile ca mijloc stilistic" (p. 464 ş. u.) şi despre câteva cazuri de „breviloquenţă" (p. 470 ş. u.).

Un indice practic şi amănunţit, de materii şi de cuvinte, încheie volumul.

Desigur, mijloace materiale mai abundente de care ar fi dispus comitetul de iniţiativă la publicarea volumului omagial S. Puşcariu, ar fi făcut posibilă o reeditare mai bogată din opera învăţatului nostru. Nu ar fi fost inutilă, în acest caz, publicarea unui fragment din *Dicţionarul Academiei*, opera capitală a omagiatului şi nici aceea a unor fragmente din *Istoria literaturii române vechi* sau din alte studii şi articole care au luminat — şi strălucesc încă în colecţia revistelor şi ziarelor noastre de seamă şi în conştiinţa generaţiilor de tineri — arena noastră culturală de 35 de ani încoace.

ŞT. PAŞCA

©BCUCLUJ

UN NOU ROMANCIER ARDELEAN: IONEL NEAMTZU

In inflaţia literară de astăzi, Ardealul aduce o notă aparte: nu poate impresiona prin cantitatea hârtiei tipărite, sau prin numărul mare de literaţi, fiindcă aici literatura se pare că e încă un lucru luat în serios, legat de două condiţii elementare: vocaţia şi răspunderea. Mă gândesc îndeosebi la sumedenia de nume obscure şi romane, maculatură pe care le varsă tipografiile din tot cuprinsul ţării, în opoziţie cu extrem de redusul număr de romancieri din Ardeal, provincie, care, după cum ştie şi ultimul elev de liceu, ne-a dat pe cel mai mare maestru al genului până azi: pe Liviu Rebreanu, termenul prim şi ultim de comparaţie, ori de câte ori apare vreun roman izbutit.

Ionel Neamtzu, tânărul romancier ardelean, are un merit în plus — dacă nu cumva şi o vină totodată, — acela anume de a fi fost preocupat în acest sens într'o vreme (acum zece ani) când încă nu bântuia aşa de cumplit invazia de romane originale. Astăzi când ne dă pe al doilea roman al său („Pentru o femee") şi când pe un al treilea („Oraşul Nordic"), publicaţiile periodice ni l-au şi anunţat, suntem în măsură să considerăm activitatea de romancier al lui Ionel Neamtzu, subt al unghiu decât cel al simplului capriciu şi să examinăm totodată aderenţa la roman a scriitorului nostru.

După fericitul debut cu „Farmecul gotic", primul roman al Sibiului românesc, Ionel Neamtzu a abordat domeniul schiţei, cu vol. „Oameni", fapt ce pare că ne-ar explica o întâie caracteristică a romanului „Pentru o femee": lipsa concepţiei pe un plan vast şi deci proporţiile prea reduse ale lucrării.

E de mare interes să se ştie care din romanele de azi intră în gustul publicului nostru grăbit: cele cu un număr redus de pagini, de care găsim şi la marii maeştrii ai genului (M. Eliade: Şarpele, M. Sadoveanu: Cazul Eugeniţei Costea, L. Rebreanu: Ciuleandra etc.), sau cele ciclice, în mai multe volume. Cu aceasta de fapt suntem chiar în mijlocul esteticii romanului, atingând spinoasa problemă a compoziţiei în roman. Desigur cu cât un roman e mai redus ca material şi număr de pagini, cu atât se apropie mai mult de nuvelă şi cu atât va trebui să aibă o mai strânsă compoziţie, adică o mai clară şi gradată ordonare a materialului, condiţie pe care o îndeplineşte, chiar, romanul pasional „Pentru o femee". Tema romanului este dragostea tragică a unui student sobru, studios, dar sărac, Mircea Corbu, pentru exotica fiică a unui diplomat român din Paris, Henrietta, vara celui mai bun prieten al său, Pericle Văleanu, fiul deputatului Văleanu, la moşia căruia fac cunoştinţă eroii principali, cu însuşiri excepţionale. In contrast cu patologica prezentare a amorului în majoritatea romanelor noastre de azi, pline de obsesie sexuală şi experienţe erotice, romanul dlui Neamtzu surprinde prin puritatea pasiunii erotice şi sinceritatea de simţire a eroilor, totuşi pasiune din cele mai intense, romantică deci. Viaţa erotică a celuilalt student, Pericle Văleanu, mult mai puţin castă, în escapadele pe care le face alături de Odette, ziarista parisiană, prin felul plin de discreţie al redării, nu atinge nici pe departe lipsa de măsură şi bun simţ, ce caracterizează opera atâ-

©BCUCLUJ

tor pretinşi romancieri ai zilei, motiv ce ne face să credem cu tărie într'o precisă maturizare şi ascensiune a talentului acestui povestitor. Cu ceeace nu ne putem împăca este însă sfârşitul neverosimil al lui Mircea Corbu, care, decis să se sinucidă pentru motive nu prea reuşit redate, căci tragicul pasiunii nu prea e reliefat, ajunge să fie asasinat într'o tavernă din Londra, într'o încăerare de film senzaţional. Senzaţionalul acesta rău fabricat, nu e de natură a ne face să rămânem în lumea imaginată de autor, alungând cu desăvârşire iluzia realităţii. In schimb sunt din cele mai reuşite pasagiile în care ni se descrie viaţa de student la Cluj, îndeosebi scenele pline de umor sănătos, din viaţa studenţilor dela căminul „Avram Iancu", (bătaia între studenţii de anul I) etc.

Jumătatea a 2-a a romanului cuprinde descrierea vieţii lui Mircea şi Pericle, la Paris şi Londra. Remarcabilă până la un punct, este înfăţişarea vieţii de noapte a Parisului. Zicem până la un punct, întrucât aspectele din viaţa socială a Parisului prea seamănă a reportaj de gazetă, nu se caută a se crea viaţa brută, în diferite ipostaze concrete. Autorul a urmărit prea multe scopuri în cele 200 de pagini ale cărţii: să ne ofere şi un roman social şi unul psihologic. Iar sub latura socialului să ne prezinte şi un roman exotic, nu numai unul inspirat din viaţa autohtonă. In privinţa celeilalte teme, dragostea, care corespunde cu însăşi titlul cărţii, avem de regretat lipsa unei analize mai stăruitoare. Aceasta însă nu se poate face când urmăreşti să înfăţişezi alături de evoluţia pasiunii, o mulţime de aspecte ale unor regiuni prinse în fugă (micul oraş de provincie, apoi Clujul, Parisul, Londra) dealungul cărora autorul îşi goneşte eroii, şi asupra sufletului cărora nu se mai exercită disecţia necesară. Din această cauză nu prea sunt bine individualizate în ce priveşte caracterul lor, tocmai eroii principali, astfel că eroi secundari ca deputatul Văleanu, mai bine schiţaţi, ne fac o impresie mai statornică.

Romanul totuşi se citeşte cu multă plăcere, căci dacă din punct de vedere al construcţiei interne, prezintă lacune, ca limbă şi stil e de o puritate şi cursivitate neîntâlnită la nici un scriitor ardelean din generaţia mai nouă. Dialogul plin de naturaleţe, stilul concis, elegant şi original şi prin scânteierile de spirit, ce le întâlneşti la fiecare pagină, ne anunţă marea înflorire de mâine, la care poate ajunge scrisul, până acum destul de greoiu, din partea aceasta de ţară. Uneori se face simţită şi dialectica celui care e familiarizat cu problemele filozofice.

„De ce să ne gândim la trecerea clipei, când ea e de faţă şi nu aşteaptă decât să o trăim? întreabă deputatul pe Henrietta.

Pentrucă ea e înşelătoare atât în momentul de faţă, cât şi în celelalte momente.

Ea va dispare în curând şi aceasta pentru mine e mai vrednic de luat în seamă, decât împrejurarea că e prezentă".

Iată de ce va trebui să fim crezuţi, când vom spune că aşteptăm cu o vie curiozitate şi apariţia celui de-al 3-lea roman al autorului.

NIC. N. MUNTEANU

©BCUCLUJ

BISERICILE DE LEMN DIN JUDEȚUL BEREG

(CU PRILEJUL UNEI PUBLICAȚII UNGUREȘTI)

Județul Bereg împărțit azi între Cehoslovacia și Ungaria interesează în mod deosebit pe istoricii și filologii noștri și nu mai puțin pe istoricii de artă români. Poporul românesc a avut în acest județ în evul mediu un însemnat rol. Chiar după Lehoczky „Românii au fost așezați aici înainte de venirea Ungurilor, întinzându-se până în regiunea Munkács-ului, Beregszász-ului, Hátszeg-ului. Mulți dintre Românii județului sunt ridicați la rangul de nobili, cum e cazul românului Bielce, care întemeiază aici în veacul al XIV-lea comuna cu acelaș nume, unde la 1343 își are reședința *Crăciun* „românul"[1]). In secolul al XIV-lea Românii sunt tot mai privilegiați în Bereg și Ung, ei trăesc conduși și judecați de voevozii aleși de ei și de cnejii acestora, Români și ei, Diplomele din 1364 și 1370 ordonă respectarea vechilor privilegii românești, asemenea și cele din 1523 și 1562. Ridicarea cnejilor la rangul de nobili durează dela Carol Robert până în sec. XVI. Puternic a trebuit să fie elementul românesc condus de voevozi și cneji naționali: judecați după „ius valachicum". Cu timpul Românii s'au contopit cu Rutenii, caracterul lor de Români a dispărut, iar voevodatul lor a încetat prin veacul al XVI-lea, rămânând numai cnejii în diferite sate, care însă acum au devenit Ruteni[2]). Românii din Craina Beregului (cu 10 sate) s'au desnaționalizat în veacul al XVII-lea cu totul, în urma marii invazii rutene, contopindu-se în massa acestora[3]).

In afară de dovezile istorice avem un număr mai mare de dovezi filologice pe cari d. N. Drăganu le-a adunat în baza toponimiei și onomasticei. Oare nu avem dovezi și despre activitatea artistică a Românilor din evul mediu în jud. Bereg? *Stilul unui număr de biserici de lemn este o vie mărturie,* urmând a aduna și altele mai ales din domeniul artei populare.

La Seminarul de istoria artei și arheologie creștină a Universității din Budapesta s'a alcătuit o lucrare[4]), apărută anul trecut, care nu vrea să știe nimic de cele spuse până aici și nici de contribuția românească la stilul bisericilor de lemn din acest județ. Cunoaștem felul cum se face dreptate Românilor la Budapesta . . .

Autorul budapestan G. Domanovszky nici nu pomenește măcar pe Români. Concluzia lui este că Rutenii au ridicat biserici de lemn de tip central-oriental cu cupole, adus din patria lor, iar Ungurii de stil gotic-apusean, transformat în unguresc; Rutenii numai după unirea lor cu Roma, în sec. XVII ar fi întrodus stilul gotic și baroc. Stilurile istorice maghiarimea dela orașe le-ar fi preluat pentru prima

---

[1]) Șt. Manciulea în revista „Blaj" 11, 5 p. 252—7. [2]) N. Drăganu, Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și onomasticei. București, 1933, p. 376. [3]) Șt. Manciulea în „Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj". Vol. IV, p. 141, Cluj 1931. [4]) G. Domanovszky: Magyarország egyházi faépítészete. Bereg megye. (Arhitectura în lemn religioasă a Ungariei. Comitatul Bereg). Budapesta 1936, 53 p. text, 54—106 inventar, 11 table ilustrate cu 25 figuri.

©BCUCLUJ

oară, creând din ele o formă specific ungurească și transmițând-o apoi poporului dela sate. La popor nici nu admite soluții naționale de stil, cel mult variante de colorit mai mult sau mai puțin național, dar mai ales forme regionale. Câte erori în aceste afirmații! Ele de fapt nu sunt concluzii, ci ipoteze, pe cari autorul lor nici nu încearcă a le dovedi. Autorul pare a fi uitat, că Ungurii erau o minoritate disparentă în județ și mai ales la orașe și că Ungurii evului mediu și chiar mai târziu nu erau meșteșugari de orașe. Apoi Rutenii din fosta Ungarie nu au numai clădiri cu cupole, ci și fără cupole, cu turn de vest, identice ori asemănătoare cu ale Românilor din tot Ardealul. Rutenii nu numai din sec. XVII au adoptat stilul, ci de mai înainte, din vremea când erau ortodocși împreună cu Românii. In județele unde mai erau Români în secolul trecut, abia la 1870 s'a făcut separarea bisericii române de cea ruteană[5]), este deci verosimil că Rutenii și Românii frecventau aceleași biserici împreună. Dela cine au luat Rutenii stilul[6]): dela Ungurii răsleți de altă religie ori dela Românii coreligionari, care cu timpul, din cauza contopirii, și-au pierdut naționalitatea? Rutenii numai acolo au biserici de lemn ca și cele românești unde a locuit populația română, în restul teritoriului locuit de ei au un de tot alt tip, cu cupole. Ce este mai natural, decât ca dispărând populația română băștinașă din Bereg, coreligionarii Ruteni să le preia bisericile și stilul. Bogat ilustrata monografie monumentală a bisericilor de lemn ucrainene de M. Dragan (Lwow, 1937) nici nu înșiră măcar o biserică ruteană de tipul românesc în albumul său cu 266 ilustrații ceeace înseamnă că la ei sunt o excepție și nu le consideră de origine ruteană.

Cum erau bisericile de lemn ale Ungurilor din Bereg? Autorul ungur prespune un mare număr, de lemn, respective din nuele acoperite cu pământ, simple, de forma casei, fără turn, ori cu turn izolat, dar și de grinzi orizontale, — acestea numai după secolul XVIII, din cauza pustiirii pădurilor ar fi fost înlocuite cu nuele. Această ipoteză nu e verosimilă, deoarece în alte regiuni unde există și azi păduri, de ex. în județul Mureș, Ungurii totuși la nuele recurg, pe când Românii din aceiaș regiune le au de bârne. Mențiunile referitoare la bisericile ungurești de bârne sunt extrem de rare, unde se amintește la Unguri biserică de lemn, trebue să ne-o închipuim de nuele cu lut, cum e cazul de ex. la Tákos, ceeace și autorul admite la pag. 43, pentru toate teritoriile locuite de Unguri. Biserica de nuele ungurească ca clădire este lipsită de artă, ea nu a ajuns nici pe departe la gradul bisericilor de lemn românești din învecinatul Maramureș, nici nu este o veritabilă arhitectură a lemnului. In tot Beregul unguresc s'a păstrat una singură de nuele și șase turnuri izolate de lemn.

Asupra turnurilor și a raportului lor cu biserica, am scris în două

---

[5]) I. Mihályi de Apșa: Diplome maramureșene din sec. XIV și XV. Sighet 1900, p. 25—26. [6]) C. Petranu: Bisericile din lemn ale Românilor ardeleni. Sibiu, 1934, p. 23—28, vezi în litigiul român și ruteano-maghiar și părerile lui E. Antoni din „Klingsor" XII, 5 p. 215. 1935 și a profesorului de ist. artei dela Politehnica din Zürich, L. Birchler în „Neue Zürcher Nachrichten", 33, nr. 214, I, din 14/IX 1937: „totuși trebue să dăm dreptate primului grup și lui Petranu. Aceste biserici de lemn sunt înfăptuiri caracteristice românești".

©BCUCLUJ

lucrări și este inutil să repet, asemenea și despre ce este și ce nu este gotic ori renaștere la aceste clădiri. Ici, colo, rar, câte un nume unguresc de meșter nu înseamnă mult, mai ales când unii dintre ei pot fi și români și când există și chitanțe nemțești și meșteri orășeni. Generalitățile despre construcțiile în lemn sunt utile pentru începători, dar inutile în monografii, ipotezele despre ceeace ar fi putut aduce cu ei Ungurii ca arhitectură, din Asia intră în domeniul fanteziilor, mai ales când aflăm prin Otto episcop de Freisingen, că Ungurii la mijlocul sec. XII locuiau încă în corturi și locuințe de trestie. Combaterea lui Strzygowski este copilărească. În sfârșit, cine ar putea dovedi, că stilul gotic din fosta Ungarie ar fi devenit „unguresc" prin notele sale aparte și că ar fi izvorît din caracterul Ungurului?

Lucrarea dlui G. Domanovszky este o operă juvenilă. Autorul ei excepționează în introducere, că cercetătorii de până acum au tras concluzii numai pe baza cunoașterii unui teritoriu mic ori a unei naționalități. In păcatul acesta cade chiar el, atunci când în baza celor șase turnuri de lemn și a unei singure biserici de nuele precum și a bibliografiei și a datelor archivale vrea să afirme lucruri mari ce privesc toată fosta Ungarie. In loc să ne fi dat o monografie a vechiului județ Bereg dă numai două pagini text cu treisprezece pagini ilustrate în chestie, pe când celelalte cincizeci pagini tratează arhitectura în lemn din toată fosta Ungarie, bazat pe cercetările altora. Partea mai folositoare din lucrare este inventarul, compus din date bibliografice și arhivale (aproape exclusiv din sec. 18—19), el este mai bogat decât al dșoarei Ileana Balogh. Recunoscând utilitatea inventarului, cu rezerva de a-i controla exactitatea transcrierii, el nu poate fi considerat ca operă științifică care ar reclama aptitudini, nici nu a fost controlat la fața locului decât în 24 comune din Ungaria de azi. O lacună este, că autorul nu comunică numirile oficiale cehoslovace de azi, pentru a identifica satele respective. Absurdă ni-se pare denumirea ungurească a unei comune, unde nu a existat pui de ungur și care nici nu mai este în Ungaria. Din inventar reiese că greco-catolicii din jud. Bereg au avut aproape de trei ori mai multe biserici de lemn decât Ungurii, proporția aceasta nu o considerăm potrivită deloc, cunoscând cât de rare sunt mențiunile arhivale și ce lacune au publicațiile. Chiar autorul după ce în introducere pledează atât de mult pentru adunarea datelor din arhive, la sfârșit recunoaște că „mult nu aflăm din acestea". Cea mai veche dată (1418) privește pe Ruteni și creștini (Unguri?) și a fost deja relevată de Hodinka și Balogh.

Pentru cercetătorii statelor succesorale numai critici și acuze are, pe când trebuia să recunoască obiectiv materialul nou, problemele noui puse de aceștia, ceeace chiar unii cercetători Unguri de după războiu au recunoscut spre cinstea lor. Ce valoare au criticele aduse de d. Domanovszky cercetătorilor români ilustrează acuza gravă ce mi-o impută: că aș fi conclus în publicația mea despre Bihor (la pag. 60 „că Ungurii nu ar fi *avut* acolo biserici de lemn" pe când I. Balogh înșiră 26 în afară de turnuri. Acuza aceasta se bazează pe un fals, deoarece citatul meu spune de tot altceva și anume: *„the Hungarians have none"* adecă *„Ungurii* nu au *nici una"* ceiace corespunde stării

©BCUCLUJ

de fapt: Ungurii nu au în prezent biserici de lemn, *nimeni nu a contestat însă că au avut în trecut.* Nu invidiem pe dl Domanovszky pentru felul comod de a fabrica acuze și nici nu-l vom urma. Se poate dealtcum că nu dsa este vinovatul, ci altcineva[7]), devenit reputat în aceasta materie de a denatura scrisul altora, în acest caz dsa se face vinovat numai de lipsă de conștiinciozitate, că nu a controlat, ori că nu a lăsat să i-se traducă pasagiul englez și cel român. Ne acuză de propagandă anti-ungurească și politică, pe când noi nu facem decât să apărăm arta noastră de propaganda ungurească care se demite până la falșuri. S'a făcut vinovată oficialitatea ungurească de neglijarea monumentelor românești din fosta Ungarie? Am dovedit aceasta, cred, în „Noui cercetări și aprecieri etc." p. 11—12. Tot acolo și în lucrările anterioare (din cari autorul nu-mi cunoaște publicațiile: 1. Die Kunstdenkmäler der Siebenbürger Rumänen, 2. Originea turnurilor) m'am pronunțat și cu privire la turnuri și alte chestiuni. Observările critice: că nu am decât „câteva" înfățișări constructive, că lipsesc descrierile detaliate de construcții, le consider. fără temei: în albumul Bihor am dat 20, în cel despre Arad 7 asemenea înfățișări, apoi cel ce are pretenția de a fi familiarizat cu arhitectura trebue să știe să citească din desenuri arhitectonice și fotografii. Aceste critici nu mi s'au adus în niciuna din numeroasele recenzii străine, deși cei ce le-au scris aveau un nume ceva mai cunoscut decât dl D. Dacă dsa consulta cu mai multă atenție lucrările mele, afla date privitoare la Munkács pe cari nu le cunoaște, de ex. că la 1359 s'a clădit acolo o mănăstire de lemn și că episcopul grec de Munkács trăia în 1716 în casă de lemn. Dacă lupta dintre istoricii de artă români și unguri este aprigă, trebue una din părți să fie vinovată, să lase dsa ca parte in-

[7]) V. ziarul „Ellenzék" din 22/III. 1936. — Să luăm un exemplu cum se lucrează la Budapesta. Monografia dșoarei E. Grandpierre asupra bisericii Sf. Mihai din Cluj, intenționat nu se ocupă de naționalitatea monumentului, ceeace e o mare lacună, nici de Sașii din Cluj în a căror posesiune a fost odinioară — ceeace denotă parțialitate. La semnele lapidare aflăm: „Dacă deci la un edificiu din Ungaria găsim semn lapidar vienez, avem dreptul a presupune, că acolo a lucrat meșter ungur", apoi mai departe bazându-se pe H. Horváth (tot dela Budapesta) ne dă ca sigur, că semnele din Strassburg aparțin cheii din Viena. In felul acesta lasă să presupună cetitorul neinițiat că biserica ar fi operă ungurească pe când tot o budapestană, Iolanta Balogh, a cărei greșeli naționaliste le-am arătat la timpul său, în monografia sa asupra monumentelor Clujului (1935). p. 11, ne scrie: „Influența germano-austriacă directă ori indirectă, gradul participării măestrilor localnici este o chestiune deocamdată nelămurită" iar la p. 13: „Atât biserica, cât și decorul ei sculptural și pictorul indică legături germane". „Germanii chiar în timpul domniei lui Sigismund și a urmașilor săi s'au ridicat la cea mai mare putere... Atunci s'a înfăptuit biserica Sf. Mihail, care poartă blasonul lui Sigismund și cu puțin în urmă relieful Sf. Mihai, iar mai târziu pictura patimă. Toate sunt expresiunea însemnătății culturale și a concepției artistice a populației germane de odinioară". Rezultatul acesta este cu totul contrar aceluia ce ne lasă să credem ds. Grandpierre și magistrii săi pestani! De lipsa de metodă și contribuție proprie demnă de remarcat nici nu se poate vorbi.

©BCUCLUJ

teresată străinilor imparţiali să judece. Aceştia au şi pronunţat sentinţele...

Se poate că această primă lucrare a dlui Domanovszky ar fi fost mai prudentă în afirmaţii şi critici, mai obiectivă în aprecieri dacă se sprijinea pe puterea şi judecata proprie. Pe contrapagina titlului cetim însă „s'a executat la Institutul de istoria artei şi arheologie creştină a Universităţii regale ungare Petru Pázmány" iar la pag. 6: „înainte de toate îi datorez recunoştinţă adâncă dlui prof. dr. Tibor Gerevich care în munca grea a prelucrării m'a prevăzut cu îndrumări utile". Se prea poate, că drumul greşit ce l-a apucat, exagerările naţionaliste acestui fapt se pot atribui. Noi cunoaştem seria disertaţiilor cu subiect din statele succesorale ale acestei Universităţi, disertaţii cari alimentează grandomania ungurească păgubind avutul spiritual al foştelor naţionalităţi din Ungaria.

DR. E. HOFFMANN, JEGYZETEK A RÉGI MAGYAR TÁBLAKÉPFESTÉSHEZ. BEITRÄGE ZUR ALTEN UNGARISCHEN TAFELMALEREI.*

In studiul acesta găsim însfârşit un punct de vedere mai obiectiv în concepţia artei din fosta Ungarie. Autoarea, funcţionară la Muzeul de belearte din Budapesta, propune în mod hotărît: a separa copiile tablourilor din Germania şi Austria de cele originale executate în Ungaria dinainte de 1918, dă apoi un conspect al copiilor şi prelucrărilor din arta germană, ca ele să nu mai fie considerate ca ungureşti. „Trebue odată să fim în clar cu ceeace putem numi ca propriu". „Să părăsim însfârşit punctul de vedere păgubitor al părerilor naţionale preconcepute". „Adevărul nu este frumos şi nici urât — trebue să ţinem seamă de el". Studiul documentat se îndreaptă mai ales în contra scrierilor dlui T. Gerevich, profesorul de istoria artelor la Universitatea din Budapesta şi al elevului său dl St. Genthon, cari cad mereu în acest păcat; autoarea contestă unitatea picturii vechi ungureşti, contestă caracteristicele sale naţionale în felul cum au fost fixate de Gerevich, contestă influenţele italiene cu excepţia Budei şi a unor curţi de prelaţi bisericeşti în favorul aproape exclusiv al celei germane. Observările sunt juste şi întemeiate, asemenea şi termenul „ungarländisch"; le-am susţinut şi noi în discuţiile noastre cu învăţaţii unguri şi le menţinem. Un lucru însă ne pare neclarificat în studiul dnei Hoffmann: noţiunea artei naţionale[8]); este autoarea oare de părerea de ex. că arta Saşilor din Ardeal întră în „istoria artei germane" cum crede Roth, Pinder, subsemnatul şi mulţi alţii? ori în „istoria artei ungureşti" cum crede Gerevich, Hekler şi alţi unguri de felul lor? De răspunsul la o asemenea întrebare concretă depinde, dacă aprecierea noastră faţă de concepţia autoarei este numai relativă, ori fără rezerve.

CORIOLAN PETRANU

*) „Contribuţiuni la pictura veche ungurească de tablouri". (Din *Archeologiai Értesitö*, Budapesta, 1937, 44 pag.).

[8]) Vezi C. Petranu: Begriff und Erforschung der nationalen Kunst. München, 1937.

©BCUCLUJ

ALEXANDRU CĂLINESCU, MĂRI MOARTE*

Moartea lui Alexandru Călinescu a cernit poezia pură și sufletele prietenilor. Plecat într'o zi de Septembrie, cu plămânii sfâșiați sau cum spune el

Plămâni-mi sunt de omizi din ce în ce tot mai plini,

spre zările înalte alte eternității, el a lăsat în urma-i, alături de o durere inconsolabilă, o profundă poezie în cele două volume *Declin* și *Mări moarte*.

Adâncul sensibilității sale, exteriorizat în puritatea poeziei deprimante din *Mări moarte*, se degajează fluidic și învăluitor, dramatic și plin de substanță. De esență lirică, poezia lui Alexandru Călinescu e departe de sentimentalismul romantic al debutanților. Din realismul *Mărilor moarte* se desprinde cu putere, când potolită ca apele mărilor moarte, când chinuitoare ca o obsesie, prezența morții:

Ca pe o cruce, gândul tristețea începe să-și poarte
Către anii nomazi și ziua cu spada luminii la brîu.
Sunt mlaștini de noapte sub frunte și nici o beteală de rîu.
Toate nădejdele-s vechi, ca apele mărilor moarte.

Pe cine să strig când spaime trec în vîrtejuri prin sînge?
In undița grea a privirii doar toamnele cerul și-l au.
Numele cui uneori pe buze îl port, sub stele când stau?
Numele cui? Tăcere... Un deget pe gură se frînge.

Lîngă plugul credinței plîng îngeri în ierburi amare.
Pe cine să 'ntreb dece-s singur? La care fereastră să bat?
Da, vor veni într'o zi oameni cu haine de fum — și, culcat,
Or să mă mute de-aici — și n'o fi pe raclă o floare.
(Mări moarte, pag. 6).

Sunt rare în poezia sa oazele luminoase ale nădejdilor:

De-atât belșug de rouă și florile-s mai grele!
Incep să se oglindească albinele'n parfum,
Iar cumpăna fîntînii e mai frumoasă — cum
Se pleacă peste-adîncul cu apa în inele
(Fugă, pag. 36).

Pe întinsul mărilor sale de durere, fără speranțe, în care prezența Morții stăpânește imperial și singular, apar, fără mare putere de înviorare, luminișurile de vis din *Răvaș*, *Nu-i simplă părere...*, *Primăvară nouă* și altele câteva.

Pentruca la urmă peste tot să se aștearnă uitările:

Să vină uitările sub frunte, stol!
Toate amintirle le-au inundat mările moarte.

*) Poeme. Cartea Putnei. Focșani, 1937. Cu un portret în linoleum de V. Brana.

©BCUCLUJ

S'au stins cuvintele mai trist ca notele în flaute sparte;
Buzele-s lespezi pe-al inimii gol!
(Să vină uitările, pag. 74).

şi totul să împietrească:

Luna 'ntre valuri — ca'ntr'un paner —
Stă în genunchiu lîngă frunte.
A 'mpietrit şeaua tăcerii pe munte,
S'au lipit vulturii de cer.
(Poem împietrit, pag. 70).

Poezia lui Alexandru Călinescu este insistent străbătută de omniprezenţa morţii. Gânduri funerare, tristeţi infinite, răbufniri de durere metafizică, de cele mai multe ori resemnare, peste care se ridică uneori o sguduitoare revoltă şi voinţă de a trăi, o plutire către un sfârşit inevitabil, ca ultimă soluţie a existenţei, constitue tematica generală a poeziei cântăreţului de pe malurile Milcovului. Dar cât de variat apare fiecare poem în parte! Sensul materialului prea uman filtrat de un puternic temperament poetic şi ineditul complex al expresiei formale captivează orice exigenţă în materie de poezie. Deşi am depăşi economia unei recenzii, totuşi cităm:

Pentru cine, Mărino, pentru cine
Ai deschis cufărul şi-ai întins
Zestrea ta peste tot,
Zestrea ta veche, Mărino, fată fără noroc?
Pentru cine'n perete ai prins
Ştergare cu maci
Şi'n sîn ţi-ai culcat busuioc?

Mărino, Mărino, dă-mi pumnul să-l duc
La gură şi tusea în el să-mi usuc...
Hăitaşii durerii în piept se înfig —
Sunt plin de 'ntuneric şi frig...

Lasă-mă, Marino, aici
Unde orice vorbă est o roză
Acum când nu-i
Decît invitaţia rece a băncilor pe alei.
Lasă-mă lângă palmele mici,
Lîngă leagănul inimii
Şi apele odihnite ale părului.
Dă-mi visul tău în al meu să-l încui!...
(Stih pentru fata săracă, pag. 60).

Cu mai puţine drumuri spre poetica conceptuală, poezia lui Alexandru Călinescu prezintă şi un aspect erotic de o puritate spirituală nebănuită. Lirica lui erotică acarnală şi asensuală e o notă discordantă în peisagiul liricei moderniste, alături de alte câteva excep-

©BCUCLUJ

ţiuni fericite. Acest serafic îi dă o unitate organică. In schimb pulverizarea sa de fiecare zi, pe care o notează fiecare rând din *Mările moarte*, e de un vizibil biologism carnal.

Dar Alexandru Călinescu e şi un creator de surprinzătoare imagini:

Nopţile mele să ştii că seamănă toate 'ntre ele:
Inalte, parcă-s fantome de plopi peste veac fumegând.
(Tu vii, pag. 8).

Să se 'ntoarcă anii ce-au fost,
Ca nomazii seara la focuri.
(Vorbeşte-mi de oraşul tău, pag. 15).

Frate, prea ţi-au plăcute doinele
Coborîte'n genunchiu dela munte!
Prea le-ai luat cu tine în car
Noaptea, sub cerul cu spice de jar,
Cînd luna-ţi plîngea lîngă frunte.
(Aripi închise, pag. 64).

Poezia lui Alexandru Călinescu, voalată de marama unui străveziu ermetism, transpare într'o claritate ca a apei izvoarelor de munte. Limpezimea, idealitatea erotică şi funcţia de lirism pur dată poeziei sale ne descoperă liniile evolutive ale substanţei lui poetice spre un neoclasicism, mai mult formal decât conceptual. Poemul poetului milcovian e trăire cotidiană, dar care, în afară de sensul lui imediat efemer, capătă înţelesuri de înaltă conştiinţă metafizică, de ales destin poetic. Fragmentele citate aici ne dau o suficientă icoană a autenticităţii talentului său de poet, prăbuşit în plină tinereţe şi creaţie.

MARIN VĂTAFU

D. CARACOSTEA, PROLEGOMENA ARGHEZIANA [1])

Studiul d-lui D. Caracostea pune o problemă a cărei importanţă depăşeşte obiectul tratat în aceste Prolegomena. E problema *proprietăţii*. A proprietăţii de termeni, de metodă, de mijloace de investigaţie. Ceeace spune d. Caracostea în legătură cu inadequarea criticei noastre la poezie, se potriveşte într'adevăr la o serie întreagă de apariţii în câmpul „ştiinţelor spiritului" unde substituirea de termeni şi încălecarea de domenii sunt păcate de toate zilele. Trebuie să recunoaştem că dacă aceste procedee pot da sugestii, întâmplătoare şi arbitrare, deci fără continuitate de cele mai multe ori, — şi dacă ele pot creia ceeace se chiamă, cu o vagă şi de atâteaori suspectă aproximaţie, „atmosferă", aceasta nu înseamnă, în fond, nici un câştig, căci

[1]) Bucureşti, Institutul de Istorie Literară şi Folclor, 1937.

©BCUCLUJ

pitorescul verbal în care oroarea de precizie își găsește cele mai adesea refugiul, nu reprezintă în sine, nimic pentru cunoaștere.

Nu ni se pare deloc de prisos să amintim aceste lucruri în legătură cu activitatea dlui Caracostea. Scrisul d-sale nu se bucură de o mare circulație în publicistică, n'are deci o rezonanță contagioasă tocmai fiindcă din el se desprinde o atitudine hotărît ostilă apucăturilor pe care le-am semnalat aici. Scrisul acesta concentrat și sprijinit pe o mare experiență estetică cere pregătire pentru a putea fi urmărit și cere mai ales curajul de a te împotrivi modei. Propunându-și să spună un cuvânt liber și documentat despre poezia atât de controversată a dlui Tudor Arghezi, d. Caracostea constată că un asemenea cuvânt, „în situația de azi... n'ar putea să apară într'unul din periodicele răspândite". Constatarea e semnificativă pentru gradul de obiectivitate și calm din discuțiile literare ale vremii. In jurul unuia dintre cei mai reprezentativi poeți de azi nu se aude într'adevăr decât foarte rar o vorbă de cumpătată și pătrunzătoare analiză. Intre laudele ditirambice care îl așează deadreptul alăturea de Eminescu, de o parte, și tot atât de înverșunatele negații, de alta, nu e loc, se pare, pentru o răbdătoare și rece examinare care să ne arate noutatea și valoarea acestei poezii altfel decât prin afirmații globale și apodictice. Lucrul e explicabil, într'un fel. Pentru o parte a generației de azi poezia lui Arghezi — indiferent, deocamdată, de valoarea ei — e școală, justificare, steag. Și un steag nu se discută: e urmat sau respins, — după poziția *afectivă* în care te găsești față de el. E nevoie de o anume detașare, fie în timp, fie printr'un proces dialectic (care să realizeze și el o anume perspectivă, analoagă cu aceea a timpului) pentru a putea privi liber o poezie cu atâtea implicațiuni ale prezentului.. D. Caracostea încearcă această detașare aplicând poeziei argheziene criterii de cercetare pe care ne-am obișnuit a le socoti valabile numai pentru trecut.

D. Caracostea privește poezia ca *artă a cuvântului* și pune pe primul plan, ca cea mai însemnată dintre problemele istoriei și criticei literare, problema formei. Iată de ce, la începutul acestui articol stăruiam asupra proprietății de metodă și de termeni. Dacă în critica plastică și în cea muzicală tot mai mult își face drum judecata dedusă din natura, mijloacele și legile tehnice înseși ale acestor arte, în istoria și critica literară stăruie încă prea mult considerațiile întemeiate pe un material asociativ ce n'are decât vagi legături de contingență cu ceeace e specific operei literare: cu expresia verbală. Critica literară e încă, în bună parte sau critică de conținut — simplă ideografie —, sau joc impresionist, mai mult sau mai puțin ingenios, făcând concurență poeziei însăși. Intr'o serie de articole publicate în „Neamul Românesc" (XXI, 31, 33—38 din 11 și 13—18 Febr. 1936) d. Caracostea încearcă o fundamentare teoretică a metodei critice preconizate de dsa. „Poezia fiind arta cuvântului, instrumentele de precizare ale formei ni le pot pune la îndemână îndeosebi disciplinele filologice. Privind raportul dintre aceste discipline, așa cum sunt înțelese azi, și pregătirea criticilor și istoricilor noștri literari, relevăm cauza de căpetenie a felului rudimentar cum practicăm studiul formei literare". Studiul expresiei în toată întinderea ei: iată domeniul pro-

©BCUCLUJ

priu al istoriei şi criticei literare, care trebuie deci înţelese ca istorie şi critică a stilului în primul rând. In articolele de care amintim d. Caracostea arată cât câştigă în profunzime şi precizie aceste discipline îndrumate pe căile şcoalei linguistice idealiste sau estetice şi cum în deosebi încercarea de a pătrunde în arcanele poeziei ermetice ca aceea a lui Mallarmé e iluzorie fără cercetarea pe toate feţele a expresiei aşa cum o întreprinde de pildă Thibaudet. Am putea adaoga că orice poezie adevărată e ermetică, fiindcă orice poezie adevărată cuprinde moduri de exprimare personale care constitue miezul de taină, esenţa ultimă a operei. E de secundară importanţă dacă această taină e străvezie sau nu, ea tot taină este şi o explicaţie care ar ocoli-o sau ar nesocoti-o complet, nu ne-ar spune mare lucru de vreme ce ea ar rămânea indiferentă tocmai în faţa celui mai subtil dintre multiplele straturi care alcătuesc opera de artă literară. Există totuşi o prejudecată după care interpretarea din acest punct de vedere a literaturii ar însemna o coborîre a ei: ciocănirea piesă cu piesă a tuturor resorturilor accesibile analizei ar duce, după această părere, la o atomizare alexandrină din care suveranul aspect al unităţii operei ar ieşi iremediabil compromis. Un spirit ascuţit ca d. Pompiliu Constantinescu de pildă a criticat cu vehemenţă şi pe nedrept, după părerea noastră, exegeza metricei eminesciene făcută cu atâta acuitate de Ibrăileanu. Totul depinde, fireşte, de vigoarea şi amploarea concepţiei de ansamblu care dirijează operaţia, dar a condamna principial lucrările de acest soi înseamnă a aduce un elogiu diletantismului şi arbitrarului, căci oricât de ingenioase şi fericite ar fi acestea, drumul spre inima operei şi spre înţelegerea stilului personal al unui autor şi chiar spre înţelegerea stilului unei epoci duce prin aceste analize. N'aşi putea cita un exemplu mai doveditor în această privinţă decât însăşi lucrarea în curs de publicare a dlui Caracostea asupra artei cuvântului la Eminescu. Fragmentele publicate din această lucrare în revista *Gândirea* (Arta cuvântului la Eminescu, Uvertura Luceafărului şi Inefabilul eminescian) deschid perspective nebănuite asupra magiei luminoase a artei Poetului şi arată infinita stăruinţă care nu se explică numai prin secretele imbolduri ale geniului creator ci şi prin cunoştinţe şi convingeri de ordin teoretic care uimesc deopotrivă la acest om excepţional.

Avem prin urmare tot dreptul să credem că Prolegomenele de care ne ocupăm, deschid un nou capitol de estetică a poeziei lirice dela noi.

Caracterul de fragment al lucrării, afirmat prin titlu, se vădeşte şi prin limitarea la trei a problemelor ce se pot pune în legătură cu poetica argheziană. Iată aceste trei probleme: I. *Versul* (Teoria versului, aşa cum a schiţat-o d. Arghezi într'un articol polemic, *Vers şi poezie*, publicat în revista Linie dreaptă, nr. 2 şi 3 din 1 şi 15 Mai 1904), — II. *Poezia* (Analiza poemei *Psalmul de taină)* — şi III. *Aspectul sociologic.*

Părerile dlui Arghezi despre natura versului interesează în măsura în care ele oferă posibilitatea unor concluzii asupra caracterelor principale ale poeziei argheziene înseşi. D. Caracostea arată că izvoarele ideologiei literare a dlui Arghezi pornesc din „nebuloasa eclec-

©BCUCLUJ

tismului macedonskian"; trăsătura cea mai însemnată a ei este credința despre „natura expresivă a artei"; — un reflex al esteticei simboliste, curente în acea epocă. Articolul e supus unei analize amănunțite: un ton de „amărăciune proletară" se desprinde din el, dar și o „drapare aristocratică în felul lui Joséphin Péladan" — acesta ca atitudine, iar ca direcție estetică: o preferință manifestă pentru imaginile vizuale față de cele de natură acustică — dintre aceste din urmă fiind apreciate mai ales cele cu sonoritate dură sau cu „sugestii negative" —, în general: o înclinare spre gustul sensualist al expresiei și o absență vădită a oricărui avânt spre transcendență. Se vede de aici că studiul acesta „fragmentar" a fost gândit ca o strânsă unitate. Poate chiar prea strânsă, căci oricât am admite că diversele manifestări ale unui artist se leagă între ele printr'o adâncă solidaritate, nu ni se pare, totuși, că un articol *polemic* ca cel al dlul Arghezi ar putea să aibă o valabilitate atât de cuprinzătoare și necondiționată cum pare a-i atribui d. Caracostea.

Pentru a ilustra modul și valoarea plăsmuirii argheziene, d. Caracostea s'a oprit asupra poemei „Psalmul de taină", reprezentativă pentru întreaga operă a poetului și putând oferi totodată, prin gravitatea însăși a motivului ei (iubire — moarte) largi posibilități de comparație. Partea aceasta a studiului strălucește prin bogăția și finețea argumentării. Atenției ascuțite și stăruitoare nu-i scapă nici un amănunt, opera e străbătută în toate sensurile și la capătul complicatelor explorări, materialul adunat se încheagă într'o puternică sinteză critică. Insistăm asupra convergenței care dirijează investigațiile și confruntă și coordonează rezultatele obținute. Un exemplu: Vorbind de tectonica imaginilor, d. Caracostea arată că „neavând un centru de raliere și nefiind posibilă înălțarea uneia la o semnificație de simbol, imaginile se înșiră în diagonală, procedeu frecvent al barocului". Acestei crezări îi corespunde, în ordine sintactică, „o izbitoare îngrămădire de relative". Comparația statistică cu două poeme de aceeași temă ((*Mortua est* de Eminescu și *A Silvia* de Leopardi) e cât se poate de instructivă, iar concluzia absolut convingătoare: „Tiparul numeroaselor relative este deci forma sintactică cerută de natura imaginilor. Sintactic și expresiv, aceste relative aparțin tipului asociativ curent, fiind departe de acea identificare cu absolutul, la care se înalță relativa eminesciană. Astfel, arătata cascadă de relative este vadul în care se prăvălesc apele sclipitoare ale imaginilor, atât de abundente în *Psalmul de taină*, încât, după cum oferă entusiaștilor material de documentare, ne invită să facem un sondaj în natura și valoarea lor.

In genere, imaginile mărginite la contururile externe — cele mai multe abreviaturi biografice — au o mai vie putere de întipărire decât acele în care s'ar putea întrevedea și un orizont transcendent.

In schimb au ceva marginal, căci cu greu se organizează într'o imagine de ansamblu, din care să poți cuprinde spațiul și timpul estetic".

La fel de interesante sunt observațiile cu privire la structura ideologică a poemei, imn ce se prăbușește, în ultima strofă, într'o

©BCUCLUJ

violentă imprecațiune. Constatările făcute în legătură cu această bruscă ruptură ne duc în chip logic spre ultimul capitol al studiului, întitulat „Aspectul sociologic" și destinat să ne explice cauzele sociale ale popularității poeziei dlui Arghezi. Problema nu poate fi epuizată, firește, în șapte pagini, dar proiectarea arghezianismului pe fondalul psihologiei de destrămare și coborîre ce caracterizează anii de după război, aduc și aici lumini prețioase pentru înțelegerea acestei poezii ce a stârnit atâtea discuții.

ION PILLAT, ȚĂRM PIERDUT [1])

In poezia dlui Pillat se pot deosebi două fire: unul venind din contemplarea pământului natal, al doilea dintr'o mare tradiție de cultură și limpezime mediteraneană. Despărțirea e, firește, artificială și didactică: în realitate cele două fire de care vorbim se împletesc strâns, până la desăvârșita contopire, astfel încât poeziile din ciclurile închinate aspectelor vieții autohtone au totdeauna arhitectura solidă și transparența clasică, tot astfel cum acele din categoria a doua păstrează toată seva sensibilității românești, toată aroma specificului etnic. Poezia dlui Pillat realizează astfel un echilibru mlădios și puternic, — nu printr'un eclectism cărturăresc și programatic, ci printr'o firească cumpănire între realitățile pământului românesc și o alta, îndreptată nostalgic spre zări de ideală lumină. Astfel d. Pillat duce mai departe, adâncind-o în nota gravității, a concentrării și a discrețiunii, o tradiție al cărei cel mai strălucit reprezentant până la dânsul a fost Duiliu Zamfirescu.

Volumul de care ne ocupăm, cuprinde recolta anilor 1934—1936. Nu e o culegere unitară, organizată pe linia unui motiv dominant; — ea cuprinde dimpotrivă o mare diversitate de preocupări: evocarea unei lumi de apuse frumuseți eline, Balcicul, o serie de stanțe de dragoste, trei elegii marine și câteva tălmăciri din Hölderlin și Ștefan George sunt principalele ei capitole. Există totuși o unitate pe dedesuptul acestei varietăți de teme: o anume tonalitate de elegie care cântă în surdină în tot cuprinsul cărții. Ceeace creiază, în rândul al doilea, o atmosferă omogenă în acest volum, este siguranța nivelului. Multe din versurile din *Țărm pierdut* sunt dintre cele mai cumpănite și mai frumoase din câte a scris d. Pillat în fecunda sa carieră poetică. Versurile acestea mărturisesc o mare stăpânire de sine; poetul se găsește parcă la capătul unei îndelungate experiențe ce se rezolvă în simplitate și adâncă claritate. Tot ce este anecdotic, pitoresc, local, decorativ, e lăsat la o parte; rămâne esența pură a poeziei. Mai puțin bătătoare la ochi, din simplul motiv că nu e construită numai din elemente vizuale, această poezie poate părea mai puțin semnificativă decât aceea din volumele anterioare care atrage însă atenția de multeori prin ceeace are exterior și local deci limitativ. Poezia din *Țărm pierdut* în ce are mai de preț, se valorifică prin calitățile ei interioare: prin intensitate și muzicalitate.

[1]) Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II".

©BCUCLUJ

Poate fi identificată pe hartă insula din *Mit?* Nu. Ea are în schimb o profundă realitate spirituală. E o viziune de mitologie creiată de nostalgia poetului, — creiată mai mult prin cântec decât prin descripție:

Tot ce privești e vis și totuși nu e:
Un zvon de-albine zumzăie și tace.
Din nai plângând cu picături de lună,
Suspină'n umbră Faunul — și sună
Departe, surd, din funduri de ponoare,
Cu inima pământului,
Copite de Centauri călătoare...

Pentru a ilustra impresia de plenitudine pe care o poate realiza sonoritatea, vom cita o strofă din *Luna pe mare:*

Și stelele, boabe de-argint,
Cad lin din fluer de lună,
Și sufletul tău în argint
Departe pe ape mai sună...

E un admirabil fragment de pastel, pus pe portativ muzical.

Ciclul „Balcic", cel mai închegat dintre toate ale volumului, e scăldat tot în această lumină ireală de vis; peisajul preferit e cel muiat în apele înserării, care se asociază atât de ușor cu muzica.

Cișmele cântă, marea le răspunde.
Amurgu 'și strânge pânzele în port.
De ce ecoul umbrelor pe unde,
In mine când lumina o mai port?

Spațiul nu ne îngăduie să cităm cât am dori și ne restrângem la câteva trimiteri, penrtu a indica măcar în treacăt *Insula, Stella Maris, Cântec pentru lumină, Scoica,* poezii pe care le considerăm esențiale pentru configurația volumului.

ARON COTRUȘ, ȚARA[1])

Ca temperatură a sensibilității, ca imagini și ritm, placheta dlui Cotruș nu aduce vreo noutate față de volumele anterioare. Personalitatea poetului s'a definit demult în chip peremptoriu ca una din cele mai originale și mai viguros conturate din conspectul liricei noastre contemporane. Poet al energiei explosive. Cotruș a creat un vocabular, o sintaxă și o metrică atât de concentrate, încât poezia lui, redusă la scheme de expresie — adjectivul e întrebuințat cu zgârcenie, substantivul și verbul e totul — nu cunoaște nici delectabilele nuanțe molatece și sinuoase ale artei încântate de propria-i perfecțiune, nici variațiunile melodiei. In întregimea ei, această poezie pare

[1]) Edit. Rânduiala, București, 1937.

©BCUCLUJ

amplificarea la infinit a unei singure atitudini de încordare și are, din pricina acestei extreme consecvențe, un sunet dur, monocord. E o poezie voluntară, lapidară, de incisivitate epigramatică și de impetuozitatea unui manifest. Din această pricină, Cotruș a fost revendicat cu egală simpatie când de „stânga" când de „dreapta". Fără a intra în discuția acestor termeni care la noi au o circulație destul de confuză, vom recunoaște că poezia lui Cotruș are într'adevăr o puternică notă socială. O imensă sete de dreptate se desprinde din dârzele rechizitorii pe care poetul le scrie ca pe niște crestături în piatră. Dar aceste rechizitorii împotriva ghiftuiților și aceste pătimașe mărturisiri ale dragostei pentru cei oropsiți se deosebesc fundamental de discursivitatea poeziei cu caracter de comentar pe marginea unei epoci. Și deosebirea nu e numai de formă a expresiei, ci mai ales de viziune a timpului. Poezia lui Cotruș are, fără îndoială și un sens ascuțit al actualității; ea nu se împotmolește, totuși, în dialectica contingențelor istorice, fiindcă se raportează la un fondal de timp mult mai vast. Pe plugarii, minerii și pădurarii lui Cotruș îi cunoaștem în carne și oase; cu toate acestea, în poemele lui, acești fii ai pământului românesc țâșnesc parcă din negurile preistoriei, aduc cu dânșii tulburătoare fâșii de suferință străveche, fulgerătoare protestări sau amenințări — și lasă în sufletul cetitorului impresia de a fi întrezărit, o clipă, în ființa lor, drumul destinului de totdeauna al neamului nostru de țărani. Ciclul *Horia* ilustrează mai bine ceea ce am vrut să spunem aici despre caracterul simbolic, rezumativ și reprezentativ al poeziei lui Cotruș.

Poeziile orientate spre viitor sunt animate deasemenea de marea sete a depășirii. Să se observe largul orizont din aceste poeme și accentul rapsodic al aspirațiilor spre un destin major, atât de autentice prin intensitatea dinamică a simțirii, pe care vocabularul aspru și sărac dar sugestiv și ritmul energic o servesc, nu odată, minunat.

Țara este un asemenea poem închinat viitorului, mai bine zis tineretului care pregătește acest viitor. E un proces care a început subt ochii noștri, dar în poemul dlui Cotruș el capătă uneori semnificații și perspective de baladă fantastică ce frânge mărginirile istoriei.

Iată cum este prezentat tineretul acesta:

Ca printre fulgere, prin furtuni, pe sub grindini
vin voinicește de pretutindeni;
pădure mișcătoare de goruni nebuni,
oaste făcătoare de minuni,
cu vrere năpraznică, vie
de-atotputernicie . . .

Poeziile dlui Cotruș nu pot fi decât scurte. Excesiva tensiune nu se poate precipita decât în versuri repezi, abrupte; — nu se poate toarce firul unei poezii lungi numai din superlative. *Țara* însă e un singur poem (— așa cel puțin l-am înțeles eu) pe aproape treizeci de pagini: e poemul unei generații cu hotărîrea învolburată de a clădi, pe temelii nouă, o țară nouă, — și atunci monotonia e inevitabilă. Nu cred să mă înșel afirmând că cel mai des întrebuințat cuvânt din întreaga carte este *vrere* și verbele care indică *mersul* sau acte de vio-

©BCUCLUJ

lentă mişcare. E un ropot de paşi grei dela un capăt până le celălalt al poemului, ceva ca un huruit interminabil şi uniform de roţi. Uneori compacta desfăşurare de forţe e prinsă în expresii dense ca acestea:

prin ierburi ca de cue
tabere, putere năprasnică, şue,
şi-o sue
pe muntele învins, despicat,
pe care-l calcă, neîncetat,
mers apăsat,
mers încruntat,
de-opincă năzdrăvană şi bocanc ferecat...

Alteori însă versul obosește. Rar, găsim şi câte un popas de linişte şi de lumină molcomă; el e impresionant prin raritate şi contrast:

ca'n basm biserici cresc
din vis tineresc...
sună altfel prin veac
toaca peste satul sărac...

E un document liric caracteristic în cea mai înaltă măsură pentru epoca noastră placheta dlui Cotruş. In ea se sbate tot vuietul unei lumi tinere care îşi face drum cu fanatică voinţă, spre alte zări. In sensul acesta al colectivismului, al participării la o grandioasă urnire la drum, stă cel mai mare merit al ei.

ŞTEFAN BACIU, MICUL DOR[1])

In această plachetă uşoară cât un pumn de foi de toamnă, Ştefan Baciu a adunat opt poeme gravitând în jurul aceluiaşi motiv: melancolia iubirii.

Poate e cel mai ideal mod de prezentare a poeziei: un ciclu mic şi rotund de poeme care, cu tot rostul autonom al fiecăreia în parte, se leagă între ele, se susţin şi se luminează reciproc, ca părţile unei sonatine. Cetitorul pătrunde şi reţine uşor arhitectura gingaşă şi clară a acestei cărticele pe care autorul nu fără intenţii de complicate semnificaţii, desigur, a botezat-o *Micul dor*. Titlul acesta care s'a dat unei culegeri de romanţe sentimentale, de mare circulaţie într'un cerc de oameni naivi şi fără pretenţii, cu câteva decenii în urmă, are un parfum de vechime, o graţie stângace şi demodată, evocând o viaţă de provincie demult apusă, cu reverii, cu albumuri şi serenade. Asociat la o poezie ca aceea a dlui Şt. Baciu, adecă modernă în toate articulaţiile ei, titlul capătă un accent de cochet rafinament, ascunzând, poate şi o subtilă nuanţă de autoironie. Pentru poetul care, deşi foarte tânăr încă, dispune de o remarcabilă abilitate verbală, interpretarea încercată nu ni se pare de prisos; — o socotim chiar necesară pentru întregirea portretului lui spiritual.

[1]) Braşov, 1937.

©BCUCLUJ

Credem că placheta aceasta deschide o nouă fază în cariera poetică a dlui Baciu. Penultima d-sale culegere *(Poeme de dragoste*, edit. Familia, Oradea) ne-a lăsat, alături de amintirea câtorva crâmpeie de fragedă frumusețe, impresia generală de prețiozitate și snobism. Ni se părea că poetul, sedus de prestigiul unui verbalism savant, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a-și îmbrobodi frumosul talent într'un păinjeniș de vorbe cât mai ocolite și piezișe. *Micul dor* se angajează pe drumul lirismului direct. Nu printr'o ruptură cu experiențele trecute, firește, ci în continuarea lor, căci emoția apare și aici filtrată și cizelată cu pasiune de tehnician îndrăgostit de meșteșugul lui, dar tendința de simplificare și limpezire a expresei, de accentuare a esențialului, gustul liniei mari și sobre se afirmă cu putere. Iată, în acest sens, o strofă din care subliniem cu deosebire ultimele două versuri:

Durerea mea din urmă, tristețea mea dintâi
Nu știi că pentru tine am înălțat cântarea
Aș vrea să pleci din mine și totuși să rămâi
Cum dintr'un golf se duce și iarăși vine marea.

Un vers atât de plin ca acesta:

Și eu bolnav de tine, cum e în August vara...

care cuprinde sugestia tristețelor de toamnă închise anticipat în liniștea înaltă a zilelor de August, spune deasemenea foarte mult în privința aceasta. Ștefan Baciu are intuiția sensurilor adânci. Și știe să le exprime în versuri diafane și melodioase. Poezia din care am desprins versul de mai sus, începe bunăoară așa:

Noi niciodată parcă n'am fost de tot aproape
Și'n seara asta suntem alături: doi străini,
E chipul tău o umbră lipită de pleoape
Cu transparențe fine de ape și de crini.

ION CHINEZU

TUDOR VIANU, FILOSOFIE ȘI POESIE

Volumul „Filosofie și poezie" este al 16-lea din opera dlui Tudor Vianu. Acest număr impresionant de cărți publicate într'un interval de aproape zece ani, dovedește o forță intelectuală unică, o vocație de gânditor și o stăruință spirituală neîncetată, cu care d. Tudor Vianu a adus în cultura românească o contribuție prețioasă.

De numele dlui Tudor Vianu se leagă la noi în mod aproape exclusiv două preocupări spirituale: estetica și filosofia culturii. Au mai fost și alții cari întâmplător și nestatornic au abordat probleme de acest fel. D. Tudor Vianu le-a încetățenit însă la noi, făcându-le să iasă din diletantism pentru a le impune controlului unei temeinice informații și organizări intelectuale. Pe lângă „Dualismul artei" sau „Arta și frumosul" d. Tudor Vianu este creatorul unui sistem de es-

©BCUCLUJ

tetică (Estetica, 2 vol.) care în România este o operă nouă și insuficient apreciată fiindcă este prea puțin înțeleasă. Paradoxele originalității sunt de cele mai multe ori foarte amare. Astfel d. Tudor Vianu care deși are o situație de competență unică și necontestată în cultura românească, se bucură de o prețuire oficială mai redusă decât farsorii culturii cari la noi abundă.

Este greu de precizat partea de realitate pe care personalitatea dlui Tudor Vianu o ocupă în preocupările intelectuale dela noi. Influența sa, exercitată discret și statornic este pretutindenea în preocupările tineretului intelectual dela noi. Problemele de filosofia culturii, care la un moment dat deveniseră o obsesie, au fost inițiate de d. Tudor Vianu prin cursurile și seminariile d-sale. Astăzi când mulți își afirmă pretențiile de a fi fost educatorii spirituali ai tineretului universitar este util și cinstit să se releve marele rol al dlui Tudor Vianu în formarea acelui serios spirit de cercetare și probitate intelectuală necesar unei culturi autentice, față de confuzia și superficialitatea pe care au reprezentat-o alții.

Să revenim însă dela constatarea și nedumerirea noastră — care este în acelaș timp a întregei tinere generații intelectuale din România și care ne-ar cere să umplem pagini întregi cu realitatea ei deplină — la „Filosofie și poezie" cartea cea nouă a dlui Tudor Vianu.

Tema acestei cărți face parte din preocupările mai vechi ale d-sale, asupra realității și autonomiei valorilor.

In epoca modernă în care toate activitățile intelectuale s'au diferențiat în preocupări particulare iar aceasta a adus cu sine o diferențiere a funcțiunilor și însușirilor, au rămas numai trei discipline cari au păstrat o perspectivă totală asupra realității: religia, filosofia și arta. Din acest motiv s'a pus problema înrudirii lor profunde. In special romantismul, a căutat să le solidarizeze, dar încercările lui n'au putut produce rezultate durabile. Teza dlui Tudor Vianu este aceea a solidarității acestor perspective totale asupra universului, dar cari în acelaș timp își păstrează autonomia, nefiind silite să sacrifice nimic din originalitatea lor. In romantism aceste valori erau sau complect autonome sau fuzionate în mod adulterat. D. Tudor Vianu are o poziție intermediară, susținută cu multă argumentație și subtilitate. Astfel filozofia și poezia au o unitate latentă ca unele care cresc din aceleași rădăcini și urmează aceluiași elan. „Forme înrudite dar originale, ele există în permanentă simultaneitate și atingându-se în absolut, fără să se determine temporal, niciuna din ele nu este obligată să deplaseze și să înlocuiască pe celălaltă" (p. 32).

Poezia implică în expresia și conținutul ei, mitul care nu este nici decum o expresie alegorică a unor idei și adevăruri cum credea Hegel, ci o trăire metafizică cu o valoare permanentă. După Nietzsche în mit nu sunt idei, ci experiențe ale subconștientului metafizic. Mitul implică o filosofie care n'are nevoe de o expresie clară. In realitatea poeziei mitul este deci acceptat deoarece granițele dintre filozofie și poezie sunt respectate, niciuna neavând trebuință să-și însușească modul de expresie al celeilalte. Poezia filosofică nu este o idee poetizată, ci simplul fapt al trăirii experienții poetice, care deschide perspective către viața supremă a spiritului. Poezia n'are o temă

©BCUCLUJ

teoretică, filosofia ei este în intuiția artistică profundă, nu în conștiința clară a unor idei degajate prin reflexiune. Deaceea intepretarea filosofică a poeziei are multe neajunsuri. „Atât criticii cari înțeleg operele poeților prin descoperirea atitudinilor tipice cari le susțin, cât și acei cari le interpretează subordonându-le unității stilistice a culturii respective, nu ajung să pună în lumină decât ceeace este general în ele. Aceste metode tipizează opera și lasă în consecință să le scape ceeace este cu totul unic în ea" (p. 101).

Abordând problema foarte actuală a filosofiei ca poezie d. Tudor Vianu condamnă abuzul de lirism și excesivă subiectivitate al unor filozofii noui cari ascund sub această haină lipsa lor de preciziune. Dar pentru dsa, poezia are un rol în filosofie mai larg decât filosofia în poezia. Pentru un filosof poezia ajută să pună în mișcare energiile spontane și primitive ale sufletului. Reflecția filosofică are nevoe de resursele poetice ale spiritului căci ele dau reflexiunii elemente de care aceasta nu se poate lipsi. Aceasta nu însemnează însă — cum afirmă Hegel — că poezia este o formă inferioară a spiritului menită să fie depășită prin reflexia filosofică. Ea își păstrează autonomia și originalitatea ca și filosofia. Ele nu se pot subordona una alteia, așa cum au vrut romanticii, deoarece toate activitățile spiritului au un caracter specific deși ele aspiră la perspectiva totală a realității.

In problemele discutate, d. Tudor Vianu aduce puncte de vedere noui și un material foarte prețios. Cartea d-sale însemnează mai ales un câștig de claritate și de noțiuni precise în judecata unor curente ale artei și gândirii, cari au planat până acum în confuzie și dezorientare. La celelalte cărți ale sale „Filosofie și poezie" însemnează o întregire a ansamblului unei concepții originale iar pentru știința artei o contribuție la sporirea progresului ei actual.

BUCUR ȚINCU

©BCUCLUJ

MIŞCAREA CULTURALĂ

Cărţi şi Reviste

G. ŢEPELEA, INSTANTANEE*) Epigrama e un gen ingrat prin efemerul pe care-l conţine. Din această cauză epigramele bune se înnumără pe degete. Trăiesc prin iluzii la actualitate, pentru a lăsa, cu vremea, mai mult o legendă poetică în jurul autorului lor decât o valoare durabilă. Autorul volumului semnalat aici pare că a avut intuiţia acestei arte de respiraţie scurtă, când şi-a găzduit protector epigramele sub indicaţia de pe scoarţă, *Instantanee*, pe lângă faptul că titlul s'ar putea referi şi la crearea lor rapidă.

Epigrama e un gen minor, care totuşi îşi păstrează principala unitate autotelică de a delecta, care este a întregei arte poetice. Am amintit acest minorat al epigramei, care nu trebue identificat cu un provizorat, nu pentru a subestima valoarea volumului prezentat aici, c. cu intenţia de a preveni pe cititorul exigent că talentul autorului, văzut prin oglinda epigramei, nu e exprimat în toată plenitudinea sa. Cred că epigrama n'ar putea oferi niciodată o perspectivă totalitară pentru cunoaşterea integrală a posibilităţilor de creare ale poetului. Caracterul ei de *inscripţie* i-a creiat o semnificaţie mai puţin adâncă şi hotărîtoare. Din acastă cauză s'a bucurat de un cult cu greu susţinut, când n'a căzut în totală desuetudine.

*) Epigrame. Ed. Lanuri, Mediaş - Cluj, 1937.

Volumul tânărului G. Ţepelea aduce o notă de vioiciune binevenită. Obiectivitatea ne obligă să relevăm, pe lângă ironia, gluma şi spiritul de un preţ mai scăzut, fineţea şi incisivitatea, care se desprind din scrisul limpede al autorului.

Din ciclul *Iorga* sunt de semnalat *Hronică şi Dramaturg*. Din ciclul al doilea *Cărţi*, reproducem pe cea adresată lui *Zaharia Stancu:*

Ce mai pacoste pe Stancu!
Toţi îl plâng până la unul:
Ce clădise ani de zile
I-a distrus subit . . . „Taifunul".

Din capitolul al treilea *Oameni şi momente* cităm *Unui „discipol" de-al lui Cincinat:*

Ce egoist a fost maestrul!
Când a murit, prin testament,
Nu ţi-a lăsat ca la „discipol"
Măcar o brumă de talent.

Iată una, din aceeaşi serie, cu ascuţită poantă:

Vă văzui aici la masă
Şi 'nălţai o rugă-adâncă:
Doamne, fă ca Ardelenii,
Toţi să scrie cum mănâncă!

Totuşi cele mai reuşite sunt acestea două, care sunt expresia fidelă a talentului epigramatic al dlui Ţepelea: *Lunci:*

E revoltător! E groaznic!
Ce morală! Ce sfidare!
Singură, la miezul nopţii,
Să se ducă la plimbare!

©BCUCLUJ

Următoarea e de o usturătoare realitate, *De săptămâna cărţii* („La inaugurarea săptămânii cărţii au participat toţi membrii guvernului". Ziarele):

Da, serbarea-i minunată,
Are instructive părţi:
Cel puţin, pe an odată,
Mai văd şi miniştrii cărţi...

Placheta de epigrame a dlui Ţepelea a avut un frumos succes în revuistica ardeleană. Credem că ele nu vor dispare aşa de instantaneu, cum le-a prezis, crud, autorul în postfaţă.

TEODOR NEŞ, OAMENI DIN BIHOR*).

Autorul a adunat într'un masiv volum, lipsit însă de spirit sintetic, ştiri şi date numeroase cu privire la oamenii de valoare socială sau culturală, pe care i-a dat Bihorul în răstimpul dela 1848—1918. Puţin metodică, lucrarea nu s'a realizat conform intenţiilor autorului. Cu greu poţi desprinde din acest volum contribuţia reală a Bihorului la luptele noastre naţionale din fosta Ungarie. Istoria acestor figuri trebuia încopciată organic şi sintetic în albia generală a luptelor naţionale din Ardeal. Afară de asta, informaţia e unilaterală. Izvoare de prima mână româneşti au fost ocolite, când n'au fost necunoscute. S'ar putea totuşi găsi autorului o scuză: calitatea sa de profan, sub a cărei scut s'a şi adăpostit în prefaţa volumului. Totuşi nu putem contesta utilitatea cărţii şi dragostea de Bihoreni a dlui T. Neş.

Lucrată după criterii istoric politice, cartea nu corespunde exact adevărului istoric, care nu e numai politic. S'au stabilit de mult anume categorii de adevăruri istorice, cărora li s'au fixat terminologia şi durata lor cronologică. Abaterile nu produc decât confuzii. Aşa, de ex. în opera dlui Neş, caracterizarea perioadelor e puţin arbitrară şi deci necorespunzătoare: e de neînţeles de ce naţionalismul dintre 1848—1881 e *oportunist*, în contrast cu cel dintre 1905—1918, care e *intransigent?*

Explicaţia o găsim uşor, dar ea nu scuză atitudinea autorului. Cartea asta e de fapt un anuar al Liceului Em. Gojdu din Oradea, unde autorul e director şi în al cărui comitet şcolar Aurel Lazăr a fost preşedinte nu ştiu câţi ani. Ca recunoştinţă, la moartea marelui luptător naţionalist al Bihorului, liceul trebuia să-l încresteze în analele sale. Astfel şi-a luat început cartea dlui Neş. Pentru a evidenţia figura lui Aurel Lazăr, trebuia creiat un fundal istoric, pe care autorul l-a început cu 1848. Insă logica istorică a fost răsturnată: statuia lui Aurel Vlad s'a brodit să iasă de proporţii cam mari, pentru scena pe care a aranjat-o d. Neş, neputând stăpâni raportul adevărat între eroii săi. Disproporţia e destul de stridentă, nu numai între Aurel Lazăr, şi contemporanii săi, dar chiar între acesta şi predecesori. Ea a mai fost semnalată şi de alţii.

Prin urmare credem exagerată caracterizarea de *intransigent*, pentru naţionalismul perioadei 1905—1918, în comparaţie cu cea de *oportunist* pentru răstimpul dela 1848—1881. Trecem peste inexactităţile de importanţă secundară. De-ce înlocuirea *pasivismului* (1881—1905) cu perioada *atoniei politice*, când există un termin consacrat? Nu cred că expresia autorului e mai cuprinzătoare şi aruncă mai multă lumină.

In jurul figurii proeminente a lui Em. Gojdu, Aloisiu Vlad, Al. Roman, Partenie Cosma, Justin Popfiu, Miron Pompiliu, Al. Gavra, I. Vulcan, V. Mangra, N. Zigre, I. Ciordaş, Aurel Lazăr, Vasile Lucaci, Coriolan Pop şi Bolcaş sunt grupaţi ceilalţi bihoreni de mai mică însemnătate. Eflorescenţa Bihariei în oameni aleşi îi va rezerva un loc de seamă în istoria naţionalismul politic şi cultural. Străduinţele dlui Neş sunt, cred, satisfăcute prin utilitatea cărţii şi a imensului material adunat în această enciclopedie istorică a Bhiorului.

*) Tipografia Diecezană, Oradea, 1937.

©BCUCLUJ

LIBERTATEA (V, Nr. 22). Revista dlui Gigurtu continuă să fie una dintre cele mai interesante periodice de economie şi politică dela noi. Justeţea cu care sunt privite economicul şi politicul ca şi celelalte aspecte i-au creiat o frumoasă onestitate publicistică.

In acest număr de G. Strat, autorul *Elogiului Libertăţii*, scrie despre *Mercantilismul englez:* practica acestui sistem economic ce a dus la prosperitatea Angliei din sec. 16, 17, şi teoreticienii lui mai însemnaţi: Mun, Child şi Petty, D. N. Steinhardt face o serie de consideraţii pe marginea *Liberalismului Larg*, iar d. Dinopol ne dă o imagine clară şi condensată a cărţii lui Maxime Leroy, *Les téndances du pouvoir et de la liberté en France au XX siècle;* speculaţiile filosofic politice extrem de surprinzătoare ale lui Leroy sunt adesea însoţite de ascuţite observaţii ale recenzentului. D. V. Beldiman scrutează imperialismul japonez sub principalele sale aspecte. Problema coloniilor Germaniei e pusă de d. St. Antim. D. Al. Jordan continuă *Acum un veac*, iar d. I. Gigurtu şi de data asta face în mod just şi esenţial cronica politică internă şi externă. Informaţii culturale inteligent scrise.

DACIA ISTORICĂ (Nr. 1, 2). Clujul şi istoriografia naţională s'a îmbogăţit cu o nouă revistă *Dacia Istorică*, scoasă şi scrisă în întregime de d. Iosif Schiopul, un vechiu cunoscut al scrisului ardelean. Ca scop şi-a propus o nouă cercetare critică a autenticităţii documentelor istorice relative la perioada ce cuprinde imigraţia Ungurilor în Pannonia până la sfârşitul secolului al XIII-lea, pentru clarificarea situaţiei Românilor din Transilvania faţă de Unguri şi Saşi. O nouă interpretare obiectivă şi numai în marginea acestor izvoare va duce, — precizează d. Schiopul — la concluzii fireşti şi precise, nu la divagaţii şi la teorii fantastice sau la „intuiţii" istorice.

Un lucru e însă de constatat: liniile programatice, dar mai ales de metodă ale dlui Iosif Schiopul au fost bătătorite de mult de ştiinţa Istoriei. Autenticitatea, obiectivitatea, precizia, constatările de fapte şi adevărul au fost şi sunt atribute indispensabile Istoriei. O nouă scrutare a acestor documente ar putea aduce lucruri noui şi mărunţişuri neobservate de alţii, dar mai greu o răsturnare de valori istorice pe planuri generale, ceeace dealtfel d. Iosif Schiopul a şi încercat. Intenţiile din *Dacia Istorică* nu sunt inovaţii în cariera istorică a redactorului ei.

In primul număr al *Daciei Istorice* d. Schiopul se ocupă cu autenticitatea, felul şi publicarea documentelor. Apoi dovedeşte că forma *Clus* (Cluj) e cea mai veche. Discută drumul venirii Ungurilor în Europa şi în Pannonia. Face un istoric al Cronicii Notarului Anonim şi consideraţii asupra valorii ei. Polemizează caustic şi totuşi academic şi obiectiv cu istoricii şi filologii Unguri, Saşi şi Români asupra diferitelor probleme în partea ultimă a revistei). Face notaţii asupra toponimiei în ambele numere (Sălişte, Deva, Jabenita). Respinge existenţa comitelui sibian dela 1210, ca şi autenticitatea diplomei din 1222 al lui Andrei al II-lea, pe care a mai discutat-o şi altă dată într'o altă operă a sa mai întinsă.

REVISTE DOBROGENE. In Dobrogea, ca de altfel în toată ţara, apare astăzi o pletoră de reviste, dintre care cele mai multe de format aproape „papagalic". Un inventar al tuturor e inutil, ca şi câteva consideraţii asupra necesităţii apariţiei lor în aceste colţuri de ţară, în care stăpâneşte trufaş carenţa culturală. Nu voiu aminti nici despre inutilitatea multora dintre ele, căci fiind conduse şi scrise de rataţi, neisprăviţi, sau, dacă au oarecare pregătire, sunt lipsiţi de gust. Iar cei mai ridicaţi au emigrat la Bucureşti, ocolul golului cultural nesuferind astfel nicio schimbare. Iar frecvenţa numelor fanariote şi bulgăreşti inspiră o neîncredere. Situaţia aceasta impune crearea unei reviste serioase, care să selecteze

©BCUCLUJ

sever meritele sau talentele de platitudinea ce înnecă majoritatea acestor plăpânde încercări periodice de literatură.

Dintre cele 12—15 „reviste" dobrogene, semnalăm *Revista Dobrogeană* din Constanța. Ultimul număr aduce colaborarea, pe lângă aceea a unor condee locale, a lui Radu Gyr, Pericle Martinescu. Articolul despre Vasile Pârvan scris de Ioan Micu e de un cras didacticism. D. Stoicescu traduce în metru original elegia unui poet anonim grec, descoperită de Pârvan la Istria. Const. V. Gheorghiu și Liuben Dumitru semnează versuri, dintre care unele ar putea interesa. Cronica literară e actuală.

O a doua revistă pe care am putea-o menționa este *Cronica Literară*". Colaboratorii sunt aceiași dela *Revista Dobrogeană*, cu excepția lui I. M. Sadoveanu, Al. Gherghel, Fani Popova Mutafova (o scriitoare bulgară, din care traduce N. D. Mincev), Andreescu.

La Silistra apare *Festival*, care pune în circulație poezia lui Ștefan Baciu, C. Ar. Zaharia, George Petcu, și a acelora care îl îngrijesc.

Dobrogea niciodată n'a avut atâtea reviste. Peisagiul variat și accidentat al periodicei dobrogene, ar putea fi mai cu spor, — de o intersantă semnificație regională — dacă ar fi vegheat cu mai multă atenție și nu de intruși.

REINVIEREA (I, 1, Noembrie 1937). Dintre revistele care apar la Târgu-Mureș *Jar și Slovă* și *Reînvierea* dețin primatul. Unul provincial. *Jar și Slovă* între revistele de provincie face figură bună. Aduce de multe ori poezie de cea mai bună calitate, dar nu locală, ceeace firește ar fi de dorit.

Reînvierea este cea mai bună dintre toate revistele ce apar în regiunea secuizată sau la marginea ei. E vorba de revistele care și-au propus ca scop acțiunea națională de a readuce pe acești înstreinați, — Românii secuizați, — la matca românească. E chiar de o seriozitate la care nici nu ne-am fi așteptat.

Problema Românilor din ținuturile secuizate este una dintre cele mai importante probleme naționale. Soluțiile de reromânizare propuse de d. Tărnăveanu sunt practice, realizabile deci și cu efect. Când se vor înfăptui? G. Popa-Lisseanu, unul dintre fruntașii acțiunii de cunoaștere a acestor regiuni, ne dă un inventar al Secuilor în cronicile medievale. Aurel Filimon vorbește despre vechimea Românilor în Ardeal, iar Nic. Sulică despre existența veche a Românilor și a cărții românești în regiunile secuizate. Colaborează apoi Hurdubețiu, Ion Banu, Cocoș, Sorescu, Al. Ionescu-Pelican, al căror scris sănătos românesc le va aduce izbândă pe drumul pe care au pornit.

Marin Vătaș

NOUL LEXICON BROCKHAUS. (Der neue Brockhaus. Allbuch. 4 volume și 1 atlas). Leipzig, 1936—38. Prețul 58 mărci, legat în pânză.

Cu excepția ultimului volum, care apare în Martie 1938, au ieșit până acum de sub presă trei volume și atlasul. Făcând abstracție de utiltatea acestui lexicon pentru generația ardeleană de înainte de război, cu cultură germană, pe noi ne interesează principiile călăuzitoare și proporțiile acestei frumoase publicații întocmai în vederea unui lexicon românesc mai mare și perfect, decât cele de până acum. Casa de editură Brockhaus are o experență de 125 ani în editarea lexicoanelor, a mai scos și unul mare de 20 volume, în afară de edițiile Brockhaus-ului mic. Primul „lexicon de conversație" german a apărut în 1704, cel actual — conform obiceiului din Germania de azi de a evita cuvintele străine — se numește „Allbuch" o carte pentru toți și toate lucrurile. Noul Brockhaus mic cuprinde 170.000 cuvinte de ordine aranjate alfabetic, 10.000 ilustrații în text și 1000 table ilustrate în parte colorate (într'un volum aproximativ 2000 pe 800 pag.). Expunerea se adresează nespecialiștilor vrând să fie înțeleasă chiar în cele mai dificile probleme științifice.

©BCUCLUJ

O inovaţie a acestui nou lexicon este că el nu vrea să fie numai un dicţionar al noţiunilor de ştiinţă şi al cuvintelor străine, dar înainte de toate al celor germane obişnuite în viaţa de toate zilele, cât şi al celor dialectale şi de specialitate: pentru prima oară întregul tezaur al limbei germane. El înlocueşte dicţionarul etimologic, istoric şi ortografic al limbei, dar este şi un dicţionar al cuvintelor străine. La selecţionarea şi explicarea cuvintelor are în vedere primaoară ceeace e de apropiat de viaţa practică, urmează apoi partea istorică, ştiinţifică şi indicaţiile bibliografice esenţiale. Şi în text observăm inovaţii: se vorbeşte scurt şi simplu, în locul explicaţiilor erudite. Atlasul dă nu numai hărţi geografice, dar şi istorice şi preistorice, ilustraţiile textului vorbesc şi prin inscripţiile părţilor, amănuntelor de ilustraţii.

Exactitatea datelor şi ultimele rezultate ale ştiinţei este dezideratul suprem al unui lexicon. Examinarea prin „Stichprobe" (încercări la întâmplare) în aceasta privinţă ne-a mulţumit pe deplin. O singură dorinţă am avea: partea privitoare la România să fie complectată prin capitolul „arta românească" care să cuprindă arta ţărănească, muzica şi poezia populară, artele plastice culte; la ilustraţii să nu lipsească cele mai de seamă monumente istorice din Moldova şi Muntenia, o biserică de lemn ardeleană, cea de peatră din Densuş, specimene de motive naţionale în broderii şi lucrări în lemn. Cartea lui de Martonne asupra României nu poate lipsi la bibliografie. In textul privitor la oraşele din România sunt unele scăpări, cari cu uşurinţă ar putea să fie îndreptate de Institutul Geografic al Universităţii din Cluj (să dăm câteva exemple. Clujul are 2 episcopii româneşti nu numai una cum ni se afirmă, oraşul acesta este nu numai pentru Unguri centrul cultural, dar înainte de toate pentru Români. Nu în 1920—21, ci din 1919 s'a anexat României. La Bistriţa nu se pomenesc locuitori români). La vol. IV am dori ca istoria Românilor din Ardeal să fie tratată cum se cuvine. Aici s'ar putea intercala ilustraţiile asupra artei româneşti a căror lipsă se simte.

Faţă cu preţul redus cele cinci volume impunătoare sunt în condiţii superioare tipărite, ilustrate şi legate.

C. Petranu

Insemnări

ALEXANDRU LUPEANU - MELIN. Miile de intelectuali care au participat la serbările bicentenare ale Blajului, au trăit clipe de rară emoţie. Nesfârşitul cortejiu al foştilor elevi încheiat (nici nu se putea altfel) de un preot moşneag, coborît parcă din vremuri uitate în piaţa care poartă numele marelui ctitor Inocenţie, cuvântările festive, numerele ocazionale din ziare şi reviste, ne dădeau toate un viu sentiment istoric, posibilitatea de trăire intensă cu lungul şir al generaţiilor, care din această cauză a conştiinţei româneşti luminate, au dus pretutindeni apa vie a încrederii în destinele neamului. Dela marele praznic lipsea însă un om: Alexandru Lupeanu-Melin, acela care mai mult decât oricare din cei prezenţi a trăit sentimentul istoric al Blajului, ostenind toată vieaţa să hrănească şi în sufletul altora cultul pentru marile momente şi figuri ale acestui oraş. El a lucrat mai mult decât toţi pentru pregătirea şi reuşita strălucită a acestor serbări bicentenare. Volumul lui *Evocări din vieaţa Blajului* era, în ziua aceea a amintirilor în mâinile tuturor. Cel care l-a scris era departe însă de locul iubit, care trăia clipe atât de înălţătoare. Cu câteva zile înainte, groaznica boală care-l ameninţa de vreo doi-trei ani încoace, l-a doborît iarăşi în patul din Clinica Clujului, pe care nu-l va mai părăsi decât mort, în toamna acestui an.

Jumătate din cele mai bine de treizeci de lucrări apărute în volum ale lui Alexandru Lupeanu-Melin, sunt ghiduri istorice, prezentări pitoreşti, studii şi cer-

©BCUCLUJ

cetări din trecutul Blajului. Ultimul act al vieţiü lui de mucenic al condeiului a fost închinat acestui oraş cu trecut legendar. Volumul amintit *Evocări* nu este decât o istorie romanţată a acestui loc atât de scump lui. Alexandru Lupeanu cunoştea fiecare piatră, fiecare cruce de mormânt, ştia să povestească o anecdotă sau un amănunt pitoresec din viaţa oricărui mare sau mărunt muritor ale cărui zile s'au strecurat printre zidurile oraşului dela îmbinarea Târnavelor. Director al Bibliotecii Centrale — una din cele mai de seamă biblioteci româneşti din ţară — cea mai mare parte dn zilele şi nopţile acestui singuratec au fost închinate răsfoirii şi grijii pentru cărţile şi manuscrisele, din care şi-au cules, sau în care şi-au aşezat înţelepciunea un Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Timoteiu Cipariu, Ion Micu-Moldovan sau Augustin Bunea. Cu o rară veneraţiune păzea aceste scumpe moaşte, cu gândul de a arăta odată întreaga lor valoare. Moartea l-a răpit însă înainte de a duce la îndeplinire, aşa cum ar fi voit, acest vis al vieţii lui.

Al. Lupeanu-Melin s'a format ca scriitor în momentul când curentul sămănătorist stăpânea toate spiritele alese ale neamului. Intreagă activitatea lui publicistică poartă pecetea acestei iubiri din tinereţe. Schiţele lui sunt desprinse în cea mai mare parte, din vieaţa satului ardelean; stilul lui are, deasemenea sfătoşenie sau duioşie ţărănească sau mireasmă de biserică de sat. Unele din cărticelele lui au fost destinate bibliotecilor populare şi o bună parte din activitatea lui publicistică se închide în paginile *Unirei Poporului*, una din cele mai bune gazete pentru popor din câte am avut. Nemărginita lui dragoste pentru sat l-a determinat să ia conducerea despărţământului Blaj al Astrei, remarcându-se printre cei mai iscusiţi şi mai entuziaşti propagandişti culturali ai Asociaţiunii.

Scrisul lui era adânc îmbibat de lirism. Când vorbea era însă plin de haz şi de sfătoşenie, un adevărat Creangă al Ardealului. Această notă a trecut şi în unele din scrierile lui, ca de pildă în minunatele *povestiri glumeţe* despre călătoriile lui Niţă Zdrenghea (apărute şi în „Biblioteca Populară a Asociaţiunii", no. 149) sau în câteva capitole din *Evocări din vieaţa Blajului*. Avem credinţa că este partea cea mai rezistentă din opera lui Lupeanu. In anii din urmă îşi dădea el însuşi seama de calitatea ei superioară. Vieaţa i s'a frânt însă înainte de a da întreaga măsură a acestei feţe a talentului său.

Ion Breazu

ORESTE TAFRALI (1876—1937). La Iaşi, în luna trecută s'a stins din viaţă, în plină maturitate creatoare Oreste Tarfarli, unul din cei mai temeinic pregătiţi profesori dela Universitatea Mihăleană şi unul din gloriile ştiinţei româneşti. Un umanist distins înzestrat cu o vastă cultură, el era cunoscut şi peste hotare, cu deosebire în Franţa. Generos, el punea tot pathosul în activitatea pe care o desfăşura. De o sensibilitate acută nu se lăsa niciodată dator cu răspunsul. Primitor şi înţelegător, era învrednicit cu prietenia multor oameni aleşi.

De origine cosmopolită, dintr'un oraş de pe malurile Dunării de Jos, Tulcea, cum sunt mulţi dintre locuitorii acestor oraşe dintre Dunăre şi Mare, pe care i-a prins aşa de minunat condeiul lui Jean Bart, Oreste Tafrali, era un suflet de o puternică ardenţă, pe care a pus-o în slujba ştiinţei. A făcut liceul la Tulcea şi Galaţi. Oraşul natal şi pământul Dobrogei, amestec ciudat de primitivism social şi civilizaţie veche vor exercita asupra lui un miraj de strânsă afinitate organică. Tafrali îi va închina o bună parte din activitatea sa. A urmat cursurile Universităţii din Bucureşti şi Paris, unde — la Sorbona — a luat doctoratul (1912). In 1913 a fost numit profesor la Universitatea din Iaşi, unde va fi şi directorul Muzeului de Antichităţi. Membru a

©BCUCLUJ

multor societăţi ştiinţifice, Oreste Tafrali a ilustrat ştiinţa românească şi prin cursurile sale ţinute la Sorbona, fiind apreciat de Ch. Diehl, Bréhier, P. Henri. In vremea războiului a luat parte la misiunea universitară pentru propagandă românească la Paris. Cu această ocazie a scris *La Roumanie transdanubienne* (1918) şi *Propaganda românească în streinătate* (1920), în care a susţinut drepturile noastre asupra Dobrogei.

Opera lui Oreste Tafrali se înscrie în cercul istoriei şi artei naţionale şi bizantine. In acest domeniu din urmă, profesorul ieşean era o autoritate incontestabilă. Ca opere despre antichitate amintim *La cité pontique de Dionysopolis* (Balcic) (1927), *La cité pontifique de Callatis* (Mangalia) (1927), *Izvoarele istoriei Grecilor şi Romanilor* (1927) şi o opera cu caracter literar, *Idylle din viaţa antică*. In domeniul artei naţionale are *Le trésor byzantin et roumain du monastère de Poutna; Monuments byzantins de Curtea de Argeş*, monumentală lucrare de artă şi istorie; *Le monastère de Suceviţa* şi avea în manuscris o istorie a artei româneşti în două volume.

Acestea şi lucrările de bizantinologie l-au făcut cunoscut şi în streinătate: *Thessalonique dès ses origines au XIV-e siècle, Thessalonique au XIV-e siècle, Topographie de Thessalonique*, toate trei premiate de Academia de Inscripţii şi Litere frumoase din Paris. Pe lângă acestea nu trebue uitate singura bună românească *Istorie a Artelor* (2 vol.) şi revista *Arta şi Arheologia*, în paginile căreia a împrăştiat o activitate neobosită.

Opera sa vastă şi trainică, care proiectează asupra trecutului o amplă aureolară de cunoaştere, îi va asigura în istoria culturii române un loc de seamă.

D. D. PĂTRĂŞCANU. Moartea năprăznică a lui D. D. Pătrăşcanu a surprins şi a trezit mai ales vremurile epopeice ale războiului, în care acest om jucase un rol socotit primejduitor comunităţii româneşti. A fost atunci mai degrabă o intereprietare pripită şi greşită a unei atitudini care în sinceritatea ei integră s'a vrut menţinută pe aceeaşi linie de conduită, cu intenţii limpezi şi nesubversive. Dar o pietate de semeni ne obligă să închidem problema.

D. D. Pătrăşcanu s'a format în atelierele poporanismului dela *Viaţa Românească*, în grupul „generoşilor". De o mare larghete spirituală, Pătrăşcanu a atacat în literatură subiecte dintre cele mai dificile cărora le-a dăruit pulsul unei vieţi inegale. Luptând pieptiş cu dificultăţile celei mai exigente forme de artă — comicul — şi umbrit de gloria marelui maestru al comicului, Caragiale, arta sa apare ca opera unei inteligenţe ascuţite, dar de o viabilitate îndoelnică. Colorată estompat de un palid specific naţional, opera lui D. D. P., fără mari adânciri interioare, nu poate fi uşor distribuită literaturii româneşti, alături de arta lui Caragiale. L-am situat lângă marele maestru al comediei, căci acesta recunoştea în Pătrăşcanu un scriitor de o admirabilă substanţă creatoare originală în domeniul comicului, humorului.

Dintre volumele lui, *Schiţe şi amintiri* (1909) *Candidat fără noroc* (1916), *Domnul Nae* (1921), *Trei comedii* (1924), *Un prânz de gală* (1928), *Timothei Mucenicul* (1913), acesta din urmă, distins cu un premiu de Academia Română, îl va păstra pe Pătrăşcanu în literatura noastră. Verva humorului său a creiat neastâmpărul şăgalnic al lumii care populează acest actual volum.

Pătrăşcanu a fost şi un strălucit profesor, pe lângă un autor minunat de manuale de istorie, pilduitoare pentru grija şi interesul viu cu care le-a scris.

E neîndoios că opera lui D. D. Pătrăşcanu reprezintă pe harta literară a zilelor noastre o valoare. Vremea i-o va ciopli, dar nu i-o va putea înghiţi până la totală dispariţie.

Marin Vătafu

©BCUCLUJ

IULIAN MARȚIAN. Moartea a răpit un cercetător pasionat al trecutului, un desgropător al urmelor antice, pe *Iulian Marțian*, fost membru onorific al Academiei Române.

S'a născut la 23 Iunie 1866 în Mintiul Românesc (jud. Năsăud). Urmează 6 clase la liceul din Năsăud, iar în 1887 se înscrie la școala militară din Sibiu.

Ca ofițer, a servit la Triest, Saraievo, Lemberg, Brașov. A călătorit prin toate regiunile fostului Imperiu și în toate orașele a adunat obiecte de valoare, a cumpărat cărți, a cercetat tot ce era important. In 1880 era în Bosnia. A însoțit pe profesorul Stratimirovici, la săpăturile făcute în Podromanja. („Viața Românească", 1931, An. XXV, p. 305—307). Tânărul ofițer s'a pasionat pentru cercetările arheologice. In 1907 a publicat un repertoriu arheologic al Ardealului în limba germană la Viena, iar în 1910 publică la Bistrița un repertoriu românesc.

Inainte de războiu a colaborat la *„Transilvania"*, *„Arheologiai Értesitö"*, *„Revista Bistriței"*, etc. A publicat și o broșură germană, *„Die Siebenbürgischer Landesname"* (1907), în care susține o curioasă etimologie a cuvântului Ardeal, pentru care după războiu va polemiza cu dl Drăganu.

După războiu, trăește retras la Năsăud. Casa lui era un adevărat muzeu, în care se găseau cărți, manuscrise și diverse obiecte unice. Vasta sa bibliotecă a fost descrisă în *„Ion Neculce"*. (N. Georgescu-Tistu, *Bibliografia literară română*, pag. 147). Pasionatul bibliofil are meritul de a fi conservat multe codice importante din trecutul literaturii românești. Din colecția sa a publicat dl Nicolae Drăganu, *„Două manuscripte vechi: Codicele Marțian și Codicele Todorescu"*, *„Un fragment din cel mai vechiu molitvelnic românesc"*, etc. Din vasta sa colecție de documente și manuscrise au mai publicat: dl C. Rosetti, *Lettres Roumaines...)*, dl Al. Lapedatu *(Din greutățile unei domnii)*, dl Andreiu Veress *(Bibliografia Româno-Ungară)*, etc. In vara anului 1936, mi-a arătat un codice de pe la 1700, *„Codicele Fulea"*. In decurs de vreo 2 ani transcrise textul. Imi spunea că a trimis bătrânului M. Gaster o copie a acelui codice și că va apare în curând un studiu asupra acestui monument literar.

Până în prezent studiul n'a apărut. Cu aprobarea lui, am transcris un fragment, pe care l-am publicat în *Vatra* (1936, An. II, Nr. 3). De altfel mi-a dat și câteva acte pe care le-am publicat în broșura *„Pagini istorice literare"* (Bistrița, 1936).

Prin anul 1931, a întemeiat, impreună cu dnii I. C. Moisil și V. Șotropa, *„Muzeul Năsăudului"*, căruia i-a donat o bibliotecă, acte de arhive, documente și scrisori referitoare mai ales la trecutul Năsăudului. In liniștea acestui Muzeu, îmi arăta multe lucruri interesante. Iulian Marțian avea cunoștințe foarte multe dar uneori le întrebuința romantic.

A publicat o lucrare ahreologică *„Urme din timpul războaielor Romanilor cu Dacii"*, și o lucrare istorică *„Țara Năsăului"*. A scris diverse studii istorice, arheologice și numismatice în *„Anuarul Institutului de Istorie Națională"*, *„Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice"* *„Convorbiri Literare"*, *„Cronica Numismatică"*, *„Arhiva Someșeană"*, *„Nachrichten der deutsch. Antropologischen Gesellschaft"* (Tübingen), *„Siebenb. Vierteljahrschrift"* (Sibiu), *„Transilvania"* etc.

Pentru vasta sa activitate, în 27 Mai 1933, a fost ales membru de onoare al Academiei Române. Dl Al. Lapedatu, propunându-l membru onorific, spunea printre altele: „Intre compatrioții noștri care s'au dedicat cu toată ființa lor sufletească cercetării și cunoașterii trecutului și pământului românesc, din curiozitate pur științifică și din interes specific național, este de bună seamă și dl Iulian Marțian dela Năsăud.

Zelul și pasiunea sa în această privință au fost așa de mari că și-a strâns — desigur cu însemnate jertfe materiale — una din cele mai prețioase și bogate co-

©BCUCLUJ

lecţii de publicaţii, documente, hărţi, etc. privitoare la trecutul nostru, din cât avem până astăzi. Manualele şi alte rarităţi bibliografice ce nu se găsesc nici în bibliotecile publice din ţară se găsesc în colecţiile dlui Iulian Marţian.

Dar dl Marţian nu este numai un bibliofil pasionat. Dsa este şi autor de studii şi cercetări arheologice şi istorice foarte interesante. Repertoriul său arheologic pentru Transilvania este bine cunoscut şi mult apreciat. Asemenea studiile cu privire la cetăţile dacice şi de alte monumente şi rămăşiţe istorice ale pământului românesc. Articolele sale răspândite prin diferite reviste — *Convorbiri Literare, Buletinul Monumentelor Istorice, Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice din Cluj, Arhiva Someşană,* etc. — sunt tot atâtea preţioase contribuţii pentru arheologia şi istoria noastră.

Spirit serios şi modest, dl Iuliu Marţian n'a căutat prin această activitate a sa vreo recompensă oarecare şi nici nu şi-a făcut reclamă deşartă. (Academia Română, Anale, Tom. LIII. Şedinţele din 1932—1933, p. 76).

Am reprodus recomandarea făcută de dl Al. Lapedatu, fiind cea mai bună caracterizare a răposatului Iulian Marţian, care acum îşi doarme somnul de veci în cimitirul Năsăudului.

Iosif Naghiu

EXPOZIŢIA DE SCULPTURĂ C. PLEŞA ŞI EXPOZIŢIA DE PICTURĂ W. WIDMANN. In intervalul dela 28 Nov. până la 10 Decemvrie în sala de sticlă dela prefectură, au avut expoziţie comună dnii C. Pleşa şi W. Widmann — primul, sculptură, iar al doilea, pictură.

*

Dl. C. Pleşa expune un număr de treizeci şi două de lucrări — rondbosse, bassoreliefuri şi gravuri — în lemn, teracotă, bronz şi piatră. Din toate aceste sculpturi se desprinde un spirit de muncă conştiincioasă în căutarea posibilităţilor de redare a unui gând şi a unei simţiri. Lucrările în care d-sa vrea să se exprime realist sunt cam forţate şi greoaie; izbuteşte însă cu mult mai bine în sculptura decorativă. Forma lemnului îi sugerează viziuni pe cari le realizează în frumoase mişcări de linii calme. Compoziţiile de linii, folosite în interpretarea viziunilor decorative, se răsfrâng şi în statuetele executate în teracotă.

Are şi câteva portrete frumoase (II, III şi VII), în care tendinţa de stilizare contribue foarte mult la reuşita lor.

Urmărirea imaterialului, căutarea esenţei lineare a realităţii, pe care o încearcă în „Pasărea" care se vrea în lumea de vis a „Pasărei maiestre" a lui Brâncuş este depare de aceasta; apreciem totuşi năzuinţa. Dl Pleşa are înţelegerea decorativului sculptural — şi poate că este drumul cel mai optrivit temperamentului d-sale.

*

Dl W. Widmann expune uleiuri şi aquarele, care, privite în ansamblul lor, nu dau un aspect unitar, din cauza genurilor de pictură deosebite, şi pe de altă parte din cauză că artistul nu s'a fixat definitiv ca manieră. In majoritatea picturilor în ulei se resimte influenţa unei maniere coloristice de origine străină, în tonurile izbitoare, cu preponderanţa culorilor reci: verzi-albastre. Lumina acestor picturi are un aspect ireal: o lumină de proector.

Unele neajunsuri formale, care se observă în această expoziţie, nu ne împiedecă totuşi a vedea alesele calităţi picturale ale dlui Widmann. Incontestabil, cele mai bune lucrări ale d-sale se găsesc printre aquarele care se prezintă cu mult mai multe decât uleiurile; păcat numai că unele tablouri sunt excesiv de încărcate şi deaceea devin uneori greoaie. Printre aquarelele cele mai bine echilibrate ca expresie lineară, mai unitare şi mai fericit armonizate din punct de vedere cromatic merită să fie evidenţiate cele cu numerele: 19, 20, 27, 40, 41, 43 şi 56. Genul aquarelei atât de puţin îmbrăţişat (cu succes), atât de dificil ca tehnică, şi-a găsit în Dnul Widmann un ales interpret.

Alexandru Tohăneanu

©BCUCLUJ

CUPRINSUL ANULUI 1937

POEZII

I. Bălan, Poem nescris — — — 99
M. Beniuc, Duh de primăvară — 211
Indemn la pahar — — — 211
Plecare — — — — — — 212
Vino iarăşi tu — — — — 417
Necunoscuta femeie — — — 417
Pomul sterp aşteaptă — — 418
Obosim — — — — — — 419
Anecdotă de seară — — — 419
Nu te-aude nime — — — 420
Cu Dumnezeu la cot — — 555
Celei trecute — — — — 556
La Şebiş ori în altă parte — 557
Trecere — — — — — — 557
Radu Brateş, Intoarcere — — — 81
Peisaj cu îngeri — — — — 405
Mă 'ncearcă tristeţile — — 406
Intâlnire — — — — — 406
L. Bujor, Pasăre streină — — — 8
Olga Caba, Avion — — — — 318
Ţigară — — — — — — 318
N. Caranica, Pe foşnetul livezii . . . 427
Aeroplan — — — — — 428
V Copilu-Cheatră, Peisaj moţesc — 568
George Fonea, Scrisoare din Basarabia — — — — — — 27
Scrisoare de dragoste — — 27
Emil Giurgiuca, Toamnă — — 539
Intâmpinarea primăverii — — 540
Indemn — — — — — — 540
Inălţimi — — — — — 540
Alean — — — — — — 541
Baladă — — — — — — 541
Descântec — — — — — 542
D. Hinoveanu, Cuvânt către cartea mea — — — — — — 578
Plecare în stele — — — — 579
Cuvânt către mireasă — — 579
M. D. Ioanid, Sfârşit pământean — 156
Aurel Marin, Sonetul odihnei — 96
Seară — — — — — — 464
Adâncă seară — — — — 464
Indemn — — — — — 465
Fragment — — — — — 465
Trecere — — — — — — 466
I. Mărgineanu, Interior — — —. 584
Autobiografie — — — — 584
Cântec de iubire şi de moarte 575
Pe culmile disperării — — 576
Laetiţia Papu, Balada depărtării — 448
Ion Pillat, In faţa mării — — — 193
Traduceri din Baudelaire: Ochii Berthei — — — — — — 569
Răscumpărarea — — — — 569
Departe mult de-aici — — 570
Genunea — — — — — 570
Plângerile unui Icar — — — 571
Ecaterina Pitiş, Pustiul meu — — 229
Corbul — — — — — — 229
George Popa, Intoarcerea — 213, 436
Adolescenţă — — — — 586
Fată la clavecin — — — — 556
Tristia — — — — — — 587
Iulian Popa, Sete — — — — 36
Rugăciune — — — — — 115
Indumnezeire — — — — 115
Primenire — — — — — 116
Intre două zile — — — — 117
Tăceţi — — — — — — 118
Frescă — — — — — — 118
Dorinţa — — — — — 119
Rugăciune — — — — — 274
Nocturnă — — — — — 274
Moartea vulturului — — — 275

©BCUCLUJ

Frumosul — — — — — 471
Y. Rossignon, Cântec pentru veacul nou — — — — — — 335
Psalm — — — — — — 336
Radu Stanca, Dăltuire — — — 120
Neliniști — — — — — 449

PROZĂ

I. Agârbiceanu, Invalidul Visalon Albu — — — — — — 3
La îmblătit — — — — 82
Am ajuns pe 'nserate — — 319
Gerul — — — — — — 429
Per amica silentia lunae — — 437
Pe marginea pădurii — — 545
Se topește zăpada — — — 550
V. Beneș, Biserica din Fraustadt 215
Emilio Cecchi, Laodamia — — 100
Ionel Neamțu, Noaptea Invierii — 157
O. F. Popa, Hoț de lemne — — 276
Aventură — — — — — 563
Daniel Popescu, Educatori — — 461
Vasile Rusu, Pace — — — — 581
G. M. Vlădescu, „Să nu mai fii ca tata" — — — — — — 239

ESSEURI, STUDII, ARTICOLE

Vasile Băncilă, Lucian Blaga, energie românească 121, 194, 283, 505
Zevedeiu Barbu, Zorile filosofiei 390
V. Beneș, Spontaneitatea în pictura lui Luchian — — — — 104
Șt. Bezdechi, Eminescu și Nonnos din Panopolis — — — — 468
Lucian Blaga, Concepte fundamentale în știința artei — — — 187
Cultură minoră și cultură majoră — — — — — — 261
Radu Brateș, Profesorul Sextil Pușcariu — — — — — 1
Ion Breazu, Inceputurile teatrului românesc în Ardeal — — 472
Olga Caba, Păpușile lui Shakespeare și spațiul ibsenian — — — 97
Ion Chinezu, Ion Moța — — — I
Lui Pavel Dan — — — — 346
Lilio Cialdea, Luigi Pirandello — 41
Al Dima, Clasificarea artei populare — — — — — — 408
Paul Al. Georgescu, Incercare de tanatologie eminesciană — — 89
Actualitatea lui Caragiale — 572
Victor Iancu, Despre limitele domeniului estetic — — — — 10
N. Laslo, Samuil Micu traducător din Lucian — — — — — 337
N. Mărgineanu, Natura științei — 325
I. Mușlea, O scrisoare inedită a lui Alecsandri și C. Negri către Bălcescu — — — — — 558
C. Noica, Pentru o reabilitare a individului — — — — — 73
Ovidiu Papadima, Ințelesuri vechi și nouă — — — — — 421
D. Prodan, Trei scrisori dela Gheorghe Lazăr — — — — — 577
D. D. Roșca, Pe marginea unei cărți 29
E. Speranția, Lirismul imanent 37
Bucur Țincu, Apărarea civilizației 230
Al. Tohăneanu, Rolul afectivității în artă — — — — — — 450

CRONICI

V. Beneș, Expoziția de pictură K. Hübner — — — — — — 171
Ion Breazu, In legătură cu Titu Maiorescu și Duiliu Zamfirescu 354
Ion Chinezu, I. Lupaș, Probleme școlare — — — — — — 50
Alex. Lapedatu, Un episod revoluționar în luptele naționale ale Românilor de peste munți acum o jumătate de veac — 165
Ion Pillat, Portrete lirice — 167
Cezar Petrescu, 1907 — — 248
C. Petranu, Begriff und Erforschung der nationalen Kunst 352
Cronica teatrului: Tribunul de Ion Lapedatu — — — — 489
D. Caracostea, Prolegomena Argheziana — — — — — 609
Ion Cotruș, Țară — — — 614
Ion Pillat, Țărm pierdut — — 613
Ștefan Baciu, Micul dor — — 616
Sabin V. Drăgoi, Observări la un răspuns al dlui Bartok — — 370
Gh. N. Gheorghiu, Profesorul Ioan A. Scriban — — — — 168

©BCUCLUJ

G. Guţu, Jacques Chardonne — 365
Traian Marcu,, Pentru pomenirea lui Calistrat Hogaş — — — 483
V. V. Mesaroş, G. Sofronie, Principiul Naţionalităţilor în tratatele de pace din 1919—1920 55
Ion Muşlea, Octav Şuluţiu, Braşov 358
N. N. Munteanu, Un nou romancier ardelean: Ionel Neamţu — 590
Edgar Papu, Ştefan Stănescu, Arca lui Noe — — — — — 480
Şt. Paşca, Omagiul profesorului Sextil Puşcariu — — — 588
Coriolan Petranu, G. Breazul, Die Musikerziehung in Rumänien 249
Franz Liszt, Rumänische Rhapsodie — — — — — — 250
Kurt Hielscher, Siebenbürgen 251
Bisericile de lemn din judeţul Bereg — — — — — — 602
E. Hoffmann, Beiträge zur alten ungarischen Tafelmalerei 606
D. Şt. Petruţiu, Ion Breazu, Literaturii Tribunii. Proza — — 468
I. Prelucan, Atlasul lingvistic al României — — — — — 47
P. Sergescu, Note asupra moralei lui Descartes — — — — 362
Horia Stanca, E. Speranţia, Lecţiuni de enciclopedie juridică cu o introducere în filosofia dreptului — — — — — 253
Petru Tarţia, Expoziţie de pictură la Dej — — — — — — 58
G. Ţepelea, George Lesnea, Poeme de Esenin — — — — — 244
V. Copilu-Cheatră, Cartea Moţului — — — — — — 246
Paul Valéry, Questions de poésie — — — — — — 484
Bucur Ţincu, Tudor Vianu, Filosofie şi poesie — — — — — 617
Marin Vătafu, Anuarul Institutului de Istorie Naţională — — — 53
Alexandru Lapedatu — — 163
Pia Alimăneştianu, Dobrogea 248
Alexandru Călinescu, Mări moarte — — — — — — 607
Ana Voileanu-Nicoară, George Enescu — — — — — 60

CĂRŢI, REVISTE

Zevedeiu Barbu, Max Dessoir, Einteilung in die Philosophie — 68
Şt. Bezdechi, Matei Pâslaru, Scrierile Părinţilor Apostolici — 174
Ion I. Popescu-Piscu, Tatian Asirianul — — — — — 175
N. Laslo, Şt. Bezdechi, Sf. Ioan Gură de Aur, Scrieri alese. I. Predicile despre statui — — 492
Aurel Marin, I. E. Torouţiu, Pagini de istorie şi critică literară — 64
Mircea Străinul, Zece cuvinte ale fericitului Francisc din Assisi — — — — — — 64
E. Ar. Zaharia, Marathon — 65
George Popa, Plecarea spre legendă — — — — — — 65
Perpessicius, Menţiuni critice 173
Alexandru Călinescu, Declin — 173
Alexandrina Mititelu, Emilio Cecchi,, Et in Arcadia ego — 175
Ottavio Gila, Armature — — 177
Ovid Densuşianu fiul, Stăpânul 256
Antonio Fantucci — — — 257
C. Petranu, Noul lexicon Brockhaus 623
G. Ţepelea, Revista Fundaţiilor Regale (3) — — — — — 182
Gândirea — — — — — 182
La Nouvelle Revue Française 182
La Revue de France — — 183
Marin Vătafu, P. P. Panaitescu, Mihai Viteazul — — — — 66
I. Minea, Din istoria culturii româneşti — — — — — 67
Tiberiu Moşoiu, Neculai Milescu Spătarul — — — — 67
Fraţilor Al. şi Ion Lapedatu 177
Ion Gherghel, Bibliografia critică despre Goethe la Români 178
Tiron Albani, Leul dela Şişeşti 179
I Lupaş, Voevodatul Transilvaniei în sec. XII şi XIII — — 180
Revista Istorică Română — 181
Insemnări ieşene — — — 181
Omagiu profesorului D. Gusti 257
O. Tafrali, Chiesa ortodossa e Reforma — — — — — 258
Alex. Lupeanu-Melin, Evocări

©BCUCLUJ

din viața Blajului — — — 377
Arta și Arheologia — — — 378
Revue de Transylvanie — — 379
Freamătul Școalei — — — 381
Rânduiala — — — — — 381
Mircea Eliade, Bogdan Petriceicu Hașdeu — — — — 492
Alex. Lapedatu, Ion Câmpineanu — — — — — — 493
Aurel V. Sava, Documente privitoare la Târgul și Ținutul Lăpușnei — — — — — 495
Vasile Pârvan, Dacia — — 495
Convorbiri literare — — — 497
G. Țepelea, Instantanee — — 620
Teodor Neș, Oameni din Bihor 621
Dacia Istorică — — — — 622
Libertatea — — — — — 622
Reviste Dobrogene — — — 622
Reînvierea — — — — — 623

INSEMNĂRI

Ion Breazu, Profesorul Teodor Capidan — — — — — — 499
Adunarea generală dela Timișoara a Astrei — — — — 502
Alex. Lupeanu-Melin — — 624
Ion Chinezu, Concursul literar dela „România Nouă" — — — 71
Studioul Teatrului Național din Cluj — — — — — — 71
Cartea Ardeleană dela 1832—1918 — — — — — — 384
Mușcata din fereastră la teatrul unguresc din Cluj — — 385
Amintirea lui Gh. Boldea — 386
Lucian Blaga la Academie — 387
Andrei Ciobanul, O sută de ani dela moartea lui Pușchin — — 184
Insemnări pe marginea conferinței dlui D. D. Roșca — — 185
Sabin Drăgoi, O scrisoare — — 502
Iosif Naghiu, Iulian Marțian — — 627
C. Noica, Tineretul cărturar ardelean — — — — — — 500
C. Petranu, Noui dovezi de prietenie cehoslovacă — — — — 259
Poate fi considerat ca Ungur Franz Liszt? — — — — 382
G. Țepelea, Pagina literară a ziarelor din Ardeal — — — — 259
Al. Tohăneanu, Expoziția C. Pleșa, W. Widmann — — — — 628
Marin Vătafu, Oreste Tafrali — — 625
D. D. Pătrășcanu — — — 626

BIBL. UNIV. CLUJ C.A.I.
Nr. 4552 - 91

CĂTRE ABONAȚI

Rugăm insistent pe abonații revistei care au întârziat cu plata abonamentului să și-l achite urgent, cel mai târziu până la sfârșitul anului curent. Fără acest sprijin revista nu poate apărea la timp.

©BCUCLUJ

AM PRIMIT LA REDACȚIE:

CĂRȚI:

Emil Cioran, Lacrimi și sfinți. Ed. autorului 1937.
Ion Pillat, Din poezia germană. Ed. Literaria. Cernăuți, 1937.
Administrația românească în județul Cluj, 1937.
C. Noica, De caelo. Ed. Vremea, București, 1937.
N. Davidescu, Evul Mediu. Ed. Fund. Reg. București, 1937.
Zaharia Stancu, Albe, poeme. Ed. Fund. Reg. București, 1937.
Horia Teculescu, Virgil Onițiu, Ed. Casa Școalelor, București, 1937.
Ionel Neamțu, Pentru o femee. Ed. Ramuri. Craiova, 1937.
Al. Rosetti, Istoria Limbii Române. I. Limba Latină. Ed. Fund. Reg. București, 1937.
D. Caracostea, Prolegomena Argheziana. București. 1937.
I. Mușlea, Anuarul Arhivei de Folklor, Acad. Rom. București, 1937.
Rainer Maria Rilke, Lettres à un jeune poète, Trad. par B. Grasset et R. Biemel. Paris, 1937.
Ion Caranica, 130 de melodii populare aromânești, Tip. Universul, București, 1937.
Ștefan Baciu, Micul dor. Brașov, 1937.
G. Țepelea, Instantanee. Epigrame. Mediaș—Cluj, 1937.
N. Ladmiss-Andreescu, Semne și mituri. Ed. Lanuri. Mediaș, 1937.
Aurel Marin, Versuri. Ed. Țara Bârsei. Brașov, 1937.
Lucian Blaga, Geneza metaforii și sensul culturii. Ed. Fund. Reg. București, 1937.
Iuliu Moisil, Figuri grănițerești năsăudene. Năsăud, 1937.
Ioan Negoiu, Simfonia vieții mele. Cartea de Aur, București, 1937.
Mircea Herovanu, Călătorie în univers. Casa Școalelor, București, 1937.
Anghel Demetriescu, Opere, îngrijite de O. Papadima. Ed. Fund. Reg. București, 1937.
C. Banu, Grădina lui Glaucon. Ed. Fund. Reg. București, 1937.
Iorgu Iordan, Gramatica Limbii Române. Ed. Cugetarea, București, 1937.
Sandu Teleajen, O fată singură. Roman. Ed. Cugetarea, București, 1937.

REVISTE ȘI ZIARE:

Revista Fundațiilor Regale, (București), Noembrie, Decembrie. — *Gândirea,* (București), Noembrie, Decembrie. — *Revista de Filosofie,* (București), Iulie—Septembrie. — *Rânduiala,* (București), caietul 8. — *Pagini literare,* (Turda), Octombrie. — *Insemnări ieșene* (Iași), Noembrie, Decembrie. — *Familia,* (Oradea), Octombrie—Noembrie. — *Vremea,* (București). — *Dacia Istorică,* (Cluj), Noembrie. — *Viața Românească,* (București), Noembrie, Decembrie. — *Cuget clar,* (București), Noembrie, Decembrie. — *Innoirea,* (Arad), Noembrie, Decembrie — *L'Europe Centrale,* (Praga), Noembrie, Decembrie. — *Fruncea,* (Timișoara). — *Viața Basarabiei,* (Chișinău), Noembrie. — *Curierul,* (Sibiu), Noembrie, Decembrie. — *Școala Țăranului,* (Bueureşti), Octombrie, Noembrie. — *Freamătul Școalei,* (Cluj), Septembrie, Octombrie. — *Jar și slovă,* (Tg.-Mureș), Octombrie, Novembrie. — *Luceafărul,* (Timișoara), Septembrie, Octombrie. — *Libertatea,* (București), Noembrie, Decembrie. — *Libertatea,* (Orăștie), Noembrie, Decembrie. — *Erdélyi Szemle,* (Cluj), Octombrie, Noembrie. — *Ramuri,* (Craiova), Octombrie. — *Insemnări sociologice,* (Cernăuți), Octombrie, Noembrie. *Plaiuri Săcelene,* (Satulung), Octombrie. — *Orientări,* (Moinești-Bacău), Octombrie. — *Eu și Europa,* (Deva), August—Septembrie—Octombrie, Noembrie. — *Viața ilustrată,* (Cluj), Noembrie. — *Națiunea Română,* (Cluj). — *Carpații,* (Cluj), Nombrie. — *Le Moment,* (București). — *Solia Dreptății,* (Orăștie). — *Chemarea,* (Iași), — *Excelsior,* (București). — *Glas românesc în regiunea secuizată,* (Odorheiu). — *Unirea Poporului,* (Blaj). — *Avântul,* (Petroșani). *Cuvântul Satelor,* (Timișoara) — *Solia,* (Orăștie). — *Afirmarea,* (Satu-Mare), Octombrie, Noembrie. — *Convorbiri Literare,* (București), August—Octombrie. — *Graiul Maramureșului,* (Sighet). — *Gazeta Odorheiului.* — *Voința Banatului,* (Timișoara). — *Front Literar,* (Brașov). — *Buletinul Comisiunii Monumentelor Naturii,* (București). — *Infrățirea românească,* (Bocșa-Montană). — *Cronica,* (Baia-Mare). — *Timpul,* (Craiova). — *Bibliophilia.* (Iași). — *Gândul Vremii,* (București), Sept.-Oct., Noembrie. — *Straja Neamului,* (Chișinău), Noembrie. — *Transilvania,* (Sibiu), Sept.—Oct. — *România Eroică,* (Cluj), Sept.-Oct. — *Ideia Românească,* (București), 5. — *Reînvierea,* (Tg.-Mureș), Noembrie. — *Povățuitorul Școlărimii,* (Tg.-Mureș), Decembrie. — *Junimea literară,* (Cernăuți), Ianuarie—Septembrie. — *Țara Bârsei,* (Brașov), Noembrie—Decembrie. — *Revista Cursurilor și Conferințelor,* (București), Octombrie—Noembrie. — *Satul și Școala* (Cluj), Sept.-Oct. — *Progres și cultură,* (Tg.-Mureș), Noembrie. — *Korunk,* (Cluj), Noembrie, Decembrie — *Speranța,* (Alexandria). — *Notariatul public,* (Cluj), Noembrie. — *Știință și Progres,* (Tg.-Mureș), Octombrie, Noembrie. — *Cancerul,* (Cluj), Iulie, Septembrie. — *Știrea,* (Iași). — *Cronica Romanului.* — *Țara de Mâine,* (Cluj), Sept.—Oct. — *Astra-Reghin.* — *Minierul,* (Ticu-Colonie-Cluj), Oct. — *Ideea Națională,* (Buzău). — *Fulgerul.* — (Craiova). — *Curierul Fălticean.* — *Hotarul,* (Arad), Noembrie. *Freamătul Școalei* (Cluj), Octombrie, Noembrie, Decembrie.

©BCUCLUJ

GÂND ROMÂNESC

ANUL V. No. 11—12. NOEMVRIE—DECEMVRIE 1937

CUPRINSUL:

Vasile Băncilă, Lucian Blaga energie românească.
Emil Giurgiuca, Toamnă. — Întâmpinarea primăverii. — Îndemn. — Înălțimi. — Alean. — Baladă. — Descântec. (versuri).
I. Agârbiceanu, Pe marginea pădurii. — Se topește zăpada. (nuvele).
M. Beniuc, Cu Dumnezeu la cot. — Celei trecute. — La Șebiș ori în altă parte. — Trecere. (versuri).
Ion Mușlea, O scrisoare inedită a lui Alecsandri și C. Negri către Bălcescu.
O. F. Popa, Aventură. (nuvelă).
V. Copilu-Cheatră, Peisaj moțesc. (versuri).
Ion Pillat, Ochii Berthei. — Răscumpărarea. — Departe mult de aici. — Genunea. — Plângerile unui Icar. (trad. din Ch. Baudelaire).
Paul Al. Georgescu, Actualitatea lui Caragiale.
D. Hinoveanu, Cuvânt către cartea mea. — Plecare în siele. — Cuvânt către mireasă. (versuri).
Vasile Rusu, Pace. (nuvelă).
I. Mărgineanu, Interior. — Autobiografie. — Cântec de iubire și de moarte. — Pe culmile disperării. (versuri).
D. Prodan, Trei scrisori dela Gheorghe Lazăr.
George Popa, Adolescență. — Fată la clavescin. — Tristia. (versuri).

CRONICI

Ion Chinezu, D. Caracostea, Prolegomena Argheziana. — Ion Pillat, Țărm Pierdut. — Aron Cotruș, Țara. — Ștefan Baciu, Micul dor.
Șt. Pașca, Omagiu profesorului Sextil Pușcariu.
Marin Vătafu, Alexandru Călinescu, Mari moarte.
Bucur Tincu, Tudor Vianu, Filosofie și poezie.
N. N. Munteanu, Un nou romancier ardelean, Ionel Neamtzu.
C. Petranu, Bisericile de lemn din jud. Bereg. — E. Hoffmann, Jegyzetek a régi magyar Táblaképfestéshez.

MIȘCAREA CULTURALĂ

CĂRȚI ȘI REVISTE: *G. Țeplea*, Instantanee; *Teodor Neș*, Oameni din Bihor; *Libertatea; Dacia Istorică: Reviste Dobrogene* (Marin Vătafu). — *Noul lexicon Brockhaus* (C. Petranu). — INSEMNĂRI: *Alexandru Lupeanu-Melin* (Ion Breazu). — *Oreste Tafrali; D. D. Pătrășcanu* (Marin Vătafu). — *Iulian Marțian* (Iosif Naghi). — *Expoziția de sculptură C. Pleșa și expoziția de pictură W. Widmann* (Al. Tohăneanu).

CUPRINSUL ANULUI 1937.

Tipografia „Cartea Românească" Cluj, Cal. Regele Carol II No. 14

CENZURAT LEI 30.—

©BCUCLUJ